

Inapit prefatio leonardi arretini in
libros ethicorum

On nouū eē cōstat bea-
tissime pater sed iam in
de ab antiquis frequen-
tissime v̄ficatum vt qui
leatū studijs infūdane
homines. laborum suoz
opera ad principes scribant. quod michi
fuisse videntur nō quo disciplinā aliquā
illis pponant. sed quo amor ac beniuolen-
tia sua principibus innotescat. ac ex eorū
auctoritate ad quos libri scribūtur quedā
ipsis libris accedat auctoritas. Ego igit̃
horum sequutus exemplum vigilias quas-
dam meas nō cōtempnendas vt reor. sed
quod sine arrogancia dictū velim nostri
hominibus valde vtilēs. cum om̄i reuerē-
tia tuo nomini perscripsi. naz te p̄e-
tionem apostolice sedis nuper in cōsta-
si consilio subsecutam. ipse quoq; ab officio
quod in curia prestare confueui vacarem
multa ac varia quotidie insurgerent quo-
rum nec finem nec exitum vllum prospi-
cere valebam. reculi me ad studiū leāz
a ij

tanq̃ in tranquillissimū aliquem portum
turbacionū cunctarū. Cumq; ibi cū vete
ribus amicos ut inquit cicerō. i. cum libris
sedissem. graui multaq; et assidua lectiōe
vterer: placuit tandem legendo nō solum
mhi. viximecū scribendo alijs q̃si qua pos
sem prodesse conari. Id ei precipuum stu
diosoz minus putandū est ut non ad p
priam modo sed ad omniē utilitatem stu
dia referant sua. Itaq; aristotelis li
bros qui de moribus inscribunt suauissi
mos quidem ac elegantissimos et ad vitā
nostram plurimuz necessarios accuracio
ri diligēcia traduxi. putans id vsq; adeo
utile ut nihil possit fieri vtilius. Eos igit̃
tue beatissime pater ad te mitto. nō quo
vacare eorum lectiōi te posse arbitrer
nouī fluctus et estus pastoralium occupa
cionum: sed ut omnis operatio mea in tu
um nomen referatur. Quia vero suspicor
nonnullos fore qui forsan grecarum litten
rarum ignari et ob hoc defectus minime
internoscere valentes: hunc meo labori re
fragabunt pro discussione reꝝ ipsarū que
dam premisi

Aristotelis ethico 2 libros facere
latinos nup̄ institui nō q̄ pri⁹ tra
ducti n̄ eēnt s; q̄ sic traducti erāt
vt barbari magis quam latini effecti vi
derentur. Constat enim craductionis illi
us auctorem quicumq; tandem is fuerit
quem tamen ordinis predicatorum fuisse
manifestum est neq; grecas neq; latinas
litteras satis sciuisse Nam ⁊ greca multis
in locis male accipit. et latina sic puerili
ter et indocte reddit vt vehementer pu
dēdum sit tam suppine crasseq; ruditatis
quā etiam frequenter verborum que op
tima ⁊ probatissima latinitas habet igna
rus atq; inopulencia nostra mendican⁹
cum pro greco verbo latinum reddere ne
sciat quasi desperans ⁊ conatij inops ita
vt iacent greca dimittit. Ita semigrecus
quidem et semlatinus in veraq; deficiēs
lingua in neutra integer. Quid dicam de
transformatione orationis qua nihil est
turbacius nihil perniciosius. At qui studi
osum eloquentie fuisse aristotelem ⁊ dicē
di artem cum sapientia coniungisse: ⁊ acce
re ipse multis in locis testatur ⁊ libri ei⁹

cum summo eloquēcie stilo luculentissime
scripti declarant. Itaq; si quis illi nunc
sensus est verum nostrarum iam pridem
credendum est huic absurditati et inco[n]sue-
tati traductiōis infensum et tantam bar-
bariem indignatum hos suos libros esse
negare cum talis apud latinos videri cu-
piat qualem apud grecos sese ipse exhibu-
it. Neq; vero mihi quisquam obiscerat
latine lingue inopiam. Nam illa quidem
abunde locuples est cum nec ad exprimē-
dum modo quoduis verum etiam ad expo-
nendum satis modo ipsa sciatur. Ignorā-
tem vero ista aggredi et vicium suum lin-
gue ascribere. Stultissimū fit et indignissi-
mum est. Videmus plautum quidem
et terentium portas comicos et de leuissi-
mis rebus tractantes menandri fabellas
ex greco sumptas sic latinas fecisse ut cū-
cta etiam minutissima exprimant. nec
tamen verbis grecis vtuntur neq; eligē-
tia summa illis deest neq; ornat⁹. Cicero-
nem quoq; in hīs libris in quibus hec ab
aristotele tractata prescripsit. numquam
exprimendi facultas nunquam vbertas

oracōis defecit: tancumq; abfuit vt que-
reretur vt multis etiam locis difseruerit
latinam linguam plenorem efle quā gre-
cam: in quo licet a quibufdam refragatū
fit: tamen eatenus vt græce noſtrā nunc
anteferrent. plenam certe ⁊ locupletem
efle faterentur. Qui enim latine auditaꝝ
lingue acufant. hī mibi neq; magiſtrum
tullium vñquam legiſſe videntur neq;
virgiliū: quorum equidem non video
eſſe aut alteri demoſtenes in ſoluta oracō
ne aut alteri homerus ſit in carmine pro-
ferendis Supra hos vero quos greci pro-
ferant nullos habent

Sed quid ego aut de collacōe vtri-
uſq; lingue aut de accurata verborum re-
presentatione diſputem. Cruditorum
ſic iſta cura reuſa quedam ⁊ limata ex-
quirere. At hic noſter interpres eci-
am in plamiſſimis tanquam in ſalebra ha-
ret nec in penuria laborat ſed in diuicijs
mendicare:

Ponam vñm aliquid de ſuis quo
maniſteſtus diſcernatur In illa diligenti
aſtoteſis mediop̄ extrē opq; deſcriptōe

quibus virtutes ⁊ vicia contineri ostendis
iste interpretans quodam loco sic inquit.
Circum delectabile autem quod quidem in lu
do medius quidem eutrapelos ⁊ disposi
tio eutrapelie. superabundancia bomolochia
⁊ qui habet eam bomolochos. qui autem de
ficit agrios quis. ⁊ habitus agria. O
ferreum hominem: non possum equidem
legens me continere. hoc est interpretari.
At qui poterant hec omnia que ob ig
norantiam reliquit comode ⁊ eleganter la
tine dici. Primum enim quod ille in ludo
inquit. magis equidem in ioco dicendum
reor. nam ludere pila ⁊ alia magis dicim⁹
Iocari autem verbis. In ioco igitur lau
dabilem illam mediocritatem quam greci eu
trapeliam vocant. nostri tamen verban
itatem cum festiuitatem tum comitatē
tum iocunditatem dixere. ⁊ qui ita se ha
bet urban⁹ festiu⁹ comis iocund⁹ ē. hec omnia
probata sunt verba ⁊ ab optimis auctori
bus frequentata. et videtis copiam lingue
nostre. Superabundancia inquit bomo
lochia hec proprie est scurrilitas apud nostros
verbum item optimum ⁊ qui illam habet

seneca. qui ait; defiat ager. quis. hic
proprie est rusticus. et habitus ipse rusti-
tas. ut sit qui mediocritatem in iocando
seruat. verbanus siue comis. qui omnino de-
ficiat et abhorret rusticus. qui ita iocosus ut
modum excedat. scurra. num hec latine di-
ci posse videntur. utrum ergo in lingua de-
fectus est vel in ipso. Atque fieri potest
ut ille in philosophia doctus fuerit. sed e-
quidem non puto cum videam ipsum res
quoque simul cum nominibus confundentem.
Quid enim tricus apud eos qui de mori-
bus scribunt quam honesti vocabulum. Cum
etiam stoici quorum seneca maxime inter
nostros eminet. fines bonorum in honesta-
te collocaverunt. et frequentissime discepte-
tur. num utile ab honesto separari queat. et
omnes virtutis actiones honesto contine-
ri dicamus. Etenim vero hic pro honesto
græce ab aristotele ubique posito semper lati-
ne bonum expressit. pabsurde quidem. nam
et si omne honestum bonum. tamen aliter
de honesto aliter de bono loquimur. ut
etiam aliter de animali aliter de substan-
tia quamvis omne animal substantia sit.

Quod si quia omne honestū sit bonū. p-
terea bonū interpretari licebit. p- uti q-
ubicumq- positum fuerit bonū dicemus.
Itaq- etia maxima que in phia versantē
bonū veile et honestum. in vnum confun-
demus. Et cū veile ab honesto separi pos-
sit necue querere volumus. sic proponetur
nunquid bonum a bono separi queat. Et
stoici si beatam in bono positam eē didice-
rent. nullus negaret. At in honesto posi-
tam epicuri negant. In bono autem con-
cedunt. quod a ipsi bonum appellant vo-
luptatē. Isto igitur mō interpretari. utrū
tandem cōvertere est aristoteli dicta. an
pervertere. Bono quidem est malum con-
trarium. honesto autem turpe. hec ut a-
pud latinos vocabulis distincta sunt: sic
etiam apud grecos. que ille si modo que-
quā intelligeret. numq- cōfundisset.

Dicam. et de alio errato. quam
quam infinita pene sint. At duo vel tria
ostendisset sat erit. p-sertim in maximis
et pondus habentibus: nulla fere maior
contentio in philosophia fuit quam de vo-
luptate et dolore: cum alij eudorum

et aristippū secuti in voluptate ponere sū-
mū bonū nō dubitarūt summūq; ī dolore
malum. Alij cōtra. nō mō sūmum bonū nō
esse voluptatem. verumetiam abiectum
quiddam et prauum. Omnes tamen res
quas gerimus: dolore et voluptate tamq̃
gubernaculis quibusdam regi fatebantur
hec igitur duo circa que omnis de morib;
vertitur disciplina: et que omnes magistri
qui de philosophia vniquam scripserunt
voluptatem et dolorem appellant. Iste
quemadmodū interpretatus est quasi nūc
primum nasceretur nec quicquam vniquā
legisset. pro voluptate delectationem po-
suit. pro dolore autem tristitiam.

Primum quero que causa fuit ab-
usu loquendi. ciceronis. senecae. boetij. lactā-
tij. iheronimi. et aliorum nostrorum. re-
cedendi. Respondet credo si vera fateri
volet numquam se istos legisse. delecta-
tiones autem et tristitiae verba est vulgo
sumpsisse. At enim hos prestantes viros
legisse oportuit: nam vulgus quidē haud
qm̃qm̃ pbatū ē loquendi magister. sed
quero non iam ab eo sed ab hys quos illū.

defensurum reddi. que nam causa fuit ve-
tus ac probacum verbum relinquēdi que-
rendo nouum. verum dicent delectacōnē
idem eē q̄ voluptatem. An voluptatē nō
illud designare quod greci dicunt

Primum ut idem valeat delectatio et
voluptas. nō fuit tamen causa et consuetu-
dine veterum presertim excellentissimorū
abundi. Deinde totum hoc erroneum ē
nec est idem voluptas et delectatio si mo-
do contraria ex contrarijs noscuntur. tri-
sticia enim quod ille contrarium delecta-
tiōi esse vult nō dolorem sed grauitatem
et seueritatem significat que sunt vere cō-
traria hilaritati. Itaq; tristitiam vultus
dicimus et iudicem tristem. id est seuerum
et grauem et in lelio hilaritas fuisse per-
hibetur. In scipione autē vita tristior am-
bicio maior. Cum ergo tristitia nō sit do-
lor nec delectatio certe erit voluptas. In-
super delectacō ut mihi quidē videt̃ extri-
secū quiddā est. voluptas aut̃ intranscū.
Delectāt em̃ magnifici appat⁹. delectāt
somi et canes. delectat histrio dū fabula⁹
agit. hec om̃ia ab extra pueniūt. ut igit̃

ictus sagitte nō ē ipse quidē dolor sed do-
lore mouet: sic delectacō istarū rerū ab ex-
tra p̄fascens nō ē ipsa voluptas sed effi-
cit voluptatem. Esse autē voluptatē lati-
ne quod greci

vocant et sic inter-
petari oportere null? vel mediocriter do-
ctus ignorat quo magis ammirari cogor. in
hoc tantum ruditate ne dicā ignoracionē
fuisse tullius in libris de finibus bonorum
et malorum ita scribit. Qd greci

vocant nos appellamus voluptatē. et se-
pe querim? verbum latinum pro greco. q̄
q̄ idem valeat hic nihil fuit quod quere-
remus. nullum enim inueniri potest quod
magis idem declaret latine q̄ grece. qm̄
declarat voluptas. hec tullius. Cuius mi-
fallor verba ostendunt. et voluptatem di-
ci oportere. et delectacionem nō oportere

An igitur hūc ducem in scopulis se-
quar. quem in plano offendentem turpē
et labentem aspicio: vt nec honestum dice-
re sciat nec voluptatem et dolorem intelli-
gat. Insuper cum aliud sit eligere aliud
expetere quoniam in eligendo. consulti-
onem et deliberacionem premittimus.

nō in expetendo. et expetimus semper bonum. eligimus nōnumquā minus malum. id quod aristoteles accurate diffiniat. et in loquendo plurimum caveat. nostrique etiam nō minori cura hāc distinctionē et cantelam sequantur ea iste verba in quibus ad claritatem et vim doctrinē plurimū refert ita confundit ut pro verbo expetere vbiūque in greco positum est eligere dicat. expetere autē nunquā dicat. quo facto tota pene doctrina confunditur. Quid dicam de extremis et medijs in quibus aristoteles virtutes et vicia collocavit et singula sentari mixtus est. quā hic in ermis et rudis pauca de nostris: et hec ipsa inepta. reliqua velimit. in greco dimittit ut qui illa legunt nihilo plus adhipiscantur quā si nihil legissent. Preterea cum virtuti oppositū nostri vicium appellent quod ciceroni placet dictum ē: ex eo quia vicinabile sit. iste nescio qua ratione maliciam nūcupat quod est tum ineptum. tum insolens. tum vnius certe improbitatis nomen: non vniuersę viciositatis Ego igitur infinitis pens huiusmodi erroribus permotus cum hec

Indignā aristotele idignaq; nobis ac ling
ua nostra arbitrarer cum suauitatem ho
rum librorum que greco sermone maxima
ē in asperitatem conuersam nomina itor
tares obscuratas doctrinam labifactata;
viderem. laborem suscepi noue traductio
nis in qua ut cetera omittam: illud asse
rutum me puto. ut hos libros nūc primū
latinos fecerim cū antea nō eēnt

Explicit prologus

Mis ars om̃isq; doct̃i-
na similiter autē ⁊ act⁹
et electio bonū quoddā
appetere videt̃. quā p̃p̃e
bene ostenderūt summū
bonum qđ oīa appetūt

Videtur autē inter fines dēa quedā
Alij nāq; sūt opaciones quedā. Alij p̃ter
eas opa aliqua. Quorū vero fines sūt ali
qui p̃ter actiones. in hīs vero potiora sūt
opera q̃ opaciones. sed cū sint multi act⁹
et artes et sciencie. fit etiā vt multi sūt fi-
nes. Nam medicine quidē. sanitas. nauica-
larie vero. nauigium. rei militaris vero.
victoria. iconomice vero. diuicie. Quot at̃
sūt h̃mōdi sub aliqua vna virtute quēad-
modū ars frenorū faciendorū ⁊. ut om̃es
que ad structuram equorū ptinent sub eq̃
stri cōsistunt. ipsa vero equestris et om̃is
bellica actio sub re militari. eodemq; mō-
do alie sub alijs. In cunctis autē fines ea-
rum que magis principales sunt: om̃ib⁹
inferiorib⁹ sunt antepponendi. nā illorum
gracia istos p̃sequimur. Nihil autē re-
fert vtrum opaciones ipse fines sunt actūū

vel ppter ipsas aliud quiddā. quēadmodū
in hīs que appellantur Si igit agibilium
fins quisq̃ est quē ppter seipm̃ volumus
alia ppter illū. nec oīa ppter aliud opta
mus. nā sic in infinitū eēt pgressus. vana
q̃ et stulta resultaret cupiditas. manife
stum est illud eē sūmū bonū et optimum.
Atq̃ hui⁹ minimz cognitio ad vitā nr̃am
multū offerret. at velut sagittarij signū
hūtes faciū qđ oī assequemur: q̃ si ita.
an uitendū ē idipm̃ q̃si p figurā apprehē
dere quid sit et cui⁹ sciētiā vel facultatū
videt pfecto ei⁹ eē que maxie dñetur ac
q̃ psideat. talis ergo ciuilis apparet.
hec em̃ et q̃s disciplinas i ciuitatib⁹ eē et
quales quēq̃ addiscere et quousq̃ oī: ip̃a
disponit. videm⁹ et honorabilissimas facul
tates huic subeē. rē militare. iconomicā. re
thoricā. cūq̃ sciētijs reliquis quaz est in
agendo opus vtatur. ac preterea leges
ferat: et quid agere quisq̃ a quo vel absti
nere debeat. ip̃a constituat. eius pfecto
fins aliarum fines continebit Itaq̃ il
lud utiq̃ erit sūmū huānū bonum. et si em̃
idē ē vni et ciuitati. mai⁹ tū ac perfecti⁹

ciuitatis videtur. et in capiēdo et cōsuetū
uādo amabile q̄dem et vni soli. pulchri?
tū ac diuini? - gētib? ciuitatibusq;. ca. ij
Attencio igitur circa ista versatur. ciuilis
quedā cōsideracio existēs. i qua dici ad suf
ficienciā putandum erit. si fm subiectam
materiā declaratur. nā certitudo q̄dē nō
eodem est mō in omib? perquirenda. quē
admodum nec in artificum operib? - hōne
sta vero et iusta de quib? ciuilis cōside
rat tantā varietatē et discrepanciam ha
bent: vt lege dimitaxat. nō autē; natura
cōstare videantur. talem quandam et ip
sa bona habent varietatē: p̄pterea q̄ sepe
ab illis accidunt detrimenta. Jam enim
quidā ob diuicias periere. Alij ob fortitu
dinē: Satis ergo fuerit de hīs et ex hīs
loquētes grosso modo ac veluti per figu
ram veritatem ostendere: et secundum ea
que plurimum fieri solent de huiusmodi
rebus transigere. Eodemq; mō singula
que de hīs dicentē recipienda sunt. nam
eius qui eruditur: est eatenus in vnoquo
q; genere certitudinē; exigere. quatenus
eius rei natura recipit. simile quippe
b ij

videtur a mathematico persuasionē reci-
pere: et ab oratore demonstrationē require-
re. Quisquis bene iudicat que cognoscit
eorumque bonus est iudex. Singula igitur is
qui in singulis simpliciter autē is qui in cun-
ctis eruditus est. Ex quo fit ut iuuenis qui
de nequaquam idoneus auditor sit civilis
discipline: Audis ei earum rerum que in vi-
ta versantur. Sermo autem ex illis et de
illis est. Sequax vero adhuc affectuum
existens: inanimiter et inutiliter audiet cum
fins sit non cognitio sed actio. Nihil autem
dēt etate quis iuuenis sit. an moribus? non
enim in tempore defectus sed in viuendo. et pro-
sequendo singula. sine animi perturbationem
Nam talibus quidem inutilis erit ista co-
gnitio quemadmodum hiis qui incontinentes
sunt. Qui vero cupiditates suas rationi
subiciunt: hiis ista scire multum ad modum pro-
derit. ac de auditore quidem et quemad-
modum recipiendum sit. et que propona-
mus hec prefatos esse sufficiat

tractatus secundus

Veniā vero ut praediximus? omnis cognitio
atque electio bonum quoddam affectat

videam⁹ quid sit illud qđ autem dicam⁹
affectare. ⁊ quid oīm agibilū sup̄mum ē
bonum. Noīe quidē fr̄e oēs consensuunt
ſſelicitatē em̄ vulg⁹ simul eruditiq; appel
lant. sed et bene viuere ⁊ bene agere p̄ eo
dem accipiunt. ac felicem eē. Quid vero
ipsa felicitas sit de eo sane inter se discre
pant. nec idem vulg⁹ sapientesq; tradi
derunt. nam alij quiddā ex hīs que clara
⁊ maīſta ſūt vt voluptatē aut diuicias
aut honorē. Alij at̄ aliū: non nunq̄m etiā
vn⁹ ⁊ idē. diuerſa. Egrōtās em̄: ſanitatē
pauper diuicias. Ignorācie ſue cōſci⁹. eos
qui magnū aliquid ⁊ ſupra ſe dicunt ad
mirāt. Quidā vero ⁊ p̄ter hec bona aliud
quiddā ipſū p̄ ſe putant qđ cā. ſit omnib⁹
hīs cur bona exiſtāt. Cunctas igit̄ opini
ones ſcrutari. ſup̄uacūū forſitan eēt. ſuffi
ciet autē ſi illas que apparentes ſunt aut
rationem aliquam habere videantur. nec
vero nos lateat differre eos ſermones qui
a principijs ſunt: ⁊ eos qui ad p̄cipia
Recte ei plato dubitauit. queſiuit vt ⁊ a
p̄cipijs via ſit an ad p̄cipia quēadmo
dū in ſtadio. ab hīs qui premiā ponunt
b iij

ad finem vel ostra. Incipiendū quidem a
notis est: sed hec bifaria. alia nobis nota
fūt. alia simpliciter. nos fortasse ab hīs
que nobis nota fūt incipere debemus

Itaq; bene institutum morib; eē eum
o; qui de honestate ⁊ iusticia et omni ci
uili racōe sufficienter sit auditurus. nam
p̄cipium est q;: ⁊ si hoc sufficienter con
stet nihil op; erit p̄pter quid. sed qui ita
institutus est. aut iā habet principia aut
faciliter capiet. Cui verō neutrum istorū
affit. is audiat heseiodum. Optimus ille
quidem qui per se omīa noscens. p̄ceptor
suus ipse sibi meliora peregit. Ille bonus
rursū monitus qui recta sequetur. qui nō
ipse videt nec credit recta monēti. hic nul
la in parte vtil' est

Cap. ij

Ed redeamus vnde digressi fu
mus bonum ⁊ felicitatem nō abs
q; racōne ex modo viuendi existi
mare videntur Nam vulgus quidē atq;
onerosissimi voluptatem. qua p̄pter et ipsi
vitā adamāt voluptuosā; tres em̄ vite
fūt maxime preapue. illa quam nunc di
ximus. Item ciuilis. tertia contemplatiua

vulgus igit̃ oīno serūle videtur. vitā pe
cor̃ diligendo: sustentatur autē; ob id q̃
pleriq; in potestatib; cōstituti-instar sar
danapalli vitā agunt. Elegātes āt vi
ri et rebus agēdis apti-honore: hic enim
fere ciuilis vite-finis est-sed videtur leui
or quā is quē querimus finē-magisq; i ho
norantibus quā in eo qui honoratur cōsi
stere-nos autē p̃p̃riū quiddā Et quod
leuiter auferri nequeat sūmum bonū va
tiscinamur. Insiper honore sequi viden
tur: vt se bonos eē cōfirmēt. Itaq; a sapiē
tibus maxime querunt-et apud illos qui
eos cognoscunt: et virtutis causa laudari
Patet igit̃ q̃ntum ad hos attinet virtu
tē eē p̃ciore. Atq; eā fortasse quispiā
ciuilis vite-finē magis putabit-sed vide
tur et hec ip̃fectior. Nā et dormire ṽtutē
hūtem. et nō opari in vita cōtingit. Re
cipere videt̃ et isup maxia mala aduersi
tatesq; subire. Eū ṽo q̃ ita viuat-nemo
br̃m dicet nisi posicione custodiēs. Et de
hīs quidē satis-nā et i coronis de hīs ha
būde dictū-tercia ē cōtēplatiua-de q̃ i se
quetib; cōsideracionē faciem? De cōijs
b iij

verò intendēs violent? quidē ē Ipseq;
pfecto diuicie: nequaquā sunt id qđ queri
m? bonū. vtiles em̄ et alteri? grā. Itaq;
magis illa que supradixim? fines quis ex
istimet qmā ppter se expetūt: sed apparz
nec illa eē. q̄uis multa verba in hīs con
sumpta sunt hīs ergo omīsis de vni
uersali videre forsan prestabit et quemad
modum dicatur inquirere

Vamq̄m hec questio pardua sit
ob amicos qui ydeas introduce
runt sed p defensione verita
tis eā p̄pria impugnare oportere prefer
tim p̄hos magis forsan existimandū est
Nam cū ambo sint amici p̄ius ē verita
tē in honore preferre huius opionis la
tores nō ponebāt ydeas in quib? prius et
posteri? dicebat Itaq; nec numeroz yde
am ostituebāt. Bonū at̄ dī i eo qđ quid ē
et in eo qđ quale. et in eo qđ ad aliquid. qđ
vero p se atq; substantia. pri? ē natura qm
illud qđ ad aliquid ē. nam id tāquā adia
cens quiddā et acadēs substantie videtur
eē. Quare in hīs. quidē nequaquā oīs fo
ret ydea Preterea cū bonuz tot modis

dicatur quot et ens nam in eo quod quid ut de
us et mens et in quali. virtutes et in quantum
mensuratum et aliquid utile: et in tempore oc
casio. et in loco dieta: et alia huiusmodi. Mani
festum est non esse commune vniuersale et vniuersum non
est in omnibus sed vno duntaxat predicamen
to diceretur. Preterea cum eorum quae sunt
vna sunt ydeae vna sciencia. certe et bonorum
omnium vna sciencia foret. nunc autem
sunt plures etiam eorum quae sub vno predicamen
to sunt. Ceu tempus quidem. in bello res mi
litaris. in morbo medicina. in laboribus genus
masticia. Ambigat vero quispiam quid
dicere velint ipsum quodque siquidem in
ipso homine et in homine vna atque eadem
ratio hominis est. qua enim homo nihil diffe
rent quod si ita nec qua bonum. siquidem nec
magis album id quod diuturnum quam
id quod vnius diei. probabilius autem
videntur dicere pythagorici qui in ordine
bonorum vnum reponunt quos speusip
pus sequi videtur. Verum de hijs dice
tur alio loco. Ex illis vero quae suprad
iximus dubitatio quedam suborta appa
ret quoniam de vniuerso bono sermo

habebat. et que nos propter seipsa appetimus
atque optamus secundum unam speciem dicuntur. que
vero hec efficiunt aut custodiunt aut ser-
ua prohibent propter illa dicuntur et alio modo

Constat igitur bifaria dici bona alia
propter seipsa alia propter alia. Que vero pro-
pter se bona sunt ab utilibus separantes. con-
sideremus si secundum unam dicantur ydeā: sed que
ponenda sunt propter se bona: an quod sola licet.
quis persequitur. veluti sapere et videre et
voluptates quedam et honores. nam hec et
si propter alia persequamur: tamen et propter seip-
sa in bonis quis reponat. an nihil aliud quod
quam propter quam ydeā? Itaque superflua spes
erit. Sim autem et hec sunt propter se bona
eandem in cunctis rationem boni existare oport-
tebit quemadmodum albedinis in mure et ceru-
sa. honoris autem et prudentie et voluptatis
alie atque diuerse sunt rationes qua bona sunt
non est ergo bonum cōe aliquid secundum unam ydeā

Quemadmodum ergo dicuntur. neque enim
filia videtur hijs que fortuito equiuoca
sunt sed videtur ab eo quod ab uno sunt aut quod ad
unum cuncta determinant vel ponit secundum ano-
logiam. ut enim in corpore visus in anima

mens ⁊ aliud certe in alio sed hec fortas
se nūc relinquēda sūt. nā ea trite discute
re alterius eēt p̄hie magis: sicut at ⁊ de
ydea Si ei quiddā vnū ē qđ cōiter de
oib⁹ dicat bonū aut sepabile aliquid per
se. claz est id nō eē tale qđ ab hōmie agi
vel possideri queat. nūc at tale aliquid q̄
ritur At forte videri p̄t alicui meli⁹ eē
idipsum cognoscere. grāa illoz bonoz
que agi possideriq; p̄nt. nā si hpc tamqm̄
exemplar habuerim⁹ magis intelligemus
que nobis sunt bona. Intelligētes vō adi
piscemur. hec verba suasionem cōtinent
quādam. sed sciencijs dissonare vidētur
nam illi quidem omnes bonum affectan
tes ⁊ quod deest perquirentes cognicio
nem huius pretermittunt. At qui tantū
et tale auxilium a cunctis artificib⁹ igno
rari neq; perquiri absurdum eēt. Nec
vero apparet quid conferat textori aut
fabro ad artem suam si sciuerit quid ip̄;
sit bonū aut quid medicus aut dux p̄ior
fuerit si ydea ip̄a; cōtemplatus sit: neq; em̄
isto mō sanitatem cōsiderare. videt medic
us. s; hōis sanitatē. pmo forte hui⁹. nam

singulis medet ac de huius quidē satis

Vrsus vō ad id quod querim?
bonū qđ tandē sit redeam? vide
tur at aliud in alia musa atq; ar
te cōsistere. si quidē aliud in medicina aliū
in re militari. Aliud itē in aliis. Quid er
go in singulis erit bonū. nōne illud cuius
gracia sūt cetera. Est at hōc in medicina
sanitas. In re militari victoria. In archi
tectura; edificium. Item i alio aliud. In oī
demq; actu et instituto id qđ finis ē. na;
hui? gracia cetera sūt. qre si vn? aliquis
oīm agibiliū finis ē. Id certe eēt sūmū; i
agēdo bonum: sin autē plures plura: tran
scēdēs at in idē redit sermo. Sed cō
nandū ē etiā magis hōc declarare. Cum
ergo cōstet plures eē fines et quosdam ex
hīs alioz grā expeti cēu diuicias fistu
las instrumentaq; oīa. p; nō cūctos eē p
fectos. At qđ optimū sit perfectum esse
cōstat: quare si vnū; aliquid et solū; pfe
ctū; id certe eēt quod queritur. sin plura
id quod eoz pfectissimū; ē. Perfectū;
at dicim? id quod propter se expetibile ē
qđ id quod ppter aliud et id quod nūquā;

propter aliud quam ea que propter se et propter alia
expetuntur. Et simpliciter quidem id perfectum
quod semper propter se expetendum est nec unquam
propter aliud: talis autem felicitas videtur esse.
nam ea quidem semper propter seipsam nec un-
quam propter aliud appetimus? honorē vero et
voluptatē et mentē atque omnē virtutē; tum
propter seipsa expetimus? tum propter felicitatez
Per illa namque beatos fore nos credimus
Ipsam vero felicitatē neque propter illa neque
omnino propter aliud quisquam expetit. Vide-
tur autem et exsufficiens idē probari. perfectus
enim bonū per se sufficiens esse videtur. suffici-
ens autem dicimus? non sibi soli vitā solitariā vi-
uēti. sed parentibus et natis et uxori et ami-
cis et quibus? etiam quoniam natura homo civilis
est. sumendus est tamen in hijs quidem ter-
minis? ne si ad natos natoz et amicos ami-
corū extendat: in infinitū fiat processus.
sed de hoc alias considerandum erit. suffici-
ens autem per se ponimus? quod vel solum vitā
sufficiētem et optabilem ac nullius indigē-
tiam prestat. huiusmodi autem putamus esse felici-
tatem. Insuper omnium maxime expetibilem
non connumeratam. nam si connumeretur

clarū est cūm nūmimo bonorū magis esse
expetenda; cum bonorum accumulatio sit
quicquid adiungit. In bonis at semper ma
ius expetendū est. Perfectū ergo quid
dam et sufficiēs per se videtur eē felicitas
agibulum finis existens.

Nimvero felicitatē eē sūmum bo
nū manifestū ē. sed quid ipsa fe
licitas sit. plam? dilucidare que
ritur. Forſan vero id fiet si op? hōmīnis
dephendatur. ut eī tībīcīni et ſtatuari
cunctisq; artificib? ac oīno oībus hīs qz
est aliqd opus at; actio in opere ipō bonū
et bene videtur eē. ſic etiam hōmīni ſiqui
dem eius aliqd opus ē. Vtrum ergo fa
bri ſutoris aliqua opera ſunt et actus. hō
mīnis vero nullū ē opus ſed ad mīl agē
dum natus ē? An quēadmodū et oculi et
manus et pedis ac ſingulorū membrorum
aliquod ē opus. ſic et hōmīnis pter hec oīa
aliquod opus poni debet. Quid ergo hoc
tandē erit. nam viuere quidē cōe videtur
ecā plantis. at nos pprūz qrimus. ſecus
ſtranda ē igitur vegetatiua vita. ſequēs
ēēt ſenſitiua quidē. hanc ecā boni et equo

et om̃i aiantī cōm eē cōstat. Restat igitur
opatiua quedā cōnē hūitīs. atq; hui⁹ p̃tim
vt cōm̃i obediēs p̃tim vt habēs atq; intelli
gēs. Cum vō a hōc triplacē dicatur ponē
da ē illa que s̃m actionē dī. Nā p̃cipa
lius hōc dīa videtur. Qd si ē opus hōis
animi opatio s̃m rationē vel nō sine racōe
idē at̃ dicimus opus eē genere huius atq;
hui⁹ studiosi vt atharedi a studiosi atha
redi a siliter hōc in oib⁹ excellēcia virtu
tis ad opus adiuncta. Citharedi em̃ ē cī
therā pulsare. studiosi bene pulsare. qd si
ita est. hōis at̃ opus pomim⁹ vitā quādā
hanc vero eē actionē animi a operationē
cum ratione: studiosi autem viri bene hec
a probe. singula autem bene s̃m p̃p̃iam ṽ
tutem perficiuntur. si ita est. sit q̃ sūm⁹
sit hominis bonum animi operatio s̃m ṽ
tutem a si plures sint virtutes s̃m optimā
a p̃fectissimā. Et p̃terea in vita perfecta
nam vna quidem iuundo nō facit ver nec
vna dies. Eodē mō beatum a felicē nec
vna dies nec exiguum facit tēpus. Et
summ⁹ qdē bonum ita circūscripsisse suf
ficiat. nā fortasse p̃rio figurādum ē. p̃tea

verò pingendū est Videat autē cuiusq; eā
illa que bene circumscripta sunt pducere
et mēbratim pficere. tempusq; horū repe-
tor atq; adiutor pbus est. vnde et arcum
facta sunt additamenta. Cuiusq; enim ē
id qd desit adiungere. Memisse enim
opz eorū que supradixim? neq; exactam
discussionē in omnib? eodem modo s; fm
subiectam materiā in omnib? flagitare et-
iam in qntum discipline ppiū fit. Naz fa-
ber quidem et geometra differēter rectius
inquirunt. alter qntum ad opus utile est
alter quid sit et quale. Cōtemplator em̄
veritatis. eodez mō in alijs facienduz ne
extra opera plura sint quā opera. neq;
enim cām eodē mō in oib? requirendum.
sed satis est in quibūdā bene oñsum esse
q; sic ē veluti circa principia: q; vero pri-
mum et principium est. principiorum autē
quedā inductiōe pspiciunt. quedā sensu
quedā cōsuetudine quadā. alia itē aliter.

Conādum est vt singula principiorū
fm naturā suā tractent et studenduz vt
recte diffimantur quia magnuz ad sequē-
tia habent momentum. videtur em̄ plus

¶ Dimidium totū ēē p̄ncipiū multa q̄
ex hīs que queruntur per illud fieri con
spiciua

Crutandum est igitur de ip̄a fe
licitate non solum ex conclusione
et ratiomb⁹ sed ex hīs q̄ que de
illa referuntur. Nam vero quidem omnia
consonāt: falso enim cito dissonat verum.

Cum ergo tripliciter diuidantur bona
et alia externa dicantur. alia animi et cor
poris. Bona animi p̄ncipalissima dicim⁹
ac maxime bona. Actus vero et operatio
nes animales animi eē ponim⁹. Itaq̄ re
cte quidem diceretur s̄m hanc opinionez
antiquā et a p̄hantibus approbatam. recte
etiam q̄ operationes quedam et actus fi
nes eē perhibent. sic enim ex bonis animi
non ex exterius ess̄. Consonat quoq̄
huic quod dicitur bene viuere et bene age
re felicem fore. Namq̄ bona quedam vita
et bona actio dicta est. cuncta etiam que
circa felicitatē queruntur huic adeē oīstat
nam alijs virtus. alijs prudentia. alijs sa
piencia quedam eē videtur. alijs hec aut
h̄rum aliquid cum voluptate aut nō sine

voluptate. Alij verò externā quoq; afflu-
entia circumplectunt hec p̄tim multi ⁊ an-
tiqui p̄tim pauci ⁊ p̄clari dicunt viri: quo-
rum neutros in totū errare putandū est:
sed in aliquo ⁊ pleraq; recta assequi. Il-
lus ergo qui virtutem omnē aut aliqua;
dicunt cōsonat sermo. nā huius quidē est
f̄m ipsaz operatio. Forte vō nō refert mo-
dum utrū in possessione vel in vsu opti-
mū accipiat. ⁊ i habitu vel i actu. fieri ei
p̄t vt habitus existēs nihil pagat boni. ve-
luti i dormiēte seu aliter ocioso. sed i actu
hoc fieri nequaquā pōt. Agat ei necesse
erit. ⁊ quidē bene agat. Et quēadmoduz
in olympia nō optimi ⁊ fortissimi: sed qui
certant coronantur. nā eoz aliqui viciunt
sic ⁊ i vita bonorum ⁊ honestorum qui re-
cte agunt compotes fiunt.

Quz ifup vita ipsa per se voluptatē
continet. nā voluptatē accipere ē aīa
liuz. Cuiq; at voluptati ē id cui⁹ amator
d̄t. vt equus amatori⁹ equoz. ⁊ spectacu-
lum amatori⁹ spectaculorum. Eodē mō iu-
sta amatori iustorum ⁊ oīo ea que f̄m v-
tutē taliū amatori. Multitudi ergo iocūda

repugnat ob id quia natura talia non finit

Probitatis vero amatoribus iocunda
fuit natura iocunda. huiusmodi autem fuit
actus secundum virtutem qui talibus viris
etiam per seipsum iocundi sunt. Neque
eorum vita indiget voluptate quasi adiun-
cta sed in seipsa habet voluptatem. non est
propterea bonus qui bonis operibus non dele-
ctatur. nam neque iustum dicet aliquis qui ius-
tis neque liberalem qui liberalibus non gau-
deat: et in alijs eodem modo. hoc si ita est. acti-
ones secundum virtutem per seipsas iocunde sunt
sed et propter bonum et honestum: et unaque-
que earum maxime si studiosius vir bene iu-
dicat de ipsis. iudicat autem ut diximus.

Optimum ergo et pulcherrimum et iocundis-
simum felicitas est. nec separantur ista secundum
epigramma deliacum pulcherrimum id quod ius-
tissimum optimum sospitatem habet. Iocun-
dissimum re amata potiri. hec enim optimis
operationibus omnia insunt. Eas vero aut earum
unam que optima sit. dicimus esse felicitatem.
Indiget tamen ut videtur et bonis externis. Im-
possibile namque est aut certe non facile perclara ab
eo agi cui defunt facultates. Multa enim per
c ij

amicos per diuicias p̄ ciuilem potestatem q̄si
p̄ instrumenta quedā fiūt. Quedā etiā
si desint beatitudinaz maculāt. veluti no
bilitas soboles forma: nō satis em̄ ad fe
licitatem habilis est h̄mo penitus de for
mis neq; ignobilis neq; is qui sol? ⁊ sine
prole sit. Et forte multo min⁹ si cui ma
li sint filij aut amia: aut si cum boni foret
interierūt. vt ergo dixim⁹ addenda vide
tur h̄mōdi p̄speritas. quāobrem in eodē col
locat quidam bonam fortunā ac felicitate
tem. quidam vero virtutem

Unde quē vtq; per disciplinā aut
per assuetudinē vel alio quopiaz
mō per exercitiū adquiri possit:

vel dīma sorte aliqua fortunaq; p̄ueniat
Si ergo aliud quicq; est deoz mun⁹ h̄oi
b? datū par ē felicitatē q; donuz eē deoz
ac tanto maxie humanaz rerum quanto
id prestabil⁹ ē. sed h̄pc forsan alterius cō
sideracionis magis p̄priū eēt. Videret
autem ⁊ si nō a dñs missa. sed per vtutē
ac disciplinam quandam aut exercitacōz
p̄ueniat tamē diuinissimorum eē. nam vir
tutis premium simisq; optimum quiddā

et diuinū beatumq; videt. Eſſet etiā val
de cōmune cum poſſit tuncis exiſtere nō
orbatu ad virtutē p diſcipulū quādā ac
diligentiā. Qd ſi meliꝛ eſt hꝛc mō qm p
fortunā eē felicē rationabile eſt ſic ſe hꝛē
ſiquidē ea que ſm naturā ſūt vt optime
ſe habere poſſint ita ſūt. ſil ē q̄ illa que ſm
arbitrū et omnem cauſam ac maxime ſcōm
optimam. Maximā vero atq; optimam rē
fortune tribuere magna profecto eſt; ab
ſurditas. Conſpicuum eſt quod nūc que
rebatur etiā ex ſermone dictum eſt em̄
animi operationem quādā ſm virtutez;
Ceterorum autem bonorum alia ſubēē ne
ceſſarium eſt alia ad operationē et vſum
nata ſunt inſtat inſtrumentorum. hec
dictis q; ab initio cōſonāt. Nā finē ciuil
optimuz ponebamus. Ea vero plurimaz
facit diligenciā; vt ciues quodāmodo di
ſpouat atq; ipſos bonos et honeſtoꝝ acto
res efficiat. Recte igiꝛ nec bonē nec e
quū nec aliud quicq̄m aſariāū felix dicim?
qm nullnum eoz huius opacōis pꝛiceps
eē pꝛt. Ea quoq; de cauſa nec puer felix
eſt. nam pꝛpter etatē non dum hec agere

potest. et qui dicuntur felices pp̄e sp̄e dicuntur. Opus est em̄ vt dixim⁹ perfecta virtute ⁊ vita perfecta

am frequētes inuitacōes varieq;
fortune accidunt in vita. fieriq;
potest vt is qui maxie flor⁹ magnas in senectute incidat calamitates ⁊ cū in heroicis de priamo fabulant. qui vero tali fortuna fretus miserabiliter fimerit. eum null⁹ censet bt̄m. An igit⁹ nec alius quispiā hoīm beatus dici p̄t quādiu vivit sed iuxta solonē spectare finē oꝝ. qđ si ita ponendum an tunc beat⁹ ē cum moritur vel hoc oīno absurdum presertim nobis qui dicim⁹ opacōnem quandā eē felicitatem. quod si mortuum nō dicim⁹ felicem nec solon hoc vult sed tunc secure beatum dici posse cui iā extra mala calamitatesq; existat habet id etiam dubitacōnē quādam cum videat⁹ mortuo qđ hōi malū quiddā eē ⁊ bonū quēadmodū vivētī nec senenti vt honores infamie filioꝝq; ⁊ posterorum p̄sp̄ritates aduersitatēsq; hec etiam dubitacōnē affert qđ fieri pōt vt qđ ad senectā vsq; bt̄e vixerit discesseritq;

eidentē multa ac varia circa filios con-
tingāt. aliosq; eē p̄bos et cū dignitate vi-
tam agere. alios vero contra patet igitur
q̄ si transeāt hec. ad p̄ntes varie sese h̄re
illos contingere p̄t. • Esset vero abfur-
dū si defunctus q; mutaret. ⁊ modo felice
mō miser esset. absurdū etiam si res poste-
riorum nihil penitus ad parentes ne ad ali-
qd̄ tempus quidē pertinerent. Sed re-
deūdum est ad id quod primo quesuim⁹
Nam forte ex illo hoc poster⁹ apparebit
si ergo finē spectare op; ⁊ tunc beatus di-
cere quēquā non q̄ tunc beatus sit sed q̄
prius erat beatus. quomā id nō absurdū
siquidem dum est felix nō verificetur in
ipso id quod ē quomiam beatos dicere vi-
uētes nō volum⁹ p̄pter mutationes. ⁊ quo-
miam stabile aliqd̄ ac nequaquam leuiter
mutabile felicitatē putam⁹. fortuna vō se-
pe ouertit. P̄t; ei q̄ si fortunā sequimur
sepe felicē ac p̄ea miser eūdē dicē. • ceu
camelionca quēdā debilit firmū p̄ferētes
felicē vel fortunā sequi nequaquā rectū cū
bū aut male ī illa n̄ sit. s; illi⁹ idiget vita
buāna ut p̄dixim⁹. • Op̄a p̄es vō s̄ virtutē

dñe sūt felicitatis. Contrarie vero cōtra
rij. testat̃ at̃ huic id qđ mō quesuim⁹. nul
la quippe in re humana certitudo tanta
est quanta in operacionibus secundum ṽ
tutem. hee namq; stabiliiores qm sciēcie
videntur esse. sed que illarum honestissi
me sunt. hee plurimam habent firmitatez
quoniam in illis maxime et continuatissi
me beati viuunt. hec enim videtur causa
quo minus circa illos fiat obliuio. Exi
st̃it igitur beato id quod queritur talisq;
erit per totā vitam. semper enim vel ma
xime oīm agat ⁊ cōtemplabit̃ fm virtutez
Fortunamq; feret optime ac per omnia
omnino decē. hic enim vere bonus et q̃
drangulus sine vituperacione. Cūq; mul
ta ⁊ varia fortuna afferat. paua quidem
siue illa prospera seu aduersa non mul
tum sane habent momenti. grandia vero
⁊ multa si prospera sint. beatorem vitam
efficiunt: nam ⁊ condecorare apta sūt et
eorum vsus studiosus bonusq; existit. sin
autem aduersa beatum conturbant quidem
atq; inquinant: nam ⁊ testiciam afferūt
⁊ operaciones multas impediunt. sed ta

mēn in ipsis elucet bonum cum multe ma-
gne aduersitates leuiter perferuntur nō
ppter insensibilitatem sed ppter generosi-
tatem ac magnanimitatem. Quod si ope-
rationes dñe sunt vite vt diximus nemo
beatus miser fieri potest. numq̃ em̃ odio-
sa atq; improba faciet. vitum enim vere
bonum ⁊ sapientem arbitramur omnem
fortunam decenter perferre ac semper p
facultate rerum optime agere. veluti et
bonum ducem presentibus castris bellacis
sime vti et futorem ex datis sibi pellibus
calceum optimum facere et eodem modo
omnes alios artifices. Quod si ita est
felix numquam miser esset nec tamen be-
atus si in priami calamitates inciderit
nec certe varius ac leuiter mutabilis.
nam neq; ex felicitate facilius dimoue-
bitur. neq; a quibuscūq; aduersitatib⁹ sed
ab ingentibus ⁊ multis. Ex talib⁹ autē
nequaquā rursus fieret felix in breui tpe
sed in longo quodam ac perfecto multo-
rum ac preclarorum in eo potitus.

Quid ergo prohibet dicere illum es-
se felicem qui scdm̃ perfectam virtutem

operetur et bonis externis sufficienter habundet non in quouis tempore sed in vita perfecta

An vero adiungendum est et ita victus morituri quoque sui rationem cum futuris quidem nobis incertum sit. felicitatem vero finem et perfectum omnino posuerimus.

Id si ita est beatos dicemus. vivendum quibus existunt existentque predicta beatos autem ut homines ac de hijs quidem hactenus.

Osterorum autem amicorumque fortune quoque nihil ad nos pertineant dicere nimis profecto durum. opinionibusque contrarium videtur. Enimvero cum multa ac varia illis contingant magisque et minus ad nos perueniant singillatim ea distinguere prolixum quidem infinitumque est. summatim vero si dicant fortasse satis erit. ut enim in seipso contingentes aduersitates quedam graues sunt momentumque habent ad vitam. quedam vero leues magis videntur. sic et in amicis filii omnes sed utrumque circa viuos quam circa mortuos ista contingant id multo plus refert quam in tragedijs sceleravit iam patrata narrare

vel quasi tūc patrent. Considerandum
est ergo et isto mō quid intersit pmo for-
tasse querendum utz hī qui decesserunt
boni alicuius aut mali ptiapes sūt. vide-
tur enim et si quicq̃ ex hīs ad illos perti-
neat siue bonum siue otarium leue quid-
dam ac paruum vel simpliciter ipsis eē

Deniq; neq; tātum neq; tale ut beatos
efficere qui nō sūt aut illi qui sūt auferre
beatitudinē queat. Pertinere igitur in a-
liquo videtur ad defunctos pspertates
aduersitatesq; amicorū sed eaten? dūtax-
at ut nec felices facere nō felices nec hu-
iusmodi aliquid possint

his ergo sic determinatis. videa-
m? utz laudabiliū aut pot? ho-
norabiliū felicitas sit. nā potē-
atū nō eē estat. Videf at omē laudabi-
le q̃ q̃le aliquid sit et qdāmō ad aliquid se-
hēat laudari. nā iustū et fortē onēq; pbi-
tatem ac ṽtutem ob facta actionesq; lau-
damus. Robustū autem et velocē ac alio-
rum quēq; q̃ natura talis ē ac ita se ha-
beat ad bonū quiddā et studiosū. Patet
at id ex deorū laudib? q̃ ridicule videtur

si ad nos referantur. hoc autem ex eo ac-
cidit quod per reuelacionem ut diximus laudes fi-
ciunt. Quod si laus talis est constat optio-
nem non esse laudem sed magis quiddam ac pre-
stantiam? quemadmodum apparet. nam et deos
felices beatosque dicimus? et viros eos qui
et maxime diuini sunt appellamus beatos. Eo-
rundenque modo de bonis. namque enim sic felicitas
et laudem laudat ut iustam sed ut diuinum quiddam
et ac prestantius beatum dicit. Videtur autem
et eudoxius probe voluptatis principatum
defendere quod cum non laudetur voluptas et
sit bonum prestabilius est quiddam signifi-
cari putabat quam ea que laudabilia sunt
talem vero deum esse et summum bonum.
ad hec ei et alia referri. laus ergo virtutis
est. ab ea namque honesta agitur. Comenda-
ciones vero operum tam corporalium quam ani-
malium verum ista tunc discutere illorum
fortasse magis proprium est qui in his omni-
bus dacionibus elaborant. nobis autem ma-
nifestum ex his que dicta sunt honorabili-
um et perfectorum esse felicitatem. videtur
autem et ob id sic habere se quod principium est
Eius enim gracia cetera omnia omnes

facimus. Principiū vō tamq; bonorū ho-
norabile quiddā diuinumq; ponimus.

Vm ergo sit felicitas animi opa-
tio quedā fm virtutē pfectā-de
virtute ipsa videndū est. nā sic
fortasse melius intuebinur videt autē
et is qui vere ciuilis sit circa hanc plurimū
laborare. vult enim ciues bonos efficere et
legibusq; obtemperantes. Exemplum hu-
ius habemus cretencium et lacedemonio-
rum legum latores. et si qui alij tales fue-
runt. Quod si ciuilis est ista scrutari mani-
festum est vt ab inicio proposuimus de il-
la esse querendū. sed de virtute humana
videlic; querere oportet. nam bonum quī
dē humanum et felicitatem humanā que-
rebamus. virtutem autem humanam dica-
mus non corporis sed animi et felicitate;
animi operationem. hec si ita sunt cla-
rum est oportere ciulem hominem scire a-
liquatenus ea que circa animum quem
admodum qui oculos ac omne corpus cu-
raturus est. Ac tanto magis quanto ci-
uilis honorabilior ac prestancior est qm
medicina. Quod si prestantes medici

circa cōgitiōē cōpīs multū laborāt Idē
circa animum est a cūli hōīe faciēdum

Vidēdum est autē hōīz grā et eaten?
vidēdum ut ad quesita sufficiat. nam vl
terius quidē scrutari operosius forsan ess;
q̄ p rerum ppositarum qualitate Dicū
tur autē de illa et in exēnis sermombus
sufficiēter quedā quibus utēdum ē. velu
ti vnā eius eē partē sine racōe aliaz ra
ciōē hūtem. Vtrum vero diuidātur ista
fm cōporis partes et omne diuisibile. vel
racōe quidē duo sunt. sed diuisione mimi
me recipere apta ceu in arcumferētia con
cauum et cōuexum. nihil refert ad p̄sens.
Sed irracionabilis quidem partim com
muni et vegetabili similis est. loquor au
tē de eo q̄ causa est nutriēdi et augmētā
di. nam talem animi potēciam in cū
ctis que nutriuntur quis reponat et in fe
tibus hancipsam quoq; imperfctis racō
nabilis qm aliquam aliam. huius igitur
cōmunis quedam virtus et non humana
apparet: videtur enim in sompnis maxie
operari hec pars atq; potēcia. At bo
nus et malus per sompnum minime

discernūtur. vnde aiunt feliceſa miſeris
in dimidio vite nihil differre. Cōtingit autē
hoc rationabiliter. nam ocioſitas animi ſō
pnus eſt que nō dicit bona vel mala niſi
in quantum aliqui parumper eueniūt mo
tus ⁊ qua meliora fiunt viſa modestoꝝ
hominum qm quocumq; sed de hijs qui
dem ſatis et nutritiuam omittendum qe
humane virtutis expers eſt Videtur
et alia quedam natura anime irrationa
lis eē. particeps tamen aliquatenus ra
tio nis. Continentis enim et incontinē
tis rationem et animi id quod rationem
habet laudamus. Recte enim ⁊ ad opti
ma prouocat. Apparet autem ⁊ aliud
quiddam preter rationem illis inēē quod
repugnat reſiſtitq; rationi. vt enim reſo
lute corporis partes ſi ad dexteram mo
uere velis in ſiniſtram feruntur ſic et in
animo in contrarium feruntur. incontinē
cum appetitus sed in corporibus quideꝝ
cernimus id quod peruerſe mouet in ani
mo vero non cernimus Sed nihilomi
nus putanduz eſt in animo q; eē aliquid
p̄ter rōnē quod huic aduerſatur ⁊ obuiat

Quatenus autem non ultimus repugnat
rationis et hec videtur p[ri]ncip[al]is ut diximus
Itaque paret r[ati]o[n]i et timetis. Forte etiam ma
gis obediens est in t[em]p[or]e et forti[us] o[mn]ia etiam co
sonat r[ati]o[n]i. Videtur ergo et irrac[on]abile
duplex aliud vegetabile non p[ri]ncip[al]is r[ati]o[n]is
aliud scupiscibile et o[mn]io appetibile in t[em]p[or]e
p[ri]ncip[al]is in q[ua]ntu[m] illi obediens atq[ue] obtemperans
est. Itaque p[ri]ncip[al]is et amicor[um] dicim[us] r[ati]o[n]em h[ab]ere
non aut ut math[em]aticor[um]: Quid aut p[er]suadet q[uo]d
d[ic]am[us] a r[ati]o[n]e id q[uo]d irrac[on]abile est admo
nicio[n]es increpacio[n]es co[n]hortac[i]o[n]esq[ue] signifi
cant. Si aut dicere op[or]t[et] hanc q[ui] partem h[ab]ere
r[ati]o[n]em duplex erit r[ati]o[n]em h[ab]ens. elud p[ri]ncip[al]iter
et in seipso: aliud tanq[ua]m p[ri]ncip[al]is ob
ediens quidda[m] Distinguitur et virtus
s[ecundu]m hanc d[ic]t[ur]a[m]: dicim[us] ei illas quasda[m] esse i[n]
tellectivas quasda[m] vero morales. sapiencia[m]
quidem et solertia[m] et prudencia[m] intellectivas
liberalitate[m] aut et modestia[m] morales voca
mus loquentes vero de morib[us] nu[n]qua[m] di
cim[us]q[ue] sapiens aut solers sed q[ui] mitis aut
modestus laudam[us] et sapien[te]m s[ecundu]m h[abitu]m ha
bitu[m] vo[ca]mus eos q[ui] laudabiles su[n]t v[er]tutes ap
pellam[us] Explicit prim[us] lib[er]. Incipit 2[us]

Vm vero duplex sit v
tus-ahā itellectiua-ahā
moral. Intellectiua qui
dem plurimū ex doctrīa
generacionem habet at
q; augmentū-quapropr
ter experientia indiget et tēpore. Moralis
autem ex assuetudine sit: vnde et nomen
habet paup̄per a more declinans. Ex
quo mani. r̄stum est nullam moralium v
tutum natura melle. Nihil enim eorū que
natura sunt aliter assuescit-veluti lapis
cuius natura est vt deorsum feratur-nun
qm̄ assuefieret sursum ferri- nam si mul
es quis illum assuescendi gracia in altum
proiciat-neq; ignis deorsum neq; aliud
quicquā ex hīs que aliter nata sunt ali
ter assuesceret. Neq; natura ergo ne
q; præter naturam insunt nobis virtutes
sed sum? nos quidem ad illas recipiēdas
natura apti- pficiuntur autem per consue
tudinē. Præterea quod natura nobis
insunt-eorum potencias prius ferimus-
posterius vero actus reddimus-quod ī sen
sibus manifestum est-nō enim ex eo quia
d j

sepe audiui⁹ aut sepe vidim⁹ sensum ac
cepim⁹. sed e contra habentes vñ sumus:
non vtētes habuimus. ac virtutes acqui
rimus operando prius. quemadmodū ⁊ ī
alijs artib⁹. que em̄ oꝝ postquā didiceri
mus facere: ea faciēdo addiscimus cū fa
bricando fabri ⁊ atherā pulsando aetha
redi. sic iusta agendo iusti. ⁊ modesta mo
desti. ⁊ fortia fortes efficiūtur testatur
id quod fit ī ciuitatibus. nam latōres le
gum assuefaciendo ciues bonos efficiunt
⁊ ppositum quidem omnis legis latoris
hoc est. quicumqꝫ vero ex illis hoc non te
ne agūt: aberrant Idqꝫ inē bonā rem pub
licam malamqꝫ interest Insuper om̄is
virtus atqꝫ ars ex eisdem ac p eadeꝫ fit
corrūpiturqꝫ. Ex pulsatione enim athare
boni et mali fiunt atharede. eodemqꝫ mo
do cōmedi et fabri et alij omnes bene fa
bricando: boni erunt fabri. male autem
mali. Quod nisi sic esset. doctore non ī
digerent. sed omnes boni aut mali es
sent sic ⁊ ī virtutibus res se habet. A
gendo enim que ī commercijs hominum
versantur. vel iusti vel iniusti euadimus

Agendoq; in periculis et cōsueti metuerē
aut fidere. Fortes vel timidi sumus. simili
modo in hijs que circa concupiscenciam
et in hijs que circa iram: Alij temperati
et faciles. alij intempati et iracundi prout
hoc vel illo modo in illis fit. Ac ut vno
comprehendam verbo. ex similibus acti
b? habitus fiūt. Itaq; videndū est qua
les actus edamus. nam quales illi fiūt. ta
les habit? subsequunt. Non par? igitur
sed plurimū p̄mmo totum refert hoc vel
illo modo statim ab adolescencia consue
scere

Vm igitur presens opus non cō
templacionis gracia fiat quem
admodum cetera. non enim ut
sciam? quid sit virtus. nam sic nulla ei?
foret utilitas sed ut boni simus perscu
tamur: necessarium est de actibus videre
qualiter agere illos oportet: nam in illis
consistit quales sunt habitus? ut ostendi
Oportere igitur secundum rectam racio
nem agere commune est et presupposituz
nobis existat. Que autem recta sit racio
et quomodo ad alias se habet virtutes?
dij

postea dices Illud prius a nobis cōfē-
sum existit q̄ omnis de rebus agēdis ser-
mo quasi per figurā quandā ⁊ nō per ex-
actam discutionem tractari debet. q̄ vt
ab initio diximus. s̄m materiā sermones
sunt exigendi ac in rebus agēdis vtilib⁹
q̄ nihil neq; firmū neq; stabile est vt ea
am nec in samis. Cumq; hoc habeat vni-
uersum genus multo magis de singul⁹ re-
bus nulla certitudo tradi potest. cum ne-
q; sub artem neq; sub p̄fessionem aliquā
cadāt-sed opus est vt hī qui agūt semp
ad tempus considerent cū in medicina ⁊
nauigatione. sed quamquā ita sit tamen
conandum est auxilium ferre. Primum
igitur illud considerandum-q̄ istorum ea
natura est vt defectu excessuq; corrū-
pant cū in viribus ac sanitate videmus.
Oportet enim pro obscuris clara exem-
pla inducere. Excessus enim ac defectus
laborum vires corrumpunt. Eodem mo-
do cibi et potus nimis magni aut nimis
parui sanitatem corrumpunt. Moderati
faciunt augment conseruant. Sic
igitur in fortitudine temperancia

et alijs virtutibus. Qui cuncta fugit ac
formidat et nulli resistit. timidus est. Qui
vero nihil oio formidat sed aduersus oia
vadit. temerarius est. Item qui omni volu
ptate potius nec vlla se abstinere. intempe
tus est. qui vero omnes fugit instar agre
stium insensibilis quidem est. Corruptus
enim temperantia et fortitudo ab excessu et
defectu a medio autem seruetur. Nec so
lum generationes et augmenta et corrup
tiones ex eisdem et ab eisdem fiunt. verum
etiam operationes in eisdem erunt. nam et
in alijs que euidentiora sunt idem accidit.
veluti in vitibus. fiunt enim vites ex capa
tate multi ubi ac ex tollerancia multo
rum laborum et hoc maxime facere robustus
potest. sic et in virtutibus abstinendo a vo
luptatibus temperati efficiamur facti autem
maxime possumus abstinere

Significatio autem habituum ex volup
tate aut molestia que facta sequitur
deprehendi conuenit. qui abstinere a
corporeis voluptatibus si ob hoc ipsum gaudium
temperans est sine molestie fert itipsum est. Item
que pericula subit et gaudium a corde non dolorem. forte est
d iij

qui verò dolet: timidus? Circa voluptates
vero et dolores virtus moralis consistit. nam
propter voluptatem improba facimur? et propter
molestiam benefacere omittimus? Itaque ab
ipsa adolescentia institutos esse ducere. ut
plato inquit ut per quibusque gaudeamus ac
doleamus: hec enim recta est disciplina
Preterea si virtutes sunt circa actus et affe-
ctus: omnem vero affectum et actum sequitur vo-
luptas aut dolor. virtus? circa voluptates
et dolores erit. Ostendunt hoc pene quod pro-
pter ea infliguntur. sunt enim medicane quedam
medicinarum autem ea natura est ut per contra-
ria fiat Preterea ut supradiximus. omnis
habitus animi ad illa et circa illa naturam
habet que talia sunt ut illum meliorem aut
deteriorem efficiant. sed per voluptates et dolo-
res pravi fiunt sequendo et fugiendo vel quod
non oportet vel quando non oportet vel
quociens aliter a ratione prescribatur. qua
propter virtutes diffiniunt tranquillita-
tes quasdam et quietes. non tamen bene quod
simpliciter dicunt. sed non ut omnes et quando et
quotumque alia adiunguntur Subest igitur
virtuti esse circa voluptates et dolores optio

operatricem. vicium at contra: probat eam
illud quod cum tria ad capiendum repudiandum
que consilium pertineant. honestum. utile.
voluptarium: et tria hijs contraria: turpe
inutile molestum: bonus quidem hec oia
recte consequitur: malus vero atterat: sed
precipue circa voluptatem. hec enim comu-
nis est animantibus et cuncta que in electio-
nem cadunt subsequitur. Nam et honestum
et utile iocundum videtur. Cunctis etiam
nobis a puericia simul educata est. quapropter
ter arduum est hanc rem insitam penitus vite
nostrae reicere. regimur autem actus nostris alij ma-
gis alij minus per voluptatem et dolorem. Ob
hoc igitur necesse est totum negotium circa
illis versari. non parum est enim ad res agendas
probe aut improbe letari aut dolere. Insuper
difficilius est voluptati repugnare quam ire.
ut erastus inquit. Circa vero difficilio-
ra semper ars virtusque existit. nam bene in hoc
melius est: Itaque ob id quoque circa volupta-
tes et dolores totum negotium esset virtutis et
civilis. nam qui bene hijs utitur bonus erit. qui
male malus. Esse igitur virtutem circa volup-
tates et dolores et ex quibus fit ab eisdem augeri

atq; aliē facti? corrumpi ⁊ circa illa opari
ex quibus fit. satis dictū est.

Ed quererz fortasse quispiā quē
admodū dicam? q̄ iusta agendo
iustos ⁊ modesta modestos fieri
oz: nam si iusta ⁊ honesta agūt iam sunt
iusti et modesti. ceu si gramatica aut mu
sica. gramatica ⁊ musica. vel nō in artibus
ita se habz. nā fieri potest vt gramaticū
quid agat fortuito ⁊ alio supposito. tunc
igif gramaticus erit cū gramaticuz. aliqd
⁊ gramatice faciat: hoc ē fm eā gramati
cam que in ipso ē. Preterea nequaquā
fil'e ē in artibus ⁊ vtutib? nā que ab ar
te pcedūt: laudem in se habēt: quare suffi
ut illa ita existere. sed que a vtute pfici
scūt nō satis ē si ipsa iuste quodāmō se ha
bent ⁊ modeste agūtur: sed si agens ita
egerit. primo si sciens. secundo si eligēs. ⁊
eligens ppter ipsa. tercio si certo ⁊ immo
bili iudiciō agat. ad ceteras vero artes ha
bendas nihil horum requiritur pterq̄ scie
tia. At in vtutib? scire ipsū parum ē aut
nihil. vti vero atq; exercere plurimū pmo
totū valet. vtpote q̄ ex frequēti actione

iustorū modestorūq; pueniat Res enī
tunc iusta ⁊ modesta dī quādo talis est
q̄lē iust⁹ ⁊ modestus ageret. Iustus autē
⁊ modestus ē nō qui hec agit sed qui sic
agit vt iusti ⁊ modesti agūt. Bene ergo
dī q̄ quis iusta agēdo iustus sit. ⁊ mode
sta modestus. non agēdo autem null⁹ vti
q; bonus fit. neq; curare quidē videtur
Sed pleriq; nō ita faciunt vez ad verba
disputacōnēq; ouersi putāt se philosopha
re atq; ita viros bonos fieri. egrotos imi
tati qui verba medicorū audiunt quidem
diligēter. faciunt autē nihil ex hīs que si
bi p̄cepta sunt. Vt ergo illoꝝ corporibus
nō bene erit qui ita curāt. sic nec illorum
animis qui ita philosophātur

tractatus secundus

Ost hec at quid sit v̄tus cōsiderā
dum ē. Cum ergo tria sūt que ī
aīo sūt. affectus. potencia. h̄itus
horum certe aliquid virtus erit. Affe
ctus quidē voco cupiditatem. irā. metū
audaciam. inuidiā. leticiā. amorem. odium.
desideriū. enulacōz. mīaz. ⁊ vniuersaliter
illa que voluptas aut molestia sequitur

Potencias at voco fm quas illa fisci
pere apti sum? veluti fm quas possum?
irasci aut dolere aut misereri habet?
at p quos bn vel male ad effectus nos
habemus veluti ad irascendum si vehemen
ter aut remisse male. si mediocriter bene
Eodē mō et circa alia. Affectus ergo nō
sūt neq; vtutes neq; vicia q; fm affectū
nō diamur boni vel mali. fm virtutes at
et vicia diamur. et q; fm affectus nō lau
damur neq; vitupamur. nō em laudatur
qui timet nec qui irascitur. neq; vitupatur
qui simplici irascitur. sed q; certo mō Ac
fm virtutes et vicia laudamur et vitupa
mur Preterea irascimur et timemus si
ne electione. virtutes autē electōne que
dam sunt vel non sine electione. Insu
per fm affectus moueri diamur sed fm
virtutes et vicia non moueri. sed certo
modo dispositos eē. propter hec etiam
neq; potencie sunt. nam neq; boni neq;
mali ex eo dicimur quia facere possum?
similiter neq; laudamur neq; vitupera
mur. Et preterea potentes sumus natu
ra. At boni aut mali natura non sumus.

Diximus at de hoc pri^o. si ergo neq; af-
fect^{us} sunt neq; potencie. restat vt habit^{us}
virtutes sint. Quid igitur virtus sit ge-
neraliter dictum est

Ed o³ nō solum isto mō q^o habi-
tus est. sed qualis habit^{us} sit di-
cere. Est ergo dicendū q^o oīs vir-
tus et idipsum cuius virtus ē bene se habēs
pfiat et opus eius bene reddit vt ecce vir-
tus oculi et oculum studiosus facit et opus
ei^{us} virtute em oculi bene videmus. Eodē
q; modo virtus equi equum ipsum studi-
osum facit et bonum et ad curandum por-
tandumq; equitem et expectandum hostē
si ergo hoc eodem modo se habet in om-
nibus. et virtus certe hominis habitus erit
ex quo bonus vir sit et ex quo suum opus
bene reddit. Quomodo autem id erit in
dictum est.

preterea et hoc mo-
do patebit si inspiciamus qualis sit eius
natura. nempe in omni continuo ac diui-
sibili et plus et min^{us} et equale capi po-
test et hoc aut respectu rei aut nostri. E-
quale vero medium quid est inter defe-
ctum et excessum. dico autem medium rei

quod equaliter distat ab utroq; extremo
qd ē vnū ⁊ idem in omnib⁹. Respcū autē
nrī qd neq; excedit neq; deficit. hoc autē
neq; vnū neq; idem omnib⁹ ē: veluti si de
cem multa: duo pauca. sex media capian
tur in re. Equaliter enim excedūt ⁊ exce
dūtur. hoc medium ē fm numeri pporcio
nē. sed q̄ntum ad nos nō ita capiendū. nō
enim si cui decē mnas comedere multū ē.
duas autem parū. magister ludi sex eidē
tradet. Est enim fortasse ⁊ hoc minimum
aut parum illi qui accepturus ē. nā mīlo
mī par. inopienti vero se exercere mīni⁹
simile ē in cursu ⁊ palestra. hoc itaq; mō
omnis sciens excessum vitat atq; defectū;
Medium autem querit ⁊ eligit. medium
vero nō rei sed respectu nrī. Si utiq; oīs
sciētia sic opus bene perficiat ad medium
p̄spiciēs ⁊ ad hoc opa ipsa deducens. vñ
dīa cōsuevit in recte factis q̄ neq; addi
neq; demī quicq; p̄t utpote excessu atq;
defectu corrumpentibus. medio at̄ suāte
boni ei artifices vt dixim⁹ ad hec respiciē
tes faciunt. v̄tus at̄ oī arte ceterior ac me
lior ē: quēadmodū natura. medi⁹ qdē erit

comiectatur loquor aut de morali. nā
ea vertitur circa affectū et actū et in hijs ē
excessus defectus et mediū. vt metuere.
audere. cupere. irasci. misereri. Et vniuersa
hūc letari et dolere magis et minus: ac vtra
q; nō bene: sed qm et in quibus et erga qd
et cuius causa et vt oportet mediū et opti
mum est qd perfectio est in virtute Eodē
modo in actibus est excessus et defectus
et mediū. virtus autem circa affectus et
actus versatur in quibus etiam excessus
quidem delinquit. defectus vero rephe
dit. mediū autem pbatur ac recte per
fici. sed hec vtraq; vtutis sūt. Mediocri
tas ergo quedā virtus est medijs dicatur

Adhuc delinquere multipharia ē. nam
malus quidē infinitū vt pictagora putāt
bonum autē finiti. Recte at pficere vni
dicit. Quapropter alterum facile. alter
difficile est. facile quidem aberrare: difficile
eo ad quod intendas potiri Et ob hoc er
go vicij ē excessus et defectus. virtutis aut
mediū. nā boni quidē simplici. multipha
ria at mali. Est ergo vtus habitus ele
ctus in mediocritate consistēs quo ad nos

ratioe terminata et ut sapiens terminaret
Mediocritas autem duorum viciorum alterius
scilicet excessum alterius scilicet defectum et etiam
quia alij excedunt alij deficiunt magis quam
oportet in effectibus et actibus. Virtus au-
tem medium inuenit atque eligit. Quapropter
scilicet substantiam et rationem quid illasit di-
stante mediocritas est virtus. scilicet vero com-
mendatione probitatis. summitas Non
tamen omnis actus nec omnis effectus me-
diocritatem recipit. nam sunt quedam que
statim ut nominata sunt prauitatem con-
nexam habent. ut malivolencia impudencia
inuidencia. et in actibus stuprum furtum
homicidium. nam cuncta hec et huiusmodi ita di-
cuntur quasi mala ipsa sint. non quasi ex-
cessus aut defectus ipsorum. nunquam ergo in
illis recte facere datur sed semper delinquitur
nec in illis est quantum operis et quando operis et ut operis
sed simpliciter in quolibet istorum delinquitur
Eodem modo dicendum est de iurura et ignauia
et luxuria. nam si aliter dicerem esset excessus
et defectus mediocritas et excessus excessus
et defectus defectus Sed quem
admodum temperantie et fortitudinis non

est excessus neq; defectus qm̄ ipse fuit me-
die ⁊ sup̄me. sic nec illaz quas supradixi-
mus mediocritas ē neq; excessus ⁊ defe-
ctus: sed utaq; illa facias delinquis. Ex-
cessus vero ⁊ defectus nulla oīo ē medio-
citas neq; mediocritatis ipsi? excessus ē
aut defectus.

tercius tractatus

Ed oꝝ s̄monē nēm nō ad vni-
uersū mō genus. verū; ad sin-
gula cōaptare. In verbis ei
que de actibus habent vniuer

salua quidē cōiora. p̄ticularia autē veriora
existūt. nam ⁊ act? ipsi circa singula ver-
sant quos certe hīs consonare oꝝ. Comp-
hendēda igit̄ hec ⁊ describenda sunt.

Circa timores autē ⁊ audacia fortitudo
mediocritas ē. excedentiū vero qui nō ti-
mendo excedit sine nomine ē. Multa vero
fūt sine nominibus. qui vero audendo ex-
cedit ferox est: sed qui in timēdo excedit
⁊ in audēdo deficiat. timid⁹ est. Circa
vō voluptate? ⁊ dolores media ē t̄p̄ancia
excessus vero intemperācia. deficiētes vō
in voluptatib? vix reperiuntur. Itaq; ne no-
mē quidē sortiti fūt sed insensati vocent̄.

Circa dandas capiendalq; pecunias
media est liberalitas. Excessus vero et de
fectus hinc prodigalitas illinc auaritia q̄
inter se contrarie excedunt ac deficiunt.
nam prodigus quidem in erogando exce
dit. in capiendo deficiat: sed nūc summatim
et per figuram dicimus. postmodum de ip
sis diligentius tractabim⁹. sunt et alia re
ta pecunias dispositiones. mediocritas ve
ro est magnificentia magnificus em̄ dif
fert a liberali. hic circa magna. ille circa
parua versatur. Excessus est inexplabili
tas et vulgaris ventositas: defectus vero
modicitas. Differunt autē hec ab hīs
que circa liberalitatem sunt: sed quomō
dūnt postea dicet. Circa honorem et
inhonoracone; media est magnanimitas.
Excessus autem inflacio dicitur. Defe
ctus vero pusillanimitas ut autem dixi
mus ad magnificentiam se habere liberali
tatem et circa parua differre: sic se habet
alia quedam ad magnanimitate circa ho
nores magnos existentem illa circa puos
Est em̄ honores cupere ut oportet et ma
gis q̄ oportet et minus. vocat autem qui

cupiditate honoris excedit ambiciosus qui
vero deficit remissus. medius autem inno-
minatus est: nam et dispositiones ipse inno-
minate sunt preterquam ambiciosi ambicio
vnde certant extremi de media regione
et nos medium quandoque ambiciosum dici-
mus quandoque remissum. et modo vnum
modo alterum laudamus. Id cur accidat
insequentibus dicetur. Nunc de alijs eo
dem modo dicamus. Est et circa iram ex-
cessus defectus et mediocritas sed sunt fe-
re innominata medium tamen mansuetum
et mediocritatem ipsam mansuetudinem
vocamus. Qui vero excedit iracundus et
excessus ipse iracundia. qui autem deficit
seguis et defectus ipse segmies appallat.

Sunt et alie tres mediocritates simili-
tudinem quandam inter se habentes. Dif-
ferunt tamen abinuicem omnes enim sunt
circa verborum et actuum communionem. sed in
hoc differunt quod vna earum est circa verum
alia circa delectabile et hoc partim in iocundo
partim in cunctis que ad vitam pertinent.

Igitur de hijs quoque dicendum est ut
appareat mediocritatem in omnibus esse

laudandam. Extrema vero neq; recta ne
q; laudabilia sed reprehensione digna: sūt
etā ista cum plerq; innominate. Conan
dum tamē ē vt in alijs noīa fingere decla
rationis ⁊ intelligēcie gracia Circa ve
rum igīf medius quidem grauis ⁊ medio
citas ipsa grauitas appellatur: simlacō
autē si excedat vanitas ⁊ qui illa vtitur
vanus. si deficiat iromia. ⁊ qui illa vtitur
iromicus dicitur Circa delectabile aut
in iocō medius ē comis ⁊ dispositio ipsa co
mitas. Excessus vero scurrilitas ⁊ qui ea
vtitur scurra. Defectus autem rusticitas.
⁊ qui ipsa vtitur rusticus In reliquo
autem delectabili quod in vita versatur
qui vt o; iocundus ē amicus. et mediocri
tas amicitia. qui excedit si nullius gracia
lasciu⁹. si sui lucri causa hoc facit adulator
qui atem deficit ⁊ in cunctis molestus est
contenciosus et inhumanus vocat

In affectibus quoq; et circa ipsos
mediocritates sunt. Nā verax audia qui
dem virtus non est. laudatur tamen ve
racundus quoniam is medius dicit. qui vo
excedit ⁊ in cunctis veretur: pauidus. qui

autē deficiat impudens vocatur. Indignitas
autē media est inter inuidiam et puerum
gaudium aut versatur circa voluptatem aut
dolorē proueniētem ex hijs que proximis
gūt. Indignitas enim moleste fert cum dig-
na alicui prosperitas est Inuidus hūc ex-
cens in cunctis turbat ac moleste fert.
puerse autem gaudēs nō mō nō dolet sed
letatur vix de hijs alio loco dicendi tem-
pus erit De iusticia vero quā nō simpli-
ter illa dē paulopost distinguētes de v-
traq; quō mediocritate fūt et eodē modo
de rationabilib; virtutibus

Ed autē tres sūt dispositiōes. due
quidē viciorū in excessu et defe-
ctu. vna virtutis que mediocritas
est. oēs quodāmodo adinuicē opponuntur.
Extreme quidē et illi que media ē et sibi
ipsis in se cōtrarie sūt media aut extre-
miz. vt enim equalē ad minus maius. ad
maius minus est: sic mediū habet defectus
excedūt. Excessib; aut deficiunt et in affe-
ctib; et in actib;. Fortis ei si ad timidū; cō-
petur. feror videbit. si ad ferocē timidus.

Itē tpat? si ad insensatū; opet itpatius

si ad intpantē: insensatus liberalis quoq;
si ad auarā cōpetur. p̄digus. si ad p̄digū
auarus videbitur Itaq; extremi reiciūt
medium alter ad altep. timid⁹ fortem vo
cat ferocem. feror vō timidū vocat. eodē
q; mō in alijs. Que cū ita sint maior cō
trarietas est inē extrema adiūce; qm ad
mediū: nam longius distant inter se quā
a medio. vt magnus a p̄uo paruus a ma
gno ⁊ vterq; ab equali Est insuper ex
mis quibusdam ad medium similitudo vt
ferociae ad fortitudinem. ⁊ prodigalitati
ad liberalitatem. Iplis vero extremis in
ter se plurima dissimilitudo est. que vero
plurimum inter se distant contraria diffi
miūtur Itaq; magis contraria que magis
distant Sed medio in quibusdā. excē
sus. in quibusdam defectus magis oppo
nitur: vt ecce fortitudini quide; nō ferocia
que est excēsus. sed timiditas que est de
fectus opponitur: tempancie autem non
insensibilitas que est defectus: sed intem
perancia que est excēsus Accidit autē
hoc duabus de causis. priō ex ipsa re quā
do alterum extremum propius et similis

est medio. nō ipsū sed aliud magis oppo-
nitur veluti qm fortitudini similior eē vi-
detur ferocia et p̄p̄inquir. dissimulior vera
timiditas. hāc magis oppositā dicimus.
Que eī magis absunt a medio ea magis
cōtraria vidētur eē. hec igitur vna ē cau-
sa ex ipsa re. Alia ex nobis ipsis ad que
enim magis natura inclinati sum? ea ma-
gis cōtraria medio vidētur: veluti cum
ipsi p̄mores natura sum? ad voluptates
atq; ex eo p̄oclimiores ad luxuriā quā ad
cōtinentiā: eam magis cōtrariā dicimus
ad quā magis inclinatio fit. et ob id itent-
perancia que ē excessus magis cōtrariā
est temperācie. Quod igitur virt? mo-
ralis mediocritas fit et quomodo et quod
duorū viciōrū mediocritas alterius s̄m ex-
cessum alterius s̄m defectū et q̄ talis ē p̄-
ter coniecturā mediū in affectibus atq; acti-
bus satis dictū est.

Vāob̄re op? ē studiosū existere
Nā i capiēdo medio tota vis cō-
sistit. Atq; ut circuli mediū op̄re-
hendere nō cuiuslibet ē sed tm̄ scientis sic
irasci et pecuniam dare facile ē et cuiusq;
e iij

sed cui et quantū et quō et ob quā rē. id
quidē nō amplius cuiusque ē neque facile. Ita
que recte facere ratio et laudabile et preclarum
est. Quocirca oportet cum quis mediū asse
qui vult ante omnia longius abire a magis
contrario ut calipso mouebat. dicēs extra
finem et fluctū nauem adige. Nam ex
tremorum alterum magis alterum minus. cuius
itaque mediū assequi summe difficile sit
quod secundo loco ē minima malorum capiēda
fuit. hoc autē sit maxime per hunc modum
quē diximus. Considerandum ē enim ad quod
nos promouere sumus. nam alij ad alia natu
ra ferunt. id intelliget ex voluptate et mo
lestia que nobis prouenit. In contrarium
autem nosmetipsos retrahere ac remitti de
bemus. longe enim a delinquendo cedentes
mediū inuenimus. instar eorum qui flexa li
gna rectificant. In omnibus maxime cauē
dum est a voluptate. nō enim incorrupti de
illa iudicamus. quod igitur seniores populi pas
si sunt erga helenam hoc pati nos conuenit
erga voluptatem et illorum per omnia dicere
vocem. nam sic illam transmittentes mi
nus errabimus. hec igitur faciētes ut sumati

dicam maxime valebimus medium adi
pisci. Ardium certe hoc et præcipue in sin
gulis nec facile determinare quomodo et
aduersus quos et pro quibus et quousq;
irascendum est. Nam et quandoq; eos qui
non irascuntur laudamus. quandoq; eos
qui irascuntur. et illos mites hos forte
vocamus. Sed qui parum excedit in
alterutram partem non vituperatur.
Qui vero multum hys latere non potest
sed quantum et quousq; vituperandus sit
non facile est diffinire verbo nec aliud
quicquam sensibilem. horum autem i lingu
lis iudicium est et in sensu. Illud dumtaxat
at clarum est qd mediis habitus in cun
ctis laudatur et qd declinare oportet qua
doq; ad excessum quandoq; ad defectum
sic enim facillime medium adipiscemur
et cetera

Explicit liber secundus.
terterius

Incipit li
ber

giuntur autem utrumque circa affectus
et actus versatur ac in hijs
que voluntaria sunt laudes
et vituperationes. In hijs vero
que involuntaria venia et in

terdum minus locum habent: necessarium forsitan
est de virtute tractantibus voluntarium et
involuntarium diffiniri. utile etiam legum la-
toribus ad premia penasque constituendas

Videtur involuntaria esse illa que per
vim vel ignorantiam perpetrantur. Violē-
tum est cuius principium ab extra tale ex-
istit in quo agens vel patiens nihil offert
veluti si ventus tulerit aliquo vel homines
prepotentes. Que vero propter metum ma-
ioris mali vel propter bonum aliquid fiunt. ut
puta si tyrannus turpe aliquod iubeat ha-
beres in potestate parentes et liberos et si pareat
servetur. si non pareatur interficiatur

Dubitatur an ea voluntaria vel involun-
taria sunt dicenda. tale aliquid accidit in
iactibus qui propter tempestatem fiunt. nemo ei
sane mentis sponte iactat sed pro salute sua
et ceterorum. Mixti ergo sunt homini actus sed
magis similes voluntariis. nam in electione

fūt tūc cum fiunt. finis at agēdi fm tēp⁹
existit. et voluntariū igitur et inuoluntari
um tunc cum agitur dicēdum ē. Agit at
volēs. etem pīcipium mouēdi organica⁹
ptes in talib⁹ actiomb⁹ in ipso ē. quorum
at pīcipiū; i ipso ē. in eo q³ utq³ agat vel
nō agat. quare voluntaria fūt. hec talia.
licet p se fortasse inuoluntaria. nemo em
tale aliquid spōte faceret. In hmōi at
actib⁹ qñdoq³ laudatur qui turpe aliqd
et dolorosum subit pro magnis aliquibus
et honestis. quādoq³ vituperatur. na; tur
pissima quidem ferre p nullo honesto vel
mediocri. improbi est. In quibusdam etiā
laus nō cadit sed venia cum quis ea fece
rit que nō o³ ob quedam intollerabilia q
humanam naturam trāscendūt. Sūt
etiā quedam ad que nemo cogi debeat
sed mortem potius ac extrema oīa perferre.
nam almeona cupidis que cōpulerint
ad necem matris ridicula videntur. Dif
ficile interdum est indicare quale pro qua
li suscipiendum sit et quid p quo sustinen
dum. Difficilius etiā postq³ cognoueris
in sentēcia pmanere. Plurimu; ei accidit

ut ea que expectant delectata. Illa vero
ad que compellimur turpia sunt. que laudes
et vituperationes circa eos sunt qui compelluntur aut non compelluntur. Violenta
itaque simpliciter dicenda sunt quando externa est causa
nec agens quicquam confert. que vero per seipsa
involuntaria sunt sed nunc et per alios suscipi
enda. si causa in agente est: ipsa quidem per se
involuntaria sunt. sed nunc et per alios voluntaria. magis vero voluntariis similia. agimus
cum secundum singula et hec voluntaria sunt.
Qualia vero pro qualibus suscipienda sunt
non facile tradi potest. Multe enim differen
tie in singulis sunt. Quod si quis iocun
da et honesta dixerit violenta esse quoniam
illa ab extra compellunt: omnia hinc vio
lenta forent. nam horum causa omnia omnes
faciunt. Et qui violententer et inuiti. molesti
qui vero propter delectationem cum volup
tate. Ridiculus quidem est accusare exter
na ac non seipsum potius qui ab his fa
cile capiatur. Et honestorum quidem seipsum
turpium vero voluptate: videtur itaque
violentum id esse cuius principium externum
est nihil conferente illo cui vis affertur.

¶ Vnde vo per ignoranciā fit nō vo-
luntariū oīno ē: sed illud inuolun-
tarium cui⁹ postea dolore penitu-
dimēq; suscipim⁹: naz qui per ignoranciā
quid facit nec postea fecisse dolet. volēs
quidem nō fecit quod nesciuit: nec rursus
inuitus quod non dolet. Ergo qui per ig-
noranciā facit si peniteat inuitus fecisse
videtur. si nō peniteat cum alius sit. esto
non voluntarius. nā melius est vt nomē
prium habeat. Aliud autem videtur
per ignoranciam facere. aliud ignorantes
ē. Ebrius quidē aut iratus non videtur
per ignoranciam facere: sed per aliqd ex
predictis. non sciens sed ignorās. ignorat
aut oīs flagiciosus que facere a quib⁹ ve
abstinere oꝝ. et ppter hmoi errorē iniusti ac
mali fiunt. Inuoluntarius dic debet nō
qndo quis ignorat vtilitatem. non enim
ignorancia que in electione consistit cau-
sa est inuoluntarij. sed prauitatis nec que
in vniuerso. vituperant eū ppter hanc.
sed que in singulis in quibus ⁊ circa que
actus sunt. nam in hīs commiseratio ⁊ ve-
nia locum habent. qui enim aliquid prium

ignorat inuoluntarie facit. Forsitan ergo
non peius fuerit que et quod ista sint de-
terminare. et quis itaque et quid et circa quid et
quo agit interdum et quo velut instrumento
et cuius gratia ut salutis et quomodo ut sen-
sim vel vehementer. Cuncta igitur hec na-
mo non insanus utique ignorabit. Clarum
ergo quod nec agentem namque qua ratione seip-
sum sed quid agit quis ignorare potest. Ve-
luti cum aiunt excedisse sibi vel nescire quod
archana essent ut eschylus de mysteriis aut
monstrare volentem dimisisse ut qui catha-
pultam. Credere quis potest esse hostem qui fi-
lius sit ut in erope accidit et hastam emis-
sam vocari aut lapidem pumicem esse et
cum salutis causa percussit necare vel
cum docere voluerit ut magister ludii gla-
diatorum. Cum igitur circa hec omnia ig-
norantia versetur in quibus sunt actus
qui horum aliquid ignorabit inuitus vide-
tur fecisse et maxime in principalissimis.
Principalissima autem videntur esse illa
in quibus actio est et cuius gratia per tales utique
ignorantiam inuoluntarium dicitur. Et propter
ea factum ipsum dolorem et penitudinem

afferat oportet Cum autem inuoluntarium violentum et per ignorantiam sit voluntarium utique videbitur esse cuius in se ipso principium est sciente singula que agit. Forſan enim non bene dicitur eſſe illa inuoluntaria que per iram aut per concupiſcentiam fiunt. Primo enim nullum aliud animal voluntarie agere; nec puer etiam. Deinde utrum nihil voluntarie agimus ex hijs que per iram et concupiſcentiam vel honeſta quidem voluntarie turpia vero inuoluntarie vel ridiculum eſt cum una ſit cauſa. Abſurdum vero dicere illa inuoluntaria eſſe que appetere oportet. Et irasci oportet in quibusdam et concupiſcere quedam ut ſanctitatem et doctrinam.

Videntur autem inuoluntaria dolore afferre ſed que concupiſcimus delectant.

Inſuper quid refert inuoluntaria ſint que per cogitationem vel per iram delinquantur. utraque ſane fugienda ſunt ſed videntur non minus humane eſſe irrationabiles affectus. Actus vero hominum ab ira et concupiſcentia ſunt que inuoluntaria ponere abſurdum eſt.

Ostēdō voluntariū et inuolunta-
rium diffiniū? ōsequēs est ut
de electione dicam? Ea namq;
familiarissimavidetur eē v̄tutis. et magis
q̄m res ipse mores oñdere. Electionē vo-
luntarium eē cōstat. nō idē tñ: nā volun-
tarium lacus p̄. Voluntariuz enim et pu-
eris et alijs aiantib? cōe est: electio vero
nō. et repentina voluntaria quidē dicim?
electionē vero non h̄re. Qui v̄o dicunt
ip̄am eē concupiscenciā vel irā vel volunta-
tem vel op̄ionē quandā recte dicere nō
vidētur. non em̄ cōmune quiddā electio
est. nec irrationabilium sed concupiscen-
cia et ira communia sunt. Et incontinens
concupiscens quidem sed non eligēs agit
Continens vero cōtra. eligens quidē
sed non concupiscens. Electioni concupi-
scentia aduersatur. Concupiscencia vero
concupiscencie nequaquam. Preterea
concupiscencia voluptarij est atq; mole-
sti. Electio autē neq; molesti neq; volu-
ptarij. Ira etiam minus. nam que per
iram fiunt minime per electionem fieri vi-
dentur. Sed nec voluntas quāuis

ppinquū quiddam apparet. nam electio
nō ē impossibīlū. et si quis hanc electionē
vocet. desipere videbitur. At voluntas im
possibīlū ē veluti immortalitatis. Est et
am voluntas circa ea que eo ipso qui vult
nequaquā fiunt. veluti hystrionem aliquem
vel pugilem vincere. verum hec talia eli
git nemo. sed ea dumtaxat que ipse face
re posse existimat. Insuper voluntas fi
nis ē magis. Electio autem eorum que sūt
ad finem. ut puta sanos eē volumus. Eli
gimus autem illa per que sani sumus et
felices eē volumus. Eligimus autem dice
re non congruit: omnino autem videtur
electio circa illa versari que in nra sūt po
testate. Sed nec opio quidē erit: nam
opio circa oīa videt eē. nec min⁹ circa eē
na et impossibilia qm et ea illa que in nob sūt
nec bono et malo. sed vō et falso distinguit.
At electio per illa magis. sed in totū idē
est electionem q opionē: nemo fortas
se dicet. At certe nec ī parte aliqua idē
ē. nam ppter electionē bonorū aut malorū
tales aliqui sum⁹: ppter opionē at nō.
et eligim⁹ cape aut fugere aut aliqd hmoi

Opinamur autem quod res ipsa sit. et in quo
conducat et qua ratione utilis sit. Capere
autem aut fugere non minus opinamur. et ele
ctio laudatur magis quia quod opus est ele
gerit. quam quia rectum elegerit. Opinio autem
propter veritatem laudatur. Et eligimus? que
maxime scimus bona esse. Opinamur autem
que non multum scimus. nec sane inde viden
tur eligere optima et opinari. sed opinan
tur quidam melius: attamen propter pra
uitatem deteriora eligunt. Vtrum vero an
tecedat electionem opinio: an magis sequa
tur nihil refert. neque enim id querimus sed
an idem sit electio quod opinio quedam. Quid
igitur aut quale est electio cum predictorum
nihil sit. voluntarium quidem esse constat
sed non omne voluntarium electionem ha
bet. At idcirco cuius consultatio antecessit
Nam electorum ratione et cogitatione est
quod et nomen ipsum significare videtur qua
si e quibusdam propositis. vnum aliquod
legatur. id est capiatue

Et vtrum omnia in consultatio
nem cadunt aut quedam sunt in
quibus consultatio locum non habet

forſan dicendum eſt id in conſultacionem
venire non de quo inſipiens aut fatuus.
ſed de quo ſane mentis aliquis conſultaret

De eternis autem nemo conſultat. ve
luti de mūdo vel de diametro vel de late
re qz in commēſurabilia ſunt. ſed neqz de
hjs que in motu ⁊ ſemper eodem mō exi
ſtunt ſine neceſſitate ſive natura ſive ꝓpē
aliam cauſam. veluti de ortu aut conuer
ſione ſiderum. Neqz de hjs aliaꝝ aliter ac
adūt. veluti de ſecuritatibꝫ ⁊ imbribꝫ. ne
qz de hjs que ſunt a fortuna: veluti de
theſauri inuencionē. ſed neqz de humanis
omnibꝫ: nam quemadmodum ſcitaz res
publica ꝓoptime gubernetur nemo lace
de momꝫ conſultant. hec enim per nos agi
non pūnt. At illa veniunt in conſulca
cionem que agi poſſunt ⁊ a nobis quidē
agi ſunt autem ⁊ alia huiusmodi Cauſa
videtur eē natura ⁊ neceſſitas ⁊ fortuna
⁊ mens ⁊ omne quod per hominem.

homines vero de hjs conſultant que ſibi
agibilia ſunt. Circa manifeſtas ⁊ ſuffi
cientes diſciplinās non eſt conſultacio. vt
puta de literis nemo ābigit: quēadmodū

scribi debent. sed q̄t a nobis sunt. nec se
per eodē mō ea sunt h̄ mōi vt in delibera
tione cadāt: veluti illa que ad medicina;
et ad rem pecuniaria pertinet et circa gub
natuā magis q̄m circa gimastica; quā
to illa min⁹ ē manifesta Magis vō cir
ca artes q̄ circa disciplinas. consultacō ca
dit. nam in hīs magis dubitam⁹. consul
tatio autem versat in hīs que frequēcius
accidūt et incerta quēadmodum euadant
et indeterminata sūt. sum m⁹ et alios ad
conclū cum de reb⁹ maiorib⁹ deliberare
volumus. nō satis nobismetipsis ad discer
nendum cōfisi Nec sane de fimb⁹ cōsul
tam⁹: sed de hīs que sūt ad finē Medic⁹
em̄ nunquā cōsultat an sanum faciat. nec
orator an p̄suadeat. neq; gubernator rei
publice an bene instituat ciuitatē. nec alio
rum quisquā de fine deliberat. sed posito
fine quēadmodum ad illū pueniat cōfide
rat. et si p̄ multa fieri posse cōstat. per qd̄
illoz facillime et optime fiat perquirunt
si vero per vnū quēadmodū per illd̄ fiat
et id rursus per quod donec perueniant
ad primam causam quod in inuentione

ultimū est Qui em̄ cōsultat videt querere
ac resolvere p̄dicto mō quasi diagramma

Sed videt nō ōmis p̄quisicio eē cōsul
tatio. ceu cū mathematica aliquid p̄quirit
verum ōmis cōsultatio p̄quisicio ē: ⁊ q̄ vl
timum in resoluōe. id primum in genera
tione. Et si in aliq̄d inadunt q̄d impossibi
le videatur. illud omittunt. veluti si pecu
nijs op̄ sit quas h̄re nō p̄nt. sin at̄ videt
possibile. tunc facere aggrediuntur pos
sibilia intelligēda sūt que nos possumus
Nā que p̄ amicos fiunt p̄ nos quodā mō
fiunt q̄ p̄cipium in nobis ē. queruntur
vero q̄nq; instrumēta q̄ndoq; opus illoꝝ
Eodē mō i reliq̄s. q̄ndoq; per q̄d. quādo
q; quō aut quo mediāte Videtur h̄ vt
dixim⁹ p̄cipiū eē agēdi. cōsiliū vō de h̄ijs
eē que cōsultati agibilia sūt. ac̄? vō alioꝝ
grā. n̄ cadūt igitur i cōsiliū fies s; ea q̄ sūt
ad finē. neq; ēte signlāre⁹ res. veluti si pa
nis ē hoc. ⁊ si digestū ē vt oz. nā ad sensū
illd̄ attiet. q̄d si sēper cōsultitur i īfinitū eie
p̄cessus Cōsultabile ⁊ eligibile idē sūt
nisi q̄ eligibile rē iā p̄dē deēmīatā signi
ficat Qd̄ ei in deliberādo ceteris p̄tulim⁹

id eligibile dicitur. Definit autem tunc de
mū unusquisq; querere quēadmodū age
tum in seipfū reducat p̄ncipiū ⁊ ipsius in
antecedēs hoc em̄ ē qđ eligitur. Patet
hoc ex vetustis institutis que homer⁹ se
quitus est. Reges enim que elegerant :
denūciabant in populum. Cum ergo sit
eligibile cōsultabile affectabile eorū que
in nob̄ sūt: Electio utiq; erit cōsulta affe
ctacō eorū q̄ i nob̄ sūt. Ex cōsultacōe ei iudi
cates affectam⁹ sūm cōsiliū. De electiōe
igit̄ hactenus dictum sit ⁊ circa que exi
stat ⁊ q̄ circa illa versatur que sunt ad
finē. Et q̄ voluntas eius ē qui ē finis.

Ed videtur qđē alijs boni eē. Ali
is opaiti boni atq; ex eo fit ut qui
boni eē dicunt: negēt ea nos vel
le que non recte cupimus. Nihil enim vo
lumus nisi bonum. esset autem malum si
ita cōtingeret. Sed qui opimatum
bonū dicunt nō natura s; ut cuiq; videtur
bonum appellāt. videtur at aliud alijs ⁊
sic contraria extiterūt. Quod si ista n̄ pla
cēt dicendum ē simpliciter ⁊ sūm veritatē id
eē volēdum qđ bonum sit vez singuli qđ

bonum apparet sequitur. Ex quo fit ut
studioso quidē viro vix sit bonū prauo autē
ut cōtingit. Qd in corporibus quoq; acci-
dit. Nam sanis quidē salubria sūt ea que
reuera sunt salubria. Egrotis vero alia.
eodemq; modo amara et dulcia et calida
et graua ac hūmōi. Studiosus em̄ vir sin-
gula recte iudicat et i vnoquoq; discernit
Cuiusq; em̄ habitus: ppria quedā sūt bo-
na et iocunda. Ac forte in dīnosceda veri-
tate. Studiosus vir plurimū antecellit qua-
si regula et mensura illoꝝ existens. Multi-
tudinem vero ut videtur voluptas deci-
pit que licet bonum non sit tamen appa-
ret. sequitur ergo voluptatē tamq̃ bonū
dolore vero tamq̃ malum fugiunt

Vm itaq; finis sit illud qd volu-
mus consultacō vero et electio eo-
rum sit que sunt ad finem. sequi-
tur ut actus sū electionem sint et volun-
tarij. Operationes vero virtutum circa
ista versantur. sunt vero in nostra pote-
state virtutes et vicia. Nam in quib? vteū
agamus vel non agamus in nobis est.
ea in nostra sunt potestate. Quare
f iij

si agere honestum existens in nobis ē cer-
te et non agere turpe existens in nobis erit
et si non agere honestum existens in no-
bis est: et agere turpe existens in nobis ē
Quod si est in nobis honesta et turpia
agere similiter et non agere hoc autē erat
bonos et malos esse: in nobis erit probos
et improbos ē Dicere autem qd nemo
volens prauus sit neq; inuitus felix al-
terum falso alterum vero simile videt Por-
ro felix nemo inuitus est prauitas autē
voluntaria res est: vel recedendum est ab
hīs que premisimus et dicendum homines
nō esse principium neq; generationem re-
rum quemadmodum filiorum quod si ulla
cōstent nec in aliud principium quā in nosip-
sos referre possum? quorū principium in nobis
ē illa in nobis erūt et voluntaria Id at
testari videt singulorū opimo Et legū
latores qui aduersus delinquentes penas
cōstituūt si mō nō vi coacti neq; p ignorā-
tiam cuius ipsi causa nō fuerūt deliquere
Illis vero qui bene agunt premia constitu-
erunt: quasi alios inuitātes alios deter-
retes Atqui ad ea que neq; in nobis

sunt neq; voluntaria nullus hortatur
quippe frustra hortaretur quis ut non ca-
leret vel non frigeret vel non esuriret vel a-
liquid tale. quavis enim hortatus. nichilo-
min? ea pateretur. Verum per ignorantiam
commissa puniuntur si ipse committens ea
ignorantiae videatur fuisse. ceterum aduersus
ebrios duplici pena constituta. principius
enim in ipsis est cum in eorum potestate fuerit ne
ebrii fierent quod causa est eorum ignorantiae.

Puniuntur et ignorantes aliquid ex hijs
que legibus continentur que utique scire oportet
nec difficilia sunt. Eodem modo in alijs que
per negligentiam ignorantur quasi in ipsis
sit ne ignorent. poterant enim diligentiam ad-
hibere. Sed forte talis est quis ut dili-
gens esse nequeat. At vero hijs sibi ipsis dis-
solute viuendo cause sunt ut iniusti et im-
probi fiant in maleficijs et flagitijs dege-
tes. Nam quales sunt actus cuiusque talis
eandem et ipse euadit. quod in omnibus
studijs exercitijsque conspicitur.
Ignorare igitur quod ex actibus habitus fi-
unt. minimum ebrius est. Absurdum etiam
dicere iniurantem nolle iniustum esse et
f. iij

flagitia patrāntem flagitiosum quod si
quis non ignorans agit ea ex quib⁹ etie
iniustus voluntarie erit iniustus. nec ta
men si velit iniustus. cessabit iniusticia
ac iustus fiet. Non enim egrotans sanus
fit et si ita contingat ut sponte egrotare
per incontinentiam atq; lasciviam prece
ptis medicorum aduersatus. tunc ergo li
cebat illi nō egrotare sed nūc nō amplius
licet. quemadmodum nec emissum lapidē
quis recitare potest. Fuit tamen i illo ca
pere ipsum atq; emittere principium autē
in ipso. sic iniusto et flagitioso licebat ab
inicio talis nō eē: ex quo fit ut volens de
linquat. sed postquam talis fact⁹ est non
licet postea sibi talis non eē. Nec solum
animi vicia voluntaria sūt. sed interdum
etiam corporis que certe carpinus et in
trepamus. nam qui natura difformes sūt.
eos nemo reprehēdit: sed eos qui per ne
gligēciam atq; incuriam tales sunt. Idē
facimus circa imbecillitatem et cecitatem
nemo increpat cecum natura aut egrotu
dine aut vulnere sed magis misertur.
Quod si propter ebrietatem aut aliam

huiusmodi causam etiam fieri omnes iudicant. vicia igitur corporis que in nostra sunt potestate culpantur que non sunt non culpantur. Id si ita est in alijs quoque vicia que culpantur in nostra sunt potestate.

Quod si quis dixerit omnes affectare id quod apparet bonum. sed ipsius appetere dominos non esse. sed qualis quisque est talem illi finem videri. Si quis sui habitus quodammodo causa ipse sibi est et appetere certe erit idem ipse quodammodo sibi causa. Similiter nullus sibi ipsi causa est male agendi. sed propter ignorantiam finis hoc agit putans sibi optimum esse ita facere. affectatio autem finis non in nostra est potestate. sed ita natura gemitos nos esse oportet ut tamquam intuitum ad discernendum optima et ad expetendum vix bonum habeamus. atque ille generosus est cui hoc a natura existit. Rem enim optimam atque pulcherrimam quam nec ab alio accipe neque discernere potest qualis a natura est instituta talē habere. atque ita natum esse. ea demum perfecta et vera est generositas. hec igitur si vera sunt quid magis virtus quam vicius erit voluntas nūc. viciusque ei eodem modo et bono et malo finis.

natura erit vel utrumq; tandem videtur
ita iacet. Reliqua vero ad hec referentes
utrumq; agunt: sine igitur finis non natu-
ra cuiq; qualiscumq; apparet: sed preter
hoc aliquis est. siue finis ipse quidem na-
turalis est. sed quia in alijs agendis studi-
osus voluntarie agit. virtus voluntaria
est. nihilominus et vicia erunt voluntaria
nam ut illa bono sic ista malo p seipsu exi-
stunt sed non in fine at in rebus agendis.
si itaq; ut dicitur virtutes voluntarie sunt
quia habituum nostrorum nos ipsi quodamo-
do causa sumus. et quales sumus ipsi: tales
ponimus finem. et vicia certe voluntaria
erunt: nam similis in utroq; ratio est. De
virtutibus ergo nobis contra dictum sit. et gener-
e quod mediocritates quedam. et quod habitus ex
quibus sunt eadem quod operantur. et quod volunta-
rii sunt et in nobis. Atque ita ut recta dicat
ratio. Sed habitus quidem non ita ut
actus voluntarii sunt: quia actuum nostro-
rum ab ipso initio usque ad finem dominum sumus. ac
singula novimus. habitum vero ab initio cog-
noscimus: at singula que per ea addimus seu
in aduersa valitudine ignoramus. sed idem

dicuntur voluntarij habitus qđ i nob erat
hoc vel illo mō vti. Resumētes igitur
de singulis dicam? virtutibus? quā? que
q; sit et circa quid et quō ex quo illud et
am apparebit qđ virtutes? sūt ac primo de
fortitudine ordiamur

Ediocritatem ēē fortitudinem in
metuendo et audendo: dictū ē pri
us. Metuim? autē illa que terri
bilia sūt. ea vt simpliciter dicam? sūt ma
la. Itaq; metū diffiniunt expectationem
mali. Metuimus ergo omnia mala celi in
famiam egestate; morbos inimicias mor
tem. Sed nō videtur circa hec omnia
fortitudo versari. nam sunt quedam que
metuere sit honestum. et nō metuere tur
pe: veluti infamiam qui timet human? et
verecundus. qui nō timet impudēs est et
inverecundus. Dicit tamē a quibusdam
fortis p similitudinē q simile aliquid hē
videatur. nā et ipse fortis ipavid? ē. Nec
paupertas forsā metuēda ē neq; morbo? nec
illa vt sūmati dicā q neq; ab ipbitate na
q; a nob pueniūt. nec tñ q ista nō metuit
fortis ē. s; vocam? et hūc fortē p similitudinē;

Quidam em̄ in bellias piculis metica-
losi. liberales sūt: et ad erogandas pecu-
nias satis habent audacie. Nec etiam
qui pro filioꝝ aut vxoris pudicia metu-
it aut inuidiam aut aliquid tale timid⁹
est nec certe fortis si virgis cedendus nō
terret. In quib⁹ ergo terrorib⁹ fortis
dē an in maximis. nullus ei piculoꝝ tolle-
rātor. terribilissimū vō omniū mors. hec
enim finis: nec quicquā p̄terea bonū vel
malū mortalib⁹ videt eē: sed nec circa om-
ne genus mortis fortitudo eē videt cū i
mari aut i morbis. In quib⁹ igit an i pul-
cherrimis. talia vō sūt i bello. in pulcherri-
mo sane ac maximo periculo. testant̄ ei ho-
nores a ciuitatib⁹ ⁊ regibus constituti
Proprie igitur fortis dī qui ad honesta
mortem ⁊ ad ea oīa q̄ repente illā afferūt
iterit⁹ ē. Ea vō maxie in bello otigunt
quā eadē in mari ⁊ i morbis fortis vir in-
terratus ē. nec ita vt naute. nā illi quidē
desperate salute tale gen⁹ mortis mole-
ste fert: hij vō p̄p̄t exp̄ienciā osidunt ⁊ si-
mul audet i qb⁹ ē op⁹ fortitudie. aut pul-
chruꝝ mori q̄ruꝝ neutruꝝ i h̄mōi morti gñe

existit. Nec sane terribilia oib? eodē mō
sūt. Dicim? āt aliquid terribile supra ho
minē quod cuiq; mētem habēti terribile ē.
Que vō fm hōiez terribilia sūt. magnitu
dine differēt. sūnt āt n in ausis. Fortis
vir impavidus est vt hō. q̄ce timebit hec
vt oz. n vt dictat ratio tollerabit decoris
causa. hoc em virtus finis ē. Metuunt āt
hec magis n min?. Delinquit vō qū aut
ita fit vt nō oz. aut nō ita vt oz. aut non
quādo oz. aut aliquid hmōi. Eodē mō et
in audēdo. Qui ergo que oz n an? grā
n quādo n vt ouenit sustinet ac metuit et
audet is fortis ē. vt eī dignū n vt racō p
cipit. patitur n agit vir fortis: finis autēz
aiusq; actionis ē fm hitū. Forti vō forti
tudo decorū videtur. talis igitur n finis.
singula āt ad finē terminātur. Decoris āt
cā fortis vir subit atq; agit fortitudinis
opa. Excedentium vō qui in nō metuēdo
excedit absq; noie ē. Dixim? n pri? mul
ta eē inoiata. foret āt hic stupid? quidē.
n insan? si neq; terremotus neq; fluctus
ptimescat vt de celtis dē. qui vō audēdo
excedit feror ē. videt autē feror iactator

Quidā et fortitudinis simulatōr nā qualis
fortis circa terribilia est. talis iste videri
vult. Itaq; imitatur eū in quib? p̄t ex q̄
fit vt pleriq; illoz admixtā habeāt cū t̄io
re audaciā. Appetēs enim pericula nō fu
sistēt. qui autē metuendo excedit timidus
est: nā et que nō oportet et oīa huiusmodi
hunc sequuntur. Deficiat et in audēdo sed
in molestijs supercedens magis in eo cō
spiciatur. Desperans quidē meticulosus
est. Cuncta enim formidat. Fortis oīa
ppter fiduciā bonā sp̄e h̄. Circa eadē igi
tur versantur timidus et feror et fortis s;
aliter atq; aliter ad illa se habent. h̄i siqui
dem excedunt ac deficiunt: hic vero medi
ocritatē tenz et vt oportet. et feroces qui
dem proclines sunt et volentes ante peri
cula sed cum pericula assunt. nō sustinēt.
Fortes autem cum ad rem venerint fer
undi sunt. et ante rem quidem quieti

Vt igitur diximus fortitudo medio
critis est in metuendo et audendo de
quibus dictum est. Et quia decorum est
suscipit vel tollerat vel quia turpe non.
Mortem vero appetere ob fugiendam

paupertatem vel amorē vel aliud quicquā
graue nō fortis ē s; magis timidi. Est eī
mollities quedā laboriosa fugere. et nō qz
decor sit. mortem subit. sed qz malū deuī
tat. Fortitudo ergo tale aliquid ē

Scitur et alie quīq; modis. Pri
mo ciuilis que plurimā cū illa. cō
uenientiā habet. Videt eū ci
ues pericula subire metu penarū et ppter ī
famiam et honorē. atq; ea de causa fortissi
mi videntur eē apud quos timidi īfames
sūt. fortes vero in precio habentur. tales
homerus facit aliquos vt diomedem et
ectorē. polidama; me primus redarguet
et diomedes: ector enim quandoq; diceret
apud troianos concionans. titides a me

Similes autem hec maxime est illi de
qua supradiximus per virtutem fieri. Ex
pudore enim et arpiditate decoris prouēit
quando honoris gracia et ob fugiendam
vituperacionem. que turpis est.

In eodem gradu quis reponat et eos
qui a magistratibus compelluntur. sed eo
deteriores sunt qz nō pudore sed metu ad
ducti. id agunt. nec dedecus fugiunt sed

penam. Compelluntur enim ab hijs qui
potestatem habent. ut apud homerum.
Ector inquit. si quez ego procul a pugna
formidantem aspexero. non ei sat erit fu
gere canes. Prefecti quoq; eos qui rece
dunt a pugna verberib; redire cogunt et
qui pro vallo et fossa collocant. omnes em
cogunt. sed oportet non necessitate sed q; de
corum sit fortem esse. Videtur et rex pe
ricia fortitudo esse quedam. quāobrem socra
tes censebat fortitudinem esse scienciaz. ta
les sunt in bello milites et alij quidē in alijs.
Bellū vero multos terrores vanos habe
re videtur. hiq; militib; noti sunt. Itaq;
fortes ipsi creduntur quoniam alij qualia
illa sint ignorant. Deinde et hostem offē
dere et seipsos tueri ppter periciam maxi
me pnt et armis vtuntur ad vulnerandum
hostem et se tuendum aptissimis. Ex quo
fit ut ipsi armati ceu aduersus inermes
decertēt et velut athlete aduersus rudes
et inexercitatos. nam et in certaminib; non
fortissimi. sed amplas vires et robusta ha
bentes corpora pugna assimi habentur.
Sed milites quidem timidi sunt quando

maius periculum imminet. velut si pauciores aduersus multos. vel impati aduersus paratos instructosq; congregiantur. Primi enim fugam arripiunt. verbanē vero copie manent atq; interreunt. qđ apud hermeū accidit: Nā hijs turpe fugere. et mors huiusmodi salutē preferenda. Illi vero quasi superiores ab initio se periculū obiectarunt. moxq; intellecta re fugam arriperunt mortē magis qm̄ dedecus. formidantes: sed fortis nequaquā talis est.

Iram quoq; in fortitudinem referunt videntur enim fortes qui per iram cœu ferre bestie ī percussores ferūtur qm̄a ⁊ fortes iracundi sunt. Impetuosissima quidē res est ad pericula capescenda animi concitatio. vnde homerus robur animo incit: ⁊ alibi vim ⁊ animū concitauit. subiye q; per naves impet⁹ ⁊ efferbuit. sanguis hec omnia significare videntur animi concitationem ⁊ impetū. Fortes igit propter decus faciūt. Ira vero eos adiuvat. Bestie vero propter dolorem si vulnerate sint aut timeant. nam. cū ī silua vel in palude sint nequaquā inuadunt. nō est igit

fortitudo si dolore aut ira cōtatū in pīar
lum deferūt: nihil prouidētes eoz que in
currunt. nā sic alim q̄z fortes eēnt cū nec
veeterib? quidē a pabulo remoueri pnt.
Mechi ecā ppter libidinē multa audēt. nō
ergo sūt illi fortes? dicēdi qui p dolore aut
irā picula adeūt. Proxīe at ad eā que
maxīe sū naturā ē accedere videt fortī
tudo que per iram fit si mō electionē racō
nēq; ante suscepit. et hōies sans irascen
do quidē doleut vltascendo vero letātur.
sed qui per hec agunt pugnaces quidem
sūt et nō fortes: nō em̄ decore neq; racōe
sed perturbacōne animi id agūt habent ta
man aliquid simile fortib?. Nec etiam
qui ppter fiduciā sui audēt fortes: vtiq;
sunt. Cōsuetudine em̄ vincendi fiduciā
ī periculis susceperē. In eo tamen fortib?
similes q; vtiq; pericula contempnūt: ve
rum fortes ob eas rationes quas supradī
ximus. Isti vero q; superiores se sperant
fore nec eis resisti posse: sed ebrīi quoq;
tale aliquid faciunt. fidentes em̄ fiunt cū
ebrīi sunt. Cum vō nō sunt ebrīi pericula
fugiunt. Viri at fortis est que hōnibus

terribilia vidētur et sūc ea sobrie qz deco-
rum sit ita facere et turpe nō facere

Quāobrem fortior eē videt qui subitis i
promissis qz periculis nō turbatur q̄ qui ma-
nifestis atqz p̄uils habitū em magis hic
agit vel certe minus ex preparatione nā
preuisa quidem ratione et cogitatione sub-
ire quis potest. repentina vero et habitus
est ita perfectiuntur. fortes videntur et qui
ignorant nec multum absunt ab hīs qui
propter fiduciam audent. sed eo deterio-
res sunt q̄ nō existimatione ut illi sed ig-
norantia audent. Itaqz illi sustinēt aliqd
tempus hī vero simul atqz intelligunt ali-
ud esse quam ipsi putabant aut fugiunt
quod argutis contigit cum in lacedemo-
mos inaderūt quos sicarios eē putabant

Dicitur est qui fortes sint et qui for-
tes eē videātur

Vamuis autem circa terribilia et
audenda fortitudo sit nō tamen
pariter in utroqz versatur sed
magis circa illa que nos terret. q̄ vō circa
illa inērens ē atqz ita ut oī in illis se hī ma-
gis ē forti quā q̄ circa audēda. tolleracōe

em grauium et asperum res fortes dicuntur.
Itaque graue quiddam et asperum fortitudo est
ac merito laudatur. Difficilius enim est dolo-
res propter quam a voluptatibus abstinere. At
tamen finis in fortitudine dulcis esse videtur. Sed a re-
bus circumstantibus obscurari. quod et in gimu-
asticis certaminibus euenit. nam pugilibus
finis ipse dulcis est cuius. gratia corona hono-
resque existunt. plagis vero percuti si modo il-
li e carne sunt. dolorosa sane atque molesta
et omnino laboriosa res est. Cumque hec
multa sint et illud cuius gratia fiunt paruum ni-
hil dulce continere videtur. tale igitur quod-
dam accidit circa fortitudinem mors ac
vulnera forti viro dolorosa sunt. eaque nol-
let perferre. perferet tamen quoniam de-
cum est illa proferre vel turpe non perferre.
Et quanto magis omni virtute pollet.
quantoque felicius est. tanto magis illi mo-
lesta est mors. nam huiusmodi vir maxime est
dignus vita et maximus bonis praeuatur
sciens. Dolorosa certe res et nihilo mi-
nus fortis. et eo fortasse magis quam decus
et gloriam belli anteponit illis. Nec sa-
ne in omnibus virtutibus cum delectatione

operari licet. nisi quatenus finem attin-
gunt. Milites nihil vetat etiam si tales non
sint. tamen optimos esse. Parati siquidem
ad pericula vitam pro vili mercede abiciunt

De fortitudine igitur hactenus dixisse
sufficiat. Quid vero illa sit. nequaquam dif-
ficile fuerit ex hijs que dicta sunt collige-
re.

tractatus tertius

Est haec de temperantia dicam. vide-
tur ei haec virtutes irrationabiliū
esse primum. Quod igitur temperantia

circa voluptates mediocritas est supra
dixim. Minus ei et nequaquam similiter cir-
ca dolores. In hijs autem et intemperantia esse
videtur. Sed circa quas voluptates sit.

nunc determinem. distinguende sunt volu-
ptates animi et corporis. Cuius auiditas hono-
ris et auiditas discipline. uterque enim isto-
rum eo gaudet cuius auidus est. nihil paci-
ente corpore sed magis intellectu. sed in
huiusmodi voluptatibus neque temperan-
tia neque intemperantes dicuntur. Eodem
quoque modo in ceteris voluptatibus que cor-
poris non sunt. qui enim fabulis et nar-
rationibus delectantur ac circa singula

dies cōsumit. verkosos quidē. sed nō intē
pantes appellam⁹. nec eos etiam qui grā
pecuniarū aut amicorū. dolorē suscipiunt.

At circa corporis voluptates temperan
cia existit. Nec tamen eas omnes. nā
qui visu delectantur veluti colore: forma
pictura: neq; tēpantes neq; intēperātes
dicūtur. quāquam fieri pōt vt hī et quantū
debent et plus et min⁹ delectētur. Eodē
modo et in auditu. qui enim vehemenci⁹
gaudent cantu aut pñūciacione eos nō
intemperātes vocat: nec eos qui vt opor
tet gaudent temperantes. neq; circa ado
ratū nisi per accidens. nam quā pomoriū
aut rosarum aut vaporum adoratib⁹ gau
dēt eos non incemperantes dicim⁹. sed
illos magis qui vnguentorum aut epula
rum quoniam per illos memoria. subit ea
rum rerum quas ipsi cupiscunt. videre le
cet q̄sdam cum esurunt odore epularum
gaudentes. hīs autē gaudere incēperantis
ē. uam illorum sūt hīc oī cupiditates: nec
sic alijs aiantib⁹ per hoste sēsus voluptas
vlla nisi p accidēs: non ei odore leporum
canes gaudent sed ehi odor ei vt sentiant

facit. neq; leo voce bouis. sed la niaru. qđ
tamē p̄pinquus est. p̄ vocem sentit atq; eo
gaudere videt̄. similiter neq; vidēs neq; i
ueniēs ceruū vel agrestē caprā: sed qm̄ ci
bum habebit. Circa igitur hmōi volup
tates temperantia et intemperācia consistit que
etiam alijs animalib⁹ cōes sūt. Ex quo fit
ut seruales bestialesq; videātur. sunt autē
hec tactus et gustus. sed gustus quidem pa
ram aut nihil veri videntur. Est enim eius
iudicium in labijs quod faciunt qui vīna
probant aut epulas preparant nec mul
tum hīs gaudent vel saltem non intempe
rantes quidem. sed vescendo gaudent qđ
rotum fit per tactum in abis et potibus.
et venerijs. Itaq; precatus est quidaz gu
losus longius sibi gultur q̄ aconie fieri
qz viz tactu gaudebat. Sensuū igit̄ cō
munissim⁹ ē is per quē intemperācia fit.
ob id merito vituperat̄ qđ nō qua hoīes
funtus sed qua aīalia existit: talib⁹ ergo
gaudere atq; deditum eē bestiale ē. Cum
vero liberalissime oīm voluptatum q̄ per
tactū pueniāt exapiāt que ī gymnasijs p
latorem ac sudorē fiunt. neq; em̄ in toto
g iij

cōpore ē intēperātis rectū? sed in quibus
dam partibus

Vpīditatū alie cōes eē videntē
alie pprie atq; apposite veluti a
bī que naturalis ē. oēs eī cupiūt
quādo indigēcia adest sicā. aut humidū
nutrimentū quādoq; vero utq; Et le
ctū hōmetus inquit iuuenis et florens hu
iusmodi autē vel illiusmodi nec amplius
oēs nec eadem. quocirca videt nēm eē h;
tamen aliquid naturale. Alios eī alia de
lectant et quedā quibusdā magis placent

In naturalibus ergo cupiditatibus
pauca delinquūt. et in vno ad plus. Come
dere em̄ quecumq; et bībere quo ad super
flue impleatur. excessus est naturalis cu
piditatis sīm multitudinē. Repleto em̄
indigēcie: naturalis cupiditas ē. qua pp
ter dicunt istī dediti ventri. quasi ultra
debitum implentes illū. Sunt autē hī
nimium seculēs Circa pprias ac volup
tates: multi multiplicatam delinquūt. tal
um eī amatores dicuntur. aut q; gaudent
quib? nō debent aut magis q̄ debent vel
qm̄ pleriq; vel nō ut debēt In cunctis

autem intemperantes excedunt: nam et gaudent quibus non debent odio dignis. et si in quibusdam gaudere oportet. magis gaudet quam liceat et quam plerique gaudeant. Excessus ergo circa voluptates. quod intemperantia et vituperabilis est. constat. Circa dolores autem non ita ut in fortitudine propter tollerantiam dicitur temperans. et intemperans quod non tollerat: sed intemperans dicitur quod nisi voluptate poenatur. magis dolet quam o. Dolorem vero sibi affert voluptas. temperans autem quod absentia voluptatum non dolet et quod presentibus abstinet. Intemperans autem concupiscit voluptaria omnia. vel quod maxime et impellitur cupiditate ad hec alijs preferenda. quapropter et non adipiscens et concupiscens dolet. Cum dolore cupiditas est. videtur enim absurdum propter voluptatem dolere. Deficientes enim in voluptatibus aut minus gaudentes quam o. vix reperiuntur. non est enim humana huiusmodi insensibilitas. Ecce enim cetera animalia distinguunt cibos et hijs gaudent alijs vero non gaudent: quod si est aliquis quem nihil delectet nec quicquam

alijs pponat. lōge hic hōie abest. nec nom
sorticus est quia nō facile reperitur tem
perans autem mediocriter circa ista se hz
neq; enim gaudet hiis quib? maxime mte
perantes. sed magis moleste fert. neq; oī
nō quibus nō oportet: nec minū calū ali
quo delectatur. nec si absit dolet nec cu
pi nisi mediocriter et ut oportet. Idem
faciet in ceteris voluptatibus que isti nō
aduersantur nec fiunt cōtra hōnestatem
aut supra facultates. nam qui ita se habet
plus qm dignum sit voluptatem ample
ctitur. sed temperās nequaquā talis est
sed qualem dicat recta ratio

Intemperācia magis voluntaria
videatur qz timitas nam hec per
voluptatem fit illa per dolorem
Quorum alterum sequimur ab altero abhor
rimus et dolor quidem distrahit atq; cor
rumpit naturam habentis. voluptas au
tem nihil tale facit

Sed quo magis voluntaria eo maior
vituperatione digna. nam assuescere ad
uersus illa facile ē. multa vō ī vita sūt ta
lia et assuefactio sū periculo fit In ēronib?

nūtem contra Videntur autem timidi-
tas ēē voluntaria nec perinde ut ea que
sunt in singulis. hec enim sine dolore est.
illa vero per dolorem ita distrahuntur ut et
arma abicere et in alijs cōtra deus facere
cōpellāt ex quo fit ut violentia ēē videan-
tur. Incemperancia vero obīa nō singu-
laria illi voluntaria sunt cōpīcti et affi-
ctanti. vniuersa autē min⁹. nemo enim cu-
pic intemperatū esse. Nomen intempe-
rācie ad puerilia delicta referimus. habet
cum illis similitudinem quādā. vtrū vō
ab vtro dicere. nulla quātum ad p̄sens
differēcia est. Cōstat vero posterī⁹ a pri-
ori dici nec absurde videtur translatiō
nam castigandi sunt qui turpia concupi-
scunt atq; luxuriant: talis autem est max-
ime libido et puer. viuunt enim pueri s̄m
concupiscenciā. plurima est in illis volup-
tatum cupido. Si ergo nō obtemperat
ac dominari sibi patiat̄ longius abibit
quoniam voluptatum appetitus insaci-
bilis est. Stultoq; vndiq; affluunt. Et
executio libidinis innatam cupiditatē ex-
auget. Quin etia; si magis ac vehemētis

sunt mentem e suo statu dimouēt. Quā
obrem mediocres illas quidē rarasq; o;
eē-tales deniq; vt racōi non aduersen
tur-talem quidem temperatum castiga
tumq; vocamus: vt enim puerum fm pe
dagogi precepta oportet viuere: ita cupi
ditas debet obedire rōi-quare oportz vt
temperatus a racōne non discrepet-hone
stum est enim ad qđ vterq; tamquā ad
signum pspiciat-tēperatus que debet et
quando debet cōspicere sicut dicitur ratio
Ac de tēperancia hec dicta sufficiant.

Explicit liber tercius.
liber quartus

Sequitur

Et liberalitate deinceps
dicam⁹ ea videt⁹ eē me
diocritas circa pecunias
laudat⁹ ei liberalis non
in rebus bellicis neq; in
hijs in quib⁹ t⁹ans nec

versus in iudicijs sed in dandis capiendis
q; pecunijs. Pecunias vero appellamus
omnia quorū estimatio meusuratur mini
mo. Sunt quoq; prodigalita⁹ ⁊ avari
ta circa pecunias excessus ⁊ defect⁹: sed
avariciā illis accribuim⁹ semper qui ma
gis q̄ oportet pecunijs studēt. prodiga
litatem nō nunquā inuoluim⁹. nam eos
qui incontinentes sūt ⁊ per luxuriā patri
monia profligunt prodigos vocitamus.
quapropter flagitiosissimi videntur esse
quoniā multa vicia simul habēt: nō tamē
proprie sic nuncupātur. nā prodigalitati⁹
nomē vni⁹ alicuius vicij eē conueit q̄ pa
trimoniū cōsumat. Est ei prodigus qui seip
sū prodit. videtur ei seipsū prodere q̄ pa
trimoniū dissipat ex quo vitā ducere dī. In
hūc itaq; modū prodigalitatē accipimus
Reb⁹ ac quib⁹ utimur ⁊ bene ⁊ male

vti possumus. utimur vero diuicijs. singu-
us autē reb? bene utitur is qui circa eas
res virtutē h? quare et diuicijs optiē vti
qui circa pecuniā virtutem habet. hic ē at
liberalis. Vfus vero pecuniarū in dādo
rogādoq; consistere videtur: nā capere at;
seruare magis possessio ē. ex quo fit vt vi-
tū liberalis sit magis dare quib? o; quā ca-
pere vnde o; et nō cape vnde nō o;. vtu-
tis est ei bene poti? facere quā suscipere
aut honesta poti? agere quā a turpibus
abstinere. p; at q; dando sequimur vt be-
ne faciam? et honeste agam?. Capiēdo at
vt bñ sustineam? ac nō turpiter agamus
et grā quidē dantis ē. repudiantis vō nō
s; magis laus. facili? q; ē nō accipere qm da-
re. sua ei qui? difficult? magis tradit quam
aliēa nō accipit. liberales dicūt qui dāt
ac hī qui nō capiūt de liberalitate neq; quā
laudant sed magis de iusticia qui vō capi-
ūt non multū laudantur. liberales maxie
fere oīm vtuosoz amant. p;ur ei i dando
Etus vero fm virtutē honesti sūt
et hoēsti gracia sūt liberalis. igitur
dabit honesti gracia et recte. nam. et quib;

oportet et quot et quando et alia cuncta
que rectā dacionem sequuntur Et hoc
libenter vel sine molestia. qđ ei p̄uentem
fit iocundum vel sine molestia minimeq;
dolore affert. si quis vero dederit quib;
nō oport; aut non honesti gratia s; alia q̄
piā de cā hic non liberalis sed alius quidā
nūcupabit. nec is qui dolet. magis enim
pecūias hic utiq; diligit qm̄ honestam a
ctionē ac id non est liberalis. neq; capiet
vnde non oportet. non ei ē non magnifi
cēris pecūias hmodi accepō nec erit pe
titor. non enim ē beneficiū offerētis si sub
inde omnia ipse p̄ueniet. Ac vnde oport;
capiet: puta ex p̄prijs reb; quas possidet
non q; honestū sit. sed q; necm̄ ut habeat
quid donet nec sua negliget volēs p̄ illa
quibusdam sufficere: nec quibusvis dabit
ut sic dare posset quib; o; et qm̄ et ubi hōe
scum sit Est q; eius qui liberalis sit ve
hemēter in dando excedere ita ut sibi ipsi
pauciora relinqnātur. nā ad se quidē ipsū
non aspicere liberalis ē. vēr iuxta facilita
tes liberal' d; non ei in mltitudine datoz;
sed in dantis habitu liberalitas consistit. hic

autē dat s̄m facultates. nec sane quicq̄m
prohibet liberaliorem eē qui pauciora dat
si modo tenuiores ei s̄nt facultates.

Magis autem liberales eē videntur qui
non quesierunt ipsi sed ab alijs accepe-
runt. nam ⁊ indigentiam numquā exper-
tī sunt: ⁊ amant magis sua quicq; opera
vt gemitores ⁊ poete. Illud vero non fa-
cile vt liberalis quisquam ditet. cum neq;
capiat neq; conseruet sed e contra eroget

Nec multi per seipsas faciāt pecunias
sed vt alijs dare possēt. Itaq; fortuna
accusatur. ⁊ qui maxime digni sūt hī mi-
nime diuitias habent. Eū vero id non
absq; ratione cōtingit fieri. non enim po-
test vt diuitias habeat. is qui habere non
curat. quemadmodum nec in alijs rebus.
non tamen dabit quib; non oportet: nec
quando non oportet nec quocumq; alia
huiusmodi. nam sic liberalitatem nequa-
quam seruaret: ⁊ si in illis consumeret: da-
re quibus oportet nequaquam valeret:
vt enim primo diximus liberalis est. qui
secundum vires patrimonij erogat ⁊ in
quibus oportet

Vi verò excedit prodigus ē Ita
q; tyrannos quidem non diam?
prodigos qui tam multa possidēt
vt dando atq; erogando illa excedere nō
facile videant. Cum vero liberalitas me
diocritas sit in dandis capieudisq; pecu
nijs liberalis quidem dabit et erogabit i
quibus oportet: et quot oportet similē in
magis et paucis. et hoc cum voluptate qua
dam. Capiet quoq; vnde oportet et quot
q;. Nam cum virtus circa vtramq; medi
ocritas sit. vtrumq; faciet vt et debet. se
quitur enim conuenientem liberalitatem ta
lis acceptio: que vero nō talis. contraria:
Que vero consequuntur: fiunt simul in eo
dem. contrarie vero non. vt patet. quod
si contra quā decēs honestumq; sit eroga
re illum. contingat: moleste feret ac dole
bit. moderate tamen. nam virtutis ē do
lere atq; letari in quibus q; et vt q;. Et
liberalis quidem leuis ac tractabilis est
in rebus pecuniarijs. Nam cum pecuni
as non multificiat iniurias: circa illas in
ferri sibi non difficulter patietur. Mole
stiusq; magis feret si quid cum oporteret

non erōgauerit quam si erogauerit q̄ nō
oportet. si mondi nō plācens. At prodig?
ī istis aberrat. neq; enim letatur neq; do
let in quibus oportet. neq; sic vt oportet
qđ in p̄cessu magis patebit. Diximus
excessum ac defectum prodigalitātē eē et
auariā q̄ hoc in duobus dando. s. acq; ca
piendo. sumptū vero in datione ponimus
prodigalicas ergo in dādo q̄ nō in capien
do excedit. in capiēdo. at. deficiat. auaricia
vero in dādo deficiat in capiendo excedit
vex in p̄uis: et p̄digalitas quidē nō mul
tum coaugmentari potest. nō enim facile
nullatenus accipientem cūctis largiri. Ci
to. nāq; deficiūt. p̄uincia p̄uinciarū ex q̄
prodigi vidēt eē Cū talis utiq; vir nō pa
rū melior quā auarus videretur. Ac p̄
etatē indigenciāq; faculo corūgi q̄ ad me
diocritatē rēdigi p̄t. nam habet illa que sūt
liberalis. dat enim q̄ nō capit: sed neutrum
recte neq; vt oportet. qđ si ad hoc consue
scat vel alio modo mutetur fiet. utiq; li
berali s̄ dabit ei quibz ac n̄ capiet vñ nō
oz. Quāobrem videtur ille quidē nō aberrare
a mox probitate. nō ei abiecti neq; in

generosi est: excedere i dādo ⁊ non cape
demētista mē sed qui p hunc modum pro
dig⁹ ē. multo melior eē videt̃ qm anax
tium pp̃ ea q supradicta sūt: tūm etiā qz
is quidē multis pdest ille nemini. neq; si
bi ipsi quidē vix plerq; prodigorum acci
piunt. vnde non o; ⁊ s̃ hoc anax sūt acci
piunt vō pp̃ter erogādi cupiditatē qd leui
ter nequaquā fieri potest deficiētib⁹ ofesti
reb⁹ Ita q; necessitas cogit vt aliunde ex
suppleant ⁊ s̃ qz de honestate m̃hul curāt
sine vllō respectu vndiq; capiunt Dare ei
cupiunt: quomodo autē vel vnde nulla a
pud eos differēcia ē. quamobrē nec eorum
dacōes liberales sūt. nō em̃ honeste neq;
h⁹ iph⁹ gracia nec vt o; interdum q̃s pau
peres esse ouenit eos diuites faciunt et
honestis quidē hoib⁹ m̃hul dant assentato
rib⁹ autem aut aliam quampiam volupta
tem afferētib⁹ multa. ex quo sic vt pluri
mī eorum dissoluti sint sumptus in flagiti
is prone facientes ⁊ qz honestatē non se
quūt i vita: declināt ad voluptates ⁊ pro
dig⁹ em̃ sine emēdacōis cura ad ista trans
gredit̃. Cura vō ⁊ diligēcia adhibita ad
h ij

medium atq; ad id q; d; deuenire p̄t

Varia ac insanabilis ē. nā et se
nectus et imbecillitas oīs. auaros
facere videt et est magis natura
hominibus insita qm prodigalitas Plurimi
em pecuniaz cupidi sūt magis quā largi
tores Et longe ostendit ac multiplex
est. plures enim vidētur eē auaricie modi
nam cū in duob; consistat defectu scz dan
di et accipiendi excessu. non omnib; tota
adheret. sed quādoq; scindit et alij in ca
piendo excedūt. et alij in dando deficiūt.
nā qui hmodi appellacōib; nuncupantur
ceu parci tenues. aridi oēs in dando defi
ciūt. Aliena vero nō appetūt neq; capere
volūt. p̄tim ppter modestiaz quādā et ab
stinenciā a reb; turpib;. vidētur ei quidā
vel saltē aiunt ob id custodire sua: ne com
pellātur aliquā turpe aliquid facere. hōz
sunt qui in singulis etiam minutissimis
q; insistunt omnes ab excessu non dandi
cuiquā nominati. Alij vero ob metum ab
stinent alienis. quasi facile non sit ipsos a
liena capere ac non alios sua. Itaq; illis
placet neq; dare neq; accipere Alij turs;

in capiēdo excedūt omnia vtriq; accipien-
tes. velut qui illiberalia exercent vt leno-
nes ⁊ feneratorēs ⁊ hūmōi oēs. ⁊ qui pau-
ca pro multo hīj em̄ oēs vnde nō oportet
accipiunt ⁊ quātum nō oportet. Cōisq;
est hīs lucrādi turpitudō. Omnes enim
lucrī grā ⁊ huius quidē exigui probra su-
stinent. nam qui grandia quidē vnde nō
oportet ⁊ que nō o; capiūt. seu tyranni vr-
bes hostiliter inuadētes diripientesq; et
templa spoliātes. eos illiberales nō dici-
mus sed improbos potius ⁊ impios et iū-
stos Aliatores tamen et latrones et pira-
te illiberale s̄ sunt qm̄ sordido in lucro ver-
santur. Quest? ei grā faciunt. et probra
vtriq; sustinēt. alij extrema pericula pro
questu adēunt: alij ab amicis quib? da-
re oporteret acquirētes: vtriq; igitur vn-
de non o; lucrari volentes sordidi sūt et
omnes huiusmodi quest? illiberales. Meri-
to autē liberalitati auaricia magis oppo-
nitur. nam et magis malum ē q̄ prodiga-
litas et magis in illa peccant hoīes quam
i prodigalitate. De liberalitate ergo ⁊
de vicis q̄ illi contraria sūt hec dca sufficiāt
h iij

Consequēz eē viderur de magni-
ficencia differere. nā a hec vtus
quidē arca pecunias existit s; nō
ita vt libalitas ad oēs res pecuniarias per-
tinet sed ad sūptuosas solum in hīs libera-
litatē magnitudine excedit nā vt ipsū no-
mē ostēdit in magnitudīe decēs sūptuosi-
tas ē magnitudo vō ad aliquid. nō enim
eadē sūptuositas pfecto turremis a ludox
theatralium exhibitori. decēs autē ad ipz
in quo a arca que. qui autē in paruis aut
mediocribus p dignitate sūptus facit. hic
magnificus nō dicit sed ille qui in magnis.
nam magnificus quidē liberalis ē. liberalis
autē nihilo magis magnificus. Duius
autē defectus modicitas dē. excelsus vero
vulgans ventositas a inexplēbilitas a qd
sūt hmoi que nō in quib; oz excedunt s; in
quibus nō oz a vt non oz splendore inquir-
runt de quibus postea dicemus. Magni-
ficus scienti filis esse videtur. nam a de-
cenciam intelligere potest a magnos sum-
ptus ita vt onenit facere. vt em ab inicio
diximus: habitus operacōib; terminatur
et quoz est. ac magnifica sūpt? magni ac

decentes. sūt. talia igit̃ ⁊ opera. sic em̃ sū
ptus magnus erit ⁊ cōueniens operi. ut o
pus ipsū sumptū dignū eē oporteat. sumpt
um autē opere vel etiam excedere. Dum
prius vero hūmōi faciet magnificus honesti
causa. Comune vero ⁊ hoc virtutib⁹ ⁊ pre
ter ea cum voluptate ac p̃fusione quadā
nā cōputandi ratiocinandiq; diligēcia ma
gnificencie contraria est. Itaq; magis co
gitabit. quemadmodū pulcherrimū ⁊ spe
ciosissimū qm̃ quāci constet ⁊ quemadmo
dum in eo quā minimū expendatur.

Necessarium vero ē ut magnificus libe
ralis sit. nam liberalis sumpt⁹ facit quos
oportet. In hīs ac magnitudo magnifica
est cū in hīs quoq; liberalitas versetur. ⁊
a pari sumptū op⁹ magnificencius faciet
nō em̃ eadē virtus est possessionis et ope
ris. nā possessio plurimū digna ac preciosis
ua sit ceu aux⁹. Op⁹ autē qđ magnus et de
corum. hui⁹ ei aspectus admirabil⁹ ē. qđ
autē magnificum admirabile. et ē ṽtus ope
ris. magnificencia in magnitudine.

Voldā sumptus honorificos dici
m⁹ veluti in rebus dijs sacrat⁹

vasisq; et sacrificijs. similē et circa omnē
rem diuinā et circa publicā magnificentiā
veluti si quo in loco ludī publice exhibeant
aut p̄fecture nauū. aut epulū publicū. ve
rū in oībus vt dictū ē ad agētem habetur
respectus quis ipse sit. et quib? p̄dit? fa
cultatibus. Digna quidē hīs sint oī: nec
solum opus vix etiā auctore decere. Ex
quo fit vt paup̄ quidē magnificus eē non
possit cū ei nō assit q̄ cum decētia eroga
re queat et si erogare p̄gat fatu? fit. quo
mā p̄ter dignitatem atq; decētiā et in vir
tute id insit vt recte quid fiat. Ista vero
eos decēt quib? hec talia iā antea exi
stunt. vel p̄ seipsos vel per maiores suos
vel p̄ eos qui ad ipsos pertinet et nobiles
et claros et quot h̄mōi sūt. Nam hec omīa
amplitudinē habent ac dignitatem.

Magnificus ergo p̄pue in h̄mōi reb?
erit ac in h̄mōi sumptibus magnificētia
vt dictū est. nā hec maxia et h̄ratissima
sunt In priuatis autē rebns q̄e semel sūt
vt nup̄e et si aliquid tale et si in aliq̄ tota
ciuitas studeat vel circa dignitate; vel cir
ca h̄spiciū suscepōnes eozq; comitatū et

munera et remunerationes. non ei in seipsum
superfluus est magnificus. sed in publica.
Dona vero simile quiddam habent hijs que
dijs sacrant. Est etiam magnificus: donum di
uinijs parare congruenter. Ornamentum enim
et hoc quoddam est et in hijs maxime sumptu
us facere que sunt diu permansura. spec
iosissima enim hec et singul' inest deus quod
dam non enim eadem conueniunt dijs et hominib;
neq; templo et sepulchro et sumptuuz vn?
quisq; magnus in suo genere: ac magnifi
centissimus qui in magno magnus. hic aut
quod in hijs magnus: et differt magnum il
lud quod est in opere ab illo quod est in sumptu.
nam pila quidem et capsula pulcherrima
magnificentiā h; pueril' domi. precium vero
pusillum ē ac illiberale. quapropter magnificus
ē in quocumq; genere faciat magnifice fa
cere. nam sic non faciliter superari potest. et sumptus
h; dignitatē Magnificus quidem igitur
cal' ē. Excedēs vero atq; vetosus in sumptu
non oportune faciēdo excedit vt dictum ē.
nam in paruis sumptib; multa consumit et splē
dore extra decēciā captat. vt si histriōib;
nuptiali apparatu epulas parz et comedoz;

exhibeat choruz; effertur purpurea ut magarences. et hec oia faciat non gracia bone lti sed ad ostensionē diuiciatum putāse ea de causa hoies in sui admiracionē conuertere et ubi opus est magnis sumptibus. puos faciens. ubi vero pui magnos. Modicus autē in omnibus deest et plura sumēs in pua re. decencia pdit. et quicquid agit tardus atq; morosus. semper consideras quē admodū in eo q̄ parum expendat. et hoc ipfuz cum querelis agit et cuncta maiora quaz oportet se facere existimat: sunt autem hii duo habitus vicia quidē. nō tamē vituperacionē asserūt cum neq; dampnosa alijs sint. neq; nimū difformia.

Agnanimitatē vō circa magna versari vel ex ipso noīe constat sed circa qualia existat. Primo comprehendē damus. Refert autē in huiusmodi ipsum habitū an eū qui fm habitum considerem. videt magnanimus eē qui se magnis dignificat: cū sit quidē dignus: nā qui nō p dignitate hoc agit insipiens ē. eoz vō q̄ virtute prediti sūt. nō insipiens neq; fatuus. magnanimus igit is ē quē diximus. q̄ vō pue

dignus est ac se parui facit modestus qui
dē est sed nequaquā magnanimus. nam in
magnitudine magnanimitas cōsistit quē
admodū et pulchritudo in magno corpore
pui at verbi quidē et apti sed non pulchri

Qui vero se magni existimat cum idi
gnus sit tumēs et inflatus opione sui.

Qui autem plus quā mereatur non om
nis tumens. qui vero minorum quam ip
se sit pusillanimis. siue hic magna siue p
ua siue mediocra ipse mereatur etiam mi
noris sese dignum arbitretur et maxime
vtiqz videbitur hic magno dignus. nam
quid ageret si nō dignus foret. Est itaqz
magnanimus magnitudine quidem sūm?
eo autem qd oportet nā vti dignum ē ita
se extimat.

Alij vero excedunt et
deficiunt. qd si se magnis dignificat et di
gnus est ac maxime maximis Circa vnum
vtiqz maxime erit. Dignitas at dicitur ad
externa bona. Maximū ei horū ponēdum
est qd dijs tabuim? et qd maxie affectat
qui in dignitate sūt et qd rerū pclarissima
rū precū ē Id ē at honor maximū ei id ex
teriorū bonorū. at hōres ergo et iheracōes

magnificus est ut oportet. et sine dōne autē
videtur magnanimi circa honorē versari
honorē cū se maxie dignificat magni viri.
vex iuxta dignitatē Pusillanim? vero
reficit ad seipsū et ad magnanimi dignita
tem: tumēs autē et inflatus opimōe sui
ad seipsum excedit non tū ad magnani
mū Magnanimus siquidē maxim? di
gnus erit utiq; optimis. nam semp q me
lior est maiora meretur. et qui optim? ma
xima. Cum igitur qui vere magnanim? sit
bonum eē oī et videtur quidē eē magnani
mi qd ē in vnaquaq; virtute magnū. ne
quaquā vero illi cōuenit cedere. laescere
neq; iniuriā inferre. Cuius eī grā turpe
aliquid faceret qui m̄hil magnum est et p
singula cōsideret. magnanimus nisi bon?
existat omnino ridiculus. videbitur. qm̄
bon. rē non meretur qui prauus ē. honor
enim est virtutis premium et tribuit boīs
videtur enim magnanimitas cū ornat?
quidā eē virtutū. nā maiores illas facit
et sine illis nō ē. Quapropter difficile ē vere
magnanimum eē. non enim possibile ē abs
q; accumulata pbitate Maxie igit circa

honores et inhonorationes magnanimus ē
At in magnis quidē et a grauib⁹ uiris ha
bitis moderate letabit⁹ quasi debitis po
ritus aut etiam minorib⁹. nā uirtuti om
nino pfecte satis dignus honor haberi nō
potest. uerumtamen recipiet qmā maiora
exhiberi nō possunt: paruos aut et a quib⁹
uis habitos paruipendet. nō enī hīs dig
nus. Eodem modo et inhonorationē: non
ei erit iuste circa illū. Maxime igitur qui
dem ut dictum est. uir magnanim⁹ circa
honores est. quomā et circa diuitias et cir
ca potenciā et circa oēs pspexitatē aduer
sitateq; utrumq; accidāt moderate se
habet nec prosperis gaudebit nimium
nec aduersis nimium turbabitur. nā nec
in honore sic se habebit quod maximū est
Potencie ei et diuicie ppter honorē expe
tūtur. itaq; illa⁹ qui habēt p illas honora
ri nolūt et cui honor puium est huic et alia.
Ex q fit ut supbi videātur fortuna etiā
videtur ad magnanimitatē offerre. nobi
les ei et potētes et diuites hōre digni hēn
tur. i excellēcia ei. i bono aut oē excellēs hō
rabilis: quā ppter talia magis magnāimos

faciūt honorātur enim a quibusdā sed sū
veritatē solus bon⁹ honorād⁹ est. At cū
utrūq; existit is magis honore dignus ē
qui vero sū virtutetalia bona habēt neq;
iuste seipōs magnificiūt nec recte magna
nimi dicūtur nā sū vtute perfecta ista nō
sunt superbi at ⁊ pculantes sūt si talia
possideant: nam absq; virtute secūdas res
moderate ferre difficile ē qd cum illi face
re nequeant ac putent se ceteris antecel
lere alios quidem contempnūt ipsi vero
qdvis agunt. Imicātur em magnanimū
cū filies illi nō sine hoc at faciunt in quib;
pūc: que igit s virtutē sūt ea nō agūt ⁊
alios ifra se pntāt At magnanimus iuste
infra se putāt nā iudicat s vīratē. multi
agnamini nec p tudo vovt origie
ua nec frequēt pericula adit ob id s
q pauca sūt que ab illo extimēt. at mag
na adit. ⁊ qñ illis se pbt vīte sue nō pnt
qñ indignū sit oīo vivere et benefacere a
līs prōptus ē bene suscipē at pudz aliud
ei superāt aliud ei⁹ q supatur: i retabūdo
ac excedit nā sic debitore sibi ifup facit.
maiorib⁹ beneficijs in eū collatis videtur

autem cōmemorare in quos ipsi beneficia
cōtulerūt a quib? vero ipsi acceperūt non
vidētur cōmemorare Inferior ei qui bene-
ficia accipit eo qui offert ipse vero superior
eē vult. et hec libenter audit illa illa mole-
ste. Itaq; thetis beneficia ioui nō narrat
neq; lacedemouij athemiensib? licet acce-
perunt Est etiā magnamī neminē pre-
cari aut certe vix obsequi vō propte et er-
ga hōmes indignitate aut diuicis ostitu-
tos magnū se gerere erga mediocres vero
ueniētē nā illis quidē excellē arduū ē ac-
glōfū: hīs vō facile. et int̄ illos se amplū
agē non ignosui ē Inter humiles vō gra-
ue. q̄si inter imbecilles exerceat vires nec
ad p̄clara cōtēdat aut vbi ceteri excellūt
sed ocos? sit et piger. ac vbi hōnor magn?
vl res agēda iūbat et qdē pauca aggdif
s; magna cōte atq; preclara: necē ē etiā ve-
palā oderit palāq; amet nā occultare timi-
di ē ac vitatē magis q̄ opionē curabit. et
loquet et aget palā. cōtēptor em̄ ē ideo au-
dax. audax vō ideo cōtēptus at verax est
nisi forte p̄ ironiā s; ironia ad multitudi-
nē et ad aliū nō posse viuere nisi ad amicū

seruile namq; Itaq; omēs adulatorē seruile
et omnes humiles adultores neq;
vero admirator erit quia nihil sibi videt
magnum neq; odij tenax non enim mag
namini est refricare animo. Presertim ma
la sed magis pūpēdere neq; de hominib;
multum loquetur nam neq; de se dicet
nec de alijs non enim sibi cure est vt ip
se laudetur nec vt alij vituperent nec rur
sus laudator est quia ppter non meledic
nec de inimicis nisi cum iuehitur et de ne
cessarijs aut minutis minime querul⁹ aut
precator nam ita se habere eius est q̄ ista
curet magisq; nolet res preclaras ac in
fructuosas q̄m fructuosas et vtilēs nā id
magis per se sufficientis Motus vero ei⁹
tardus eē videtur: vox grauis et locutio
firma non enim properat qui paucos in
tendit Neq; vehemēs est qui nihil ma
gnū putat volubilitas autem lingue ac
properatio illorum de causa fit: talis qui
dē magnanimus est qui vero deficiat pu
sillanimus qui excedit cumens dicitur et
inflat⁹ opinione sui nec sane hī mali vi
dentur eē cum nemini malefacientes sed

certo oberrant. Nam pusillanimitas quidem
cum bona mereatur seipsum priuat hijs qui
bus dignus est. Ac videtur malum quid
dam habere quia se dignum bonis non pu
tat et seipsum ignorare. nam cuperet cer
te illa quibus dignus est cum sint bona non
tamen dementes isti videntur sed magis
morosi: huiusmodi autem opinio deteriores
facit. singuli enim appetunt secundum dignitatem
abstinent vero a preclaris rebus exercitijs
que quasi indigni sint eodemque modo et ab
externis bonis timentes vero atque inflati
dementes sunt et ignorantes sui ac id qui
dem vehementer tamquam enim digni sunt
honorabilia inuadunt mox redarguntur
vestitumque se ornant et gestum et huiusmodi for
tunasque suas iactant ac palam esse volunt
ut per illas honorentur. Opponit vero
magnanimitati pusillanimitas magis quam
inflatio. nam frequentior est et deterior.
Magnanimitas igitur ut dictum est circa
honores versat magnos

Idetur et alia quedam virtus cir
ca honores existere ut ante dixi
mus que ad magnanimitatem

prime accedit. quēadmodum liberalitas ad
magnificentiā. Ambit enim iste a magnitu-
tudine absunt et circa mediocritā paruaq;
nos disponūt vt oz. vt at in capiēdis. Dan-
disq; pecunijs mediocritas est ac excessus
et defectus. sic et in honore cupiditate ex-
cessus et defectus ac mediocritas quedā ē
vitupam? enim ambitiosū q; plus quā oz
hōrē appetit. vituperamus et remissū q;
nec honeste quidem honorari querit. In-
terdum vero et ambitiosum quasi virilem
ac glorie cupidum. et remissū quasi huma-
num et modestum laudamus. Constat
autem q; cum pluribus modis cupidū ali-
enius rei dicamus. non ad idē semper am-
bitiosū referimus sed laudantes quod ma-
gis quam vulgus et vituperantes qd ma-
gis quā oportet. Cūq; medium sit inopia-
tum. extrema de medio vacuo certare ad-
inūicē videntur. In quibus vero est excel-
sus et defectus in eisdē et medium. Affecta-
tur honor magis quā oportet et minus er-
go vt oportet affectare ē laudat ei hic
habens qui mediocritas ē circa honores
sine nomine. videt autē et ad ambitionē

remissio et ad remissionem ambicio : et ad
utrumq; utrumq; quodammodo opponi.
hoc et i a ijs vieturib; eē videtur sed hic
ex eo extrema opposita videntur qđ me
diocritas ipsa sine nomine est.

An fustudo mediocritas ē circa
iram. Cuiq; media fereq; extre
ma sint absq; noie medio quidē
mansuetudine; attribuim; Ac defectum
qui item sine nomine est declinantē. ex cō
sis iracūdia dia pōt. Affect; ergo ē ira. fa
cieia vō multa et varia sūt. qm̄ igit; pro
quib; o; et circa quos oportet irascitur et
pōtēra ut oportet et qm̄ et q̄nto tēpe lau
datur mansuetus. hic utiq; est siquidem
mansuetudo laudatur. vult ei māfuet; qui
etus eē nec a turbacōe deferri sed ita ut
ratio pēipit in hīs et ad tantū tēpus intē
hi eē. magisq; in defectu peccare videtur
nō em̄ vinde; est māfuetus sed magis ele
mēs. Defectus ac sine illa segnicies sit si
ue quiduis tandē vitupatur. nam qui nō
irascūtur i quib; oportet stupidi vidētur
eē et qui nō ut o; nec quando nec aduer
sus quos oportet videntur em̄ qui non

irascitur neq; sentire neq; dolere nec resi-
stere atq; perferre contumelias ⁊ suos ne-
gligere seruire ē. Excessus autē p omia
fit. nam ⁊ quibus nō oportet ⁊ p quibus
nō oꝝ. ⁊ magis quā oꝝ aut vehemenq; et
maiori tempore. nec tamē omnia eidē exi-
stūt. non em̄ fieri p̄t. nam malum seipsum
destruit ⁊ si integrum vndequaq; fit. intol-
lerabile ē. Iracundi igitur celerē irascū-
tur. ⁊ quibus non oꝝ. et pro quib; non oꝝ
⁊ magis quā oportet: sed cito desistūt qđ
in ip̄is optimū ē. Euenit at id. quia non
comprimūt iram sed eam reddūt ac se oñ
dunt ppter acuitatem subīdeq; cessant
Excessiue at acuti sunt quibus sūma ē bi-
lis. ⁊ ad oē atq; in omni iracundi vnde et
nomen habent. Amari vero difficile placā-
tur ⁊ longum irascuntur tempus q; irā
cōprimunt. Cessatio autē fit quādo reddi-
tur. nā vlao cessare iram facit voluptatē
pro ira pariens sed donec id nō sit ou? re-
tinent. nā qm̄ occulta est ira illi mitigan-
de intendit nemo vt vero seip̄a digerāt
tpe indiget. sunt autem hī plurimū mole-
sti ⁊ sibiip̄is ⁊ amicissimis. Eos vō acbos

diamus qui pro quibus non oportet et magis quam oportet. et longius tempus infensi sunt nec placantur sine supplicio vel pena. Mansuetudini magis excessum opponimus et frequencius fit. humanius enim est magis vltisci et in vita acerbis peiores fuit quod et supradiximus et ex dictis patet. Illud non facile determinare quomodo et quibus et pro quibus et quanto tempore irascendum sit: et quo ad recte faciat quis: vel aberrare. Nam qui parum transgreditur non vitupatur siue in magis siue in minus. Interdum enim deficientes laudamus et minus fuetos vocamus: et irascentes viriles quasi ad dominandum aptos sed quantum et quale excedens sit vitupandus non facile est verbis ostendere. In singulis enim atque in sensu huius rei iudicium est. At illud manifestum quod medius habitus laudabilis est per quem irascimur quibus oportet et pro quibus oportet ut oportet et talia omnia. Excessus autem et defectus vitupantur et si parumper fiant grauiter: si vltius leniter. Constat igitur medium habitum esse amplectendum. Ac de dispositionibus circa iram hec dixisse satis est

In vica vero atq; cōiūij vſu verborum et
actūm quidam aſſentatores ſunt qui pla:
cendi ſtudio laudāt omnia ⁊ nihil aduer:
ſantes putantes oportere minime ſe mole:
ſtos cuiq; eē Alij contra in cunctos diſſidē:
tes neq; offendere quemq; verentes in:
humani et cōtencioſi vocantur. Qd igitur
huiusmodi diſpoſitiones vitupande:
ſunt: manifeſtū eſt. quodq; mediocritas
horum laudanda: recipiens que oportet ⁊
vt oportet contraria vero eodem modo re:
pellens huic vero nomen eſt. ſed amicitia:
videtur ſimilis eē maxime talis enī qui
hanc mediocritatē ſeruat qualē dicere vo:
lum? humanū ⁊ amīcū dilectionez aſſumē:
tem ſed diſfert ab amicitia q; affectu ca:
ret nec ad eos reflectitur quib; cū verſa:
tur. nō ei amore vel odio ſ; q; ipſe talis ē
ea recipit q; oꝝ. Idē ei erga notos ⁊ igno:
tos: oſuetos ⁊ incoſuetos ſilē faciet pter
q; in ſingul' vt decet. nō ei ouenit famili:
ar ſilē ⁊ extraneoꝝ curā hē nec eodē mō:
eis moleſtū eē. Sūmatim igit dictū ſic
eū ita ouerſatur vt oꝝ. Cōiecturabit at
nō offendē vel placā referēs ad honeſtatē:

vel ad vtilitatem • videtur enim circa vo-
luptates ⁊ molestias que in cōuersatōib⁹
existunt versari • harum vero quibuscūq;
vel non honestum est vel dampnosum as-
sentire eas nō feret sed molestus eē pget
⁊ si agenti difformitatem non puam affe-
rat vel dampnum • Aduersario autē puā
molestiam nō tollerabit sed molestus erit
Cum sūris vero ⁊ infinis ac magis et
minus notis varie cōuersabūtur • Si
militer ⁊ fm alias dēnas debītūz cuiq; tri-
buet ⁊ placere per seipm optabit molestū
vero eē canebit • Contingencia autē si ma-
iora sint sequetur • dico autē de honesto ⁊
vtili ⁊ voluptatis quīdem grācia eāam si
magna puentura inde sint pax offendit
Mediocris igitur talis est nomē nō hīs
qui autē placere studet si voluptatis cau-
sa nō ob aliud quicquā id aget • lasciu⁹ di-
ctur si vero vt vtilitatem quandam inde
adipiscatur in pecunijs aut re pecuniaria
adulator • At qui omnibus se opponit • in
humanum ⁊ cōtenciosum didicimus • vidē-
tur autem extrema inter se opponi quia
medium absq; nomine est • Circa eadē ē

ferme ostentacōis mediocritas ipsa q̄ in
noīata nec ab re fuerit de ea quoq; tran
sfigere nā ⁊ magis ea que sunt circa mo
rem cognoscem? si de singulis trāsigam?
⁊ simul mediocritates eē virtutes magis
credem? in cunctis ita eē cernētes. In
vita igitur qui ad voluptateꝝ aut molesti
am ouersatur dixim? Nūc de veris et
mēdacib? dicemus. similiter ī verbis ⁊ re
bus et fictione videtur em ostentator et
fingere speciosa cum nō assint sibi vel ma
iora q̄ assint. Ironicus vero extra ea que si
bi assūt negat vel minora facit. Medius
autē alteruter quidā ⁊ est vita ⁊ sermōe
verax. Is ⁊ fatetur que sūt circa se nec
maiora nec minora facit sed horum singu
la et alacius grā fieri pūt ⁊ nullius. Quis
q̄s vero qualis ipse ē talia agit et dicit
et ita viuit nisi alacius grā agat. Menda
cū vō ipsum p se improbiū ē ⁊ vitupacōe
dignū. vix at pbum et laudabile. Itaq;
verax qui medius ē laudabilis. Mēdaces
vō vtriq; vituperādi sed magis ostētator
Dicemus at de vtraq; sed primū de
eo qui verax sit: nec de illo nūc dicemus

qui cōfessionib⁹ vera fatetur nec 8 hīs
que ad ius et iniuriā pertinent. nā id
alteri⁹ eēt virtutis sed de eo qui in quib⁹
nihil tale refert sermone ⁊ vita verax est
eo q̄ ipse fm habitū talis ē. videtur autē
hmōi vir probus eē. nā qui vix diligit ⁊
i hīs i quib⁹ nihil refert verax est: is mul
to magis in quibus refert verax erit. vt
enim turpe mendaciū fugiet qui p seipfū
fugiebat. talis ac laudabilis ē. sed ad mi
nus qm re vera sit. magis declinat. Con
gruentius enim id videtur qm supercellē
cie inuidiose sunt: sed qui res fingit maio
res quā sint. siquidem nullius grāa pra
uius quodammodo videt. nō ei utiqz gau
de et mendacio. vanus tamen est potius
quā malus. qui vero alicuius grāa si glo
rie aut hōris nō mimi⁹ vituperādus ē. quē
admodū ostentator existit: si lucri cā dif
formior ē: nō in potēcia sed i electōe ostē
tator ē. nā fm habitum ⁊ qz talis ostēta
tor existit. quēadmodum ē mēdax. Alter
ei mēdacio gaudet: alē gl'e cupiditate vel
lucri. qui igit glorie cā ostētacionē faciūt
talīa fingunt ex quib⁹ laudādi aut beati

videantur. qui vero lucri causa faciunt hī
ea fugiunt quorum vsus ad p̄ximos p̄t̄e
at ⁊ que clā eē possunt cū medicum aut
aurispicem egregium que ideo pleriq; fin
giunt atq; ostentāt q̄ hec in seipsis sunt
Ironicos vero sua attenuātes vrbamiores
eē constat: nō enim lucri causa faciunt sed
vt fugiant tumiditatem. Maxīe vero hī
gloriosa negāt vt socrates facebat. sed q̄
parua ⁊ manifesta fingunt gloriosi dicun
tur et facile sp̄nēdi sunt. Interdum au
tem ostētatio ē cū lacedæmoniōrum vesti
tus. nam ex̄cessus et defectus nimis oscē
tationem quādam habet: sed qui modeste
ironia vtit̄ ⁊ circa ea que nō nimis ante
oculos posita ac potentia sunt vrbani vi
dent̄ veritati ostēatio magis opponit̄ ⁊
deterior ē q̄ ironia. Cum autē sit ī vita
cessatio quedam a negocijs ⁊ in ea cū io
cunditate temporis trāsmissio videt̄ hic q̄
q; eē conuersatio quedam conueniens et
quomodo ⁊ qualia dicere audireq; opor
tet. Differt autem in talibus dicere ⁊
talia audire. Constat vero circa hec quo
q; eē ex̄cessū ⁊ defectū. medij. qui igitur

magis quā oportet risum mouere scire
videtur eē et onerosi sūt. nam risum sicut
magis cogitant quemadmodum mouere
illum possint quā quemadmodum ipse
inde loquantur nec quēquam offendant
Qui vero nec dicunt ipsi aliquid iocandū.
nec alios dicere patiuntur: rudes et agre-
stes videntur. Cum vero qui cum mode-
ratione iocatur comis appellatur. Moris
autē videtur eē talis motus: quemadmo-
dum vero corpora ex motibus iudicantur
ita et mores. redundante autem ridiculo et
plerisq; gaudencib? ioco et salub? magis
quā oportet scire quoq; placent. atq; ita
ut nūcipantur quasi comitatem habeāt et
sint elegātes. sed nō parū differre eos ex
iam dictis apper. Medij ac hīcū appria
est verbanitas. urbano autē cōuenit talia
dicere atq; audire quālibet modesto et inge-
nuo cōgruunt. sūt em̄ quedā que decet et
audire hūmōi decet hōies: et ingenni iocus
differt ab eo qui ē seruilis. et docti ab eo
qui ē indocti. Intueri hī in antiquis. et no-
uis comedijs. alijs enim erat ioc? obstēitas
abozū: alijs vō subintellectio. refert at:

non parū hoc ad honestatē. Vtq; igit de
terminandū ē eum qui in aliquē iocatur
recte iocari. si dicat ea que dicit ingemū
an si non offēdat audientem. vel si p̄mul
cet aut tale aliquid indeterminatū ē. cū
alius aliud oderit ametq; atq; talia liben
ter auditurus sit que em̄ audire sustinet
hec et facere videt. At nō oīa faciet. io
cus ei in aliquē dictus cōuiuium est. ac le
gum lacores nō nulla cōiicia prohibent.
Oportebat forsan et iocari Urban⁹ igitur
et ingenu⁹ ita se habebit quasi ipse lex in
seipso existat. talis igitur medius ē siue h
urbanus siue comis dicatur. scurra enim
inferior ē quā ridicul⁹ nec sibiipsi nec alijs
parat. modo risum mouere queat. et talia
dicit qualia urbanus non diceret. et q̄ru;
aliqua ne audire quidē sustineret. Rusti
cus vero ad has cōuersationes inutilis ē
cū nihil ipse afferat et cuncta aspernetur.
Cessatio et iocus necessarij vidētur in vi
ta. tres igitur supradcē mediocritates sūt
oēs i vita circa cōez vsū verborū et actūū
Differūt vero q; earū vna circa veri
tatē. alie circa voluptatē versātur. Earū

cursum que circa voluptatē·alia in iocū:a
lia in ceteris vite cōuersationib⁹

¶ E veretundia nō ita loquēdum
est quasi de aliqua virtute·nam
affectui magis q̄ habitui similis
est·Itaq; eam diffiniūc timorem quēdā
eē dedecoris·fit autem prope similiter ac
timor ille in rebus grauib⁹ erubescūt em̄
verecundantes·Mortem vero timentēs
palescunt·Itaq; corporalia quodammo
do videntur·vtraq; quod affect⁹ magis
eē constat q̄m habitus·neq; vero in om
ni etate congruit veretundia sed iuuenili
Putam⁹ enim eos qui in h̄mōdi etate sūt
verecundos eē oportere·ppter quod illi
cupiditatibus obnoxij verecundia probi
bentur in multis delinquere·et laudamus
ex iuueib⁹ verecūdos·seniore vero nemo
laudat q̄ verecund⁹ sit·nihil eī ab eo fie
ri censem⁹ qđ sit verecūdia dignū·nō eī
pbi est verecundia siquidē prouenit ex ī
probis·non eī agenda sunt talia·si vero
alia s̄m veritatē·alia s̄ opionē curpia sūt
nihil refert·neutra eī agenda sūt·Itaq;
nec verecūdādū Improbī vō ē talē eē vt

aliquid turpe faciat. vix ita se habere ut
si faciat quicquid tale verecundetur. et propter
hoc putare probum esse absurdum est. Etenim
verecundia in voluntariis est. volens autem
probitur vix nunquam faciet prava: esset au-
tem verecundia ex suppositione itaque pro-
bum: si enim faciet verecundabitur. sed non
est hoc circa virtutes. Impudentia vero
improbum et non verecundari cum male agat
sed nihilo magis hoc facientem verecunda-
ri probum est. Continencia quoque nec
ipsa quidem virtus est: sed quodam iuxta ostē-
demus autem de ista praeterea. Nunc de iusti-
cia dicamus

Explicit liber quartus. Incipit liber quintus

Eiusdem iusticia et iniusticia con-
siderandum est et circa
quas res existant et qualiter
mediocritas iusticia sit
et iustum quorum medius
Consideratio autem ista

eodem modo nobis sit ut in precedentibus. vi-
demus igitur omnes huiusmodi habitus di-
cere volentes iusticiam per quam iustorum o-
peratores sunt et per quam agunt et volunt
res iustas. Eodem modo de iniusticia per
quam iniuriantur et volunt iniusta. Quam
obrem hec primus nobis presupposita sint.
non enim eodem modo se habet res in sciencijs
et potencijs et habitibus. nam sciencia et po-
tencia videtur eadem esse contrariorum habitus
vero contrarius contrariorum non est. ceu a sanitate sa-
ni sunt non autem contraria dicimus ei sanum ince-
dere. quoniam quod ita incedit ut faciunt sani se-
pe igitur cognoscitur contrarius habitus a contrario
sepe ipsi habitus a subiectis cognoscuntur
nam si bona habitudo sit manifesta et mala
habitudo erit manifesta. Et ex hijs qui bo-
nam habitudinem faciunt bona habitudo
et ex hac illa que faciunt cognoscuntur.

nam si est bona habitudo spissitas carnis
necesse est ut mala habitudo sit caritas
carnis et efficiens bonam habitudinē qđ
facit spissitatem in carne Sequitur vero
ut plurimum si altera multipliciter dican-
tur et altera multipliciter dicatur: ceu si iustū
et iniustū videntur autem multipliciter
dicatur iusticia et iniusticia sed quia sunt ad mo-
dum propinqua ipsarum equiuocationem la-
tere quod non fit in hijs que longe magis
sunt manifesta. nam illa plurimum inter
se differunt specie veluti clavis est equivo-
cum ei quod est sub animalium collum et
ei quo hostia clauduntur. Complectamur
ergo quot modis dicatur iniustus.

Idetur iniustus esse et qui contra
leges facit. et qui plus appetit et
iniquus Itaque patet quod et iustus erit
qui secundum leges facit et qui equus est. Iustus
igitur quod secundum leges et quod equus. In-
iustum autem quod contra leges et quod
iniquum. Cum vero et plus appetens ini-
ustus sit. circa bona tamen quidem erit non
tamen omnia sed circa illa in quibus for-
tuna prospera vel aduersa locum habet:

que sunt quidem simpliciter bona semper
Verum alicui non semper sed homines il
la precantur et querunt. at non oportet sed
precari quidem debent ea que simpliciter
bona sunt: sibi quoque esse bona appetere ve
ro que ipsis sunt bona. Iniustus autem non
semper plus appetit sed minus in simplici
ter malis: sed quia videtur minus malum
esse quodammodo bonum. ac boni est illa cu
piditas plus habendi. fit ut videatur ob
hoc plus appetens. Est autem iniquus hoc
enim complectitur et imune est Cum vero
is qui contra leges facit iniustus sit et qui
secundum leges iustus constat quod omnia que ad
a legibus proficiuntur quodammodo ius
ta sunt. Nam et ea que constituta sunt
auctoritate ferendarum legum legitima
sunt et quodlibet hominum iustum esse dici
mus: leges autem provident in omnibus
consectantes aut communes omnium uti
licitatem aut optimorum. aut principum
vel secundum virtutem vel secundum alium quendam
modum talem Itaque uno quidem mo
do iusta dicimus ea que pertinent ad facien
dam conservandamque felicitatem patresque
h j

cius in civili societate. Iubet autē lex ea
que sunt viri fortis ut nō deferret locum
in acie. nō fugere. nō arma abicere. et ea
que sunt temperantis. ut nō amittere adul
terium. nō flagitium facere. et ea que sunt
mansueti. ut nō pulsare non iurgia exerce
re. eodem modo et fm alias virtutis et vi
cia: has iubens illa vetans. Recta quidē
que recte posita ē. deterior vō que inōsul
te posita: hec itaq; iusticia virtus quidē ē
pfecta non simpliciter sed ad alium. et ob
hoc multociens excellentissima virtutū vi
decue ē iusticia. et neq; hesperus neq; lu
cifer ita mirabil' ac ut i puerbio dicim?
omnes simul virtutes iusticie mee. et per
fecta maxie vtriusq; perfectē vtrius est
vtrius: perfecta at q; eā habens ad aliū q;
vtrius pte virtute non solū ad ipsū. Multi ei
in proprijs vtrius vtrius possūt. sed in hys q; ad
aliū sūt non possūt: et ppter ea videt pre
clarum id bianeis. Magistrat? vix osten
dit ad aliū ei et in cōi magistrat? geritur
ppter hoc ipsū et alienū bonū viderue ē iu
sticia solū oim vtrius. q; ad aliū ē. agit ei
illa que aliū cōfert vel pncipi vel reipublice

Deterrimus igitur est qui ad seipsum et ad alium
non utitur prauitate Optimus vero non qui ad
seipsum sed qui ad alium utitur virtute id
enim opus difficile est. Nec igitur iusticia
non pars virtutis est sed tota atque integra vir-
tus est neque contraria eius iniusticia videtur pars
est sed tota atque viciosa. In quo autem differ-
entia tota virtus et iusticia. hec ex supradic-
tis ostenditur. Est enim eadem sed esse non idem sed
ad aliter. Iusticia qua vero talis habitus
simpliciter virtus.

Ed querimus illam que in parte
virtutis est iusticiam. Est enim a-
liqua ut diximus eodem modo de in-
iusticia particulari dicendum. quod autem sic ali-
ud signum erit quod qui per alia flagitia de-
linquit iniuriam quidem facit sed nihil plus
appetit ut qui clipeum abicit propter timi-
ditatem aut qui iniuria dixit propter iram aut
qui non restituit pecuniam propter auariciam
quod propter hoc per nullum istorum sepe plus
appetit ostenditur. Quinimo nec per omnes sed
per aliquam improbitatem quam vitupera-
mus et iniusticiam. Est igitur aliqua iniusticia
veluti pars totius iniusti quod contra legem fit
h ii

Preterea si quidā lucrādi cā mechāt
et accipit quidā vere erogāt et dāpnū pa
ritur propter libīdinem hic quidē intem
perans magis videtur eē qm plus appē
tens Ille autē iniustus quidē sed non in
temperās patet igit q ea de cā qua pl⁹
habet. Insuper circa alias oēs quidē iniu
sticias semp fit relacio ad aliquod vicium
veluti si adulteriū omisit ad intemperanciā
si deseruit locū in acie ad timiditatē: si pul
savit aliquē ad irā sed si pl⁹ habeat ad nul
aliū aliud vicium relacio fit q ad iniustici
am. Itaqz patz q pter istā totā alia que
dā peculiaris iniusticia ē huic suonoma
nā diffiniō i eodē genere ē vtraqz ei ad
lium potenciā habet vtz hec peculiaris
quidē circa honorē aut pecūias aut salu
tem aut circa hec ōia si vno noīe valere
mus cōplecti: et per voluptatē que proue
nit ex plus habendo alia vero circa om
nia in quibus vie bonis versatur

Quod sint igitur iniusticie plures et q ē
vna aliqua pter totā virtutē manifestū
est Que vero et qual^r hec sit oprehen
dam⁹ diffinitū ē id quidē eē iūstū quod

contra leges et quod iniquum. Iustum vero quod secundum
leges et quod equum. Illa igitur iniusticia de
qua primo diximus ea fuit quae contra leges est
sed quomodo iniquum et plene non est idem sed aliud
ut pars ad totum. nam quod plus id omne
iniquum quod autem iniquum id non omne plene
perfecto iniustum et iniusticia non idem sunt sed
aliud quidem ut pars aliud vero ut totum
pars vero haec iniusticia totius iniusticiae. si
militer et iusticia iusticiae. Itaque de particu
lari iusticia particularique iniusticia dicendum
et de iusto atque iniusto similiter. Illa ergo
iusticia quae secundum universam virtutem ordina
ta est. et quae usus totius virtutis ad alium
relinquatur. sicut et alia iniusticia quae et to
tius vicij usus iustum quoque et iniustum
secundum has determinandum esse ostendit. fere au
tem omnia iura ab universa virtute ordinata
sunt. nam lex precipit vivere secundum omnes virtutes
et unumquodque vicij prohibet. Effe
ctiva vero universae virtuti sunt illa omnia
iura quae ad publicam pertinent disciplinam
privato vero singulorum disciplina per quam
simpliciter vivere bonum. utque pars civilis sit
an alterum? postea dicemus. non ei fortasse est
k iij

oīno idem bonum eē virum ⁊ bonum ciuē

Ed p̄ciularis iusticie ⁊ iusti illi
us qđ ē s̄ eā vna spēs ī destribu
tione cōsistit vel hōis vel pecuni
arū vel aliorū que talia sunt vt diuidi pos
sint int̄ eos qui ī societate ciuili versātur
In hīs ei fieri p̄t vt equū hēat vel īquū
alter alteri. Alia spēs ī cōmercijs hōim cor
rigēdis existit. c? due sūt p̄tes. nā cōmer
corū alia sūt voluntaria. alia inuolūtaria
voluntaria ceu ēp̄cio. vēdictio. mutuū. fide
iussio. cōmodatū. depositū. locatio. ⁊ h̄mōi
dicunt̄ at̄ voluntaria qz p̄cipiūz ipsorum
voluntariūz ē Inuoluntariorū vō alia clā
destina sūt vt furtum. īcest? veneficiū
dol? : frans : dolosa necatio. falsū testimoniū
Alia violēta. vt verberacō. nex? : mors. ra
pine. orbatio : conuiciūz. contumeliarūz. vō
iniust? iniqu? sit. ⁊ iniustum iniquum p̄t
aliqđ eē medium iniqui. at̄ equum. qz em̄
in re plus in eadē ⁊ min? ⁊ equum. siqđ
iustum ē iniquum iustum equum qđ ⁊ si
ne p̄bacione manifestū ē Crim. vō equum
sit medium. iustūz quoq; medium quiddā
eēt. est autem equum in duobus minimis

ergo et iustum medium et equum sic necesse est
et aliquid et quiduisdā ē. s. q. medium aliq
tum ē ea fūt plus et min⁹ s. qd equum du
orum s. qd iustum quibusdā: necesse ē igitur
et iustum eē et quatuor minimis. nam et
quibus iustū existit duo fūt et ī quib⁹ res
due ac eadē equitas quib⁹ et ī quib⁹. ut
ei illa se hnt ī quib⁹ ita et illa. si enim nō
equi nō equa hēbunt. verum huic pugne ī
iusticiā q; oriunt cū equi nō equa vel nō
equi equa hēnt et tribuūt. Ex dignita
te q; id apparet Iustū ei idē qd ī tribuen
do consistit s. m. dignitatē quandā eē oportere
oēs fatētur Ipsam vō dignitatē nō eandē
omnes aiunt esse. sed populares quidez li
bertatem. potentes vō opulentiam aut ge
nus optimates autem virtutē dicunt Iu
stū ergo pporciōē quandā hz. Proporci
ōē vō hēre nō solum vnicū numerē ppruū
est sed totus numer. Est em pporciō equi
tas vōis ī qtuor minimis. discreta igitur qd
ī quatuor constat manifestū ē: qn etiā si cō
tinua. nā vno ut duobz vfitur et bis dicit
cen quēadmodū a ad b ac b ad c bis igit dē
b. si ergo bis pponat b qtuor erit ī pporciōe
k iij

Est autē iustum i quacūq; minimis ac
ratio eadē diuidit similiter in quib; que
Erit igit quāadmodum a. ad b. ita c. ad
d. et promiscue ergo ut a. ad c. ita b. ad d.
Quare totum ad totum ut distribuō di
plicatur. qđ si ita ponas iuste conduplicā
tur. Coniugatio igitur a. c. et b. d. iustum
illud est quod indistribuendo consistit et
medium quidem hoc est circa illud quod
proportionem habet: nam habens pro
portionē medium ē: Iustum autē propor
tionē habet: hanc proportionem mathematici
geometricam vocant: nā in geometria cō
tingit totum ad totum quod alterutrum
ad alterutrum. Est autē non continua hec
proportio: non ē enim vnus numero terminus
cui et quod hoc ergo iustum proportionem
habet. Iniustum vero proportionē caret: fit
igitur aliud plus aliud minus quod in
rebus accidit. nam qui iniuriā facit plus
habet. qui vero patitur minus et hoc in bo
no. In malo autem contra. nam in ratione
boni consistit minus malum ad maius ma
lum. est ei magis eligendum minus malū
q̃ maius. vna igit iusti spēs talis est

Estat alia que in corrigendo con-
sistit ea sic in commercijs caz v^o
luntarij⁹ quā iuoluntarij⁹ qd ē alteri⁹ spe-
ciei iustum qm superius. nam iustum illud
quod in distribuendo consistit publicaruz
rerum ē semper iuxta proportionem iam
dictam. Etenim si ex publico pecunie sint
distribuende: earum distributio per eandē
fit rationem fm quam in publicum distri-
buto fit. Et iniustum quod huic iusto op-
ponitur absq; proportionē ē. At illud iu-
stum quod in commercijs consistit equum
quiddam ē et iniustum iniquū sed nō fm
eam proportionem sed fm arithmetricam:
nihil enim refert utz bonus a malo abs-
tulit an malus a bono. nec utrum bon⁹
adulterium commiserit an malus sed ad
differentiam dampni lex respicit solum et
ut equus utitur sed hic iniuriam fecit il-
le passus est. sed hic dampnum dedit ille
passus ē. Itaq; iniustum hoc iniquum exi-
stens equate conatur lex. nam quando
hic quidam percutitur ille vero percutit
vel hic occidit. ille occidit passio et actio
seorsum inique sunt sed conatur eas per

condēpnationē equare lucz aufere do dicit
et in hmoi reb? lucz luce hmoi in ppi
um quibusdā videatur. puta illi qui pcul
sit et dāpnū illi qui pculsus ē. sed qñ estia
tur passio vocatur illud quidē dāpnū.
hpc quidē lucz. Ita int plus et min⁹ equū
et medium. lucrum at et dampnū extra alte
rum plus alterum minus. Boni quidē pl⁹
est lucz mali autem minus. dampnū ve
ro extra est. Inter hec medium est equum
quod iustum eē dicebam? Quāobrem iu
stū illud quod in corrigēdo consistit mediū
est inter dāpnū et lucrum ex quo fit ut q
ciens extrauersia consistit ad iudicē eā. Ita
autē ad iudicē. i. ire ad ius: nā iudex qui
dē eē debet veluti aīatum ius: et querunt
iudicē medium. et vocat quidē mediatorē
quasi iusti assecuturi si medium assequan
tur. Medium igitur quiddā iustum ē si q
dē et iudex medi⁹. Iudex vō ad equalita
tē redigit: at; ut lineā inequalē diuisa cui
maior ps q̄ dīdia adest. ei aufere et mio
rē habēti tradit et qñ totū i duas ptes di
uiditur tunc finūz hūc autē cū quisq; equā
ptē accipit equūz at mediūz est inter plus

et minus fm arithmetricam pporcionē

Præterea noīat iustū qđ tã huic quam
ide iuxta ē qđ iuxta verumq; sic. a iudex
utriq; iuxta assistat. si em̄ duorum equa
lum ab altero auferatur. alteri vō adda
tur. diuob? excedit alium. nā si auferatur
quidem nec addatur. vno dūcarat exce
dit. A medio igitur vno ac medium vno
p hoc igitur dinoscem? a quid auferendum
sit ab eo qui plus hz. a quid addendum sit
ei qui minus habet. quo em̄ excedit. id au
ferendum ē ei qui plus habet. equales in
quibus. aa. bb. gg. ab invicem ab. aa. de
mas a e a adiungatur. gg. id quod est in
gd Ita totum d gg excedit ea in gd. et g
z. ergo bb eo quod est gd. Est a in alijs
artibus hoc. nā interirent utiq; nisi age
geret agens et quātum a quale ac paci
ens pateretur hoc a tātum a tale. tra
ctata sūt at dampni a lucra noīa ex volun
tarijs cōtractibus. nā hē pl? qm̄ suū luc
ra d? Min? at qđ ab imcio dāpnari ceu in
ēpōe a vēdictōe ac in alijs qbūscūq; licē
aaz lex pmissit. qm̄ at nec pl? nec minus s;
ipa p ipa sūt sua se hē dicūt a nec lucrū

nec dāpnū pati. Itaq; lucrari cuiusdā ac
dampni mediū ē iustum preter voluntari
um equū habendo ⁊ pri⁹ ⁊ posterius

Ed videtur aliqb⁹ repassū quid
dā simpliciter iustū; eē vt picta
gorici dixerēt. Diffiniebāt ei sim
pliciter iustū eē id quod repassū sit alteri
vex hpc nō ɔgruit. neq; ei iusto quod fm
leges neq; quili. voco at ciuile. id quod ē
sociabile Repassū nō ɔgruit neq; ei iusto
quod indistribueno cōsistit. neq; ei quod
ad corrigendū ptinet. At qui voluit quidā
dicere ⁊ rhadamātis iustum si patit que
fecit. rectum ē iudicium. Multipharā at
discordat. seu si in magistratu cōstitut⁹ p
uissit. repati non licet. At si magistra
tum quis pauerit non solum reperciē
dus ipse ē: verum etiā supplicō afficiēdus.

Inuoluntariū; etiā ⁊ voluntariū mul
tum dēnt sed in cōib⁹ societatibus inter
ciorum hmoi iustum ptinet id quod repa
tit fm pporcōnē ⁊ non fm equalitatē. nā
in repēdendo fm pporcionem cōsistit
ciuitas. Aut enim quod male ē querunt
et seruitus videtur eē nisi repēdent. Ant

quod bene et si non retribuō collit at re
tribuōe consistūt. Itaq; grāz sacrum in
pompēu faciunt vt retribuō sit. hoc em̄
gratū ē p̄prium Remunerāndus ē qui
minus cōtulit. at rursus ipse incipe debet
qui suscepit. Facit at retribuōnē fm̄ pro
porcionē p̄ diametru diuīcio: veluti faber
in quo a. futor in quo b. domus in quo c.
calceus in quo d. oportet ergo acapere fa
brum a futore ex illius opere. et ipsū sibi
tradere de suo: si ergo primum sit equus
fm̄ p̄porcionē postea repassio fiat: erit qd
dē. Alias vero nec equum ē neq; p̄sistit.
ml̄ em̄ vetat meli⁹ ēē vni⁹ op⁹ quā alteri
us: oportet igit̄ illa equari. Est at hpc et i
alijs artibus. nā interirent vtiq; nisi face
ret faciēs quantum et quale: ac paciē⁹ pa
teretur hoc et tm̄ et tale. nō ei ex duob⁹
medicis fit societas sed ex medico et agri
cola et oīo alijs et inegalib⁹. verum hec e
quanda sūt. Quamobrem oīa q̄rum ē per
mutacio talia esse ouenit. vt qdammo cō
fieri valeant. At; ob id minim⁹ i vñ ve
nit et quasi medius factus ē: nā cūcta me
citur. quare et defectū et excessū. quā ml̄ ti

enim calcei adequantur domum vel vicum
Oportet igitur quod quidam faber ad fu-
cū totidē calceos eē ad domum vel ad vi-
cū aliter non erit permutatio neq; socie-
tas. hec igitur nisi equalia sint quodāmo-
dō erūt Oportet ergo vno aliquo cuncta
metiri vt supradixim⁹. hūc ē sūm veritatē
indigencia que omnia cōtinet. nā si nullius in-
digerēt vel nō similiter vel non erit cōmu-
tatio vel nō eadem. sed veluti subsidium
cōmutandarum rerum nūm⁹ cōpositus ē
et ob hoc nūmus vocatur qđ nō a natura
sed lege que nomos dicitur. est inductus
Erit igitur repassio cum equatio fiet. quā-
obrem agricola quod ad futorem id opus
furoris ad agricole opus. et referendum ē
ad pporcionis normam cum pmutabūtur
Alioquin vtrumq; excessū habebit alterū
exremū. sed qñ sic habēt ipsius equalitas
sūt et cōicant. qđ hūmōi equalitas in ipsis fi-
eri possit. Agricola a alimenta b furor c o-
pus eius quod equat⁹ d. Si ita repensio
fieri non posset: non fieret societas. qđ at
indigencia sic id vnū qđ cōtinet dephendit
qđ si non indigeant adinuicem vel ambo

ut alter non sit permutatio. quæadmodum
quid est? quod ipse habet quis indiget. velu
t si vino indigeat et triticum exportandum
trahat. Opus est igitur hoc adequari. pro fu
tura vero permutatione facienda cum opus fuerit
si nunc nihil indiget: nummum? quoniam ex promiss
sori quidam utitur. Quod tunc etiam qui habet af
fectu accipere posse patet. certe hoc idem.
Non enim semper sequuntur valere. vix tamē
vixle manete magis quā ob rem omniū
est. nā sic permutatio erit semper. si autem
hec erit et societas. nummum? ergo tanquā
mensura adequat: neque ei sine permuta
tione societas est: neque permutatio sine ade
quatione: neque adequatio sine mensura. re
igitur vera impossibile est adeo in se diversa
venire ut pro indigentia vni quiddam esse
veniat et hoc ex iustitio ita nummum? vocat
hoc et omnibus mensurā adhibet. nā omnia
metiuntur nummum? Dom? A. mne b lectica
et igitur a dimidium b si quinq; minas valeat
dom? vel equales. lectica vero sit decima
pars huius quod est b. patet ergo quod lectice
domini adequat quā quinq; igitur per
hunc modum erat permutatio aliorum nummus est:

manifestū ē. Refert autē nihil vix lecti-
ce quinq; pro domo an. quanti lectice qui-
q;. Quid igitur iustū sit: quid vero iniu-
stū dixim?

his vero determinatis manifestū
ē q̄ iuste degere mediū ē inter
faciendum. et patiendum iniuriā
nā alter est plus habere alter minus. Iu-
sticia vero mediocritas ē: non eodē modo
vt in superioribus virtutibus. sed q̄ ipsa
medij. Iniusticia autē extremorū. et iusti-
cia quidē ē per quā iustus dicit: iusti ope-
rator fm electionem ac tributor sibi ad a-
liū et alij ad aliū non sic vt comodi quidē
plus sibi min⁹ proximo. incomodi vero cō-
tra. sed equū fm portionē eodēq; modo a-
lij ad aliū. Iniusticia vō contra. Est nāq;
hec excessus et defectus comodi et incom-
di absq; proportionē: ob id vero excess⁹
et defectus ē iniusticia q̄ ē ei⁹ quod ē ex-
cessus et defectus. quantum ad se. quidem
excessus vtilitatis simpliciter et defectus
dampni quantum vero ad alios. in sūma
eodē modo sed p̄ter proportionē vt cōtin-
git. Iniurie vero id qd ē minus patir qd

antem plus facere est iniuriā. De iusticia
igitur et iniusticia qualis ē vtriusq; natu
ra dictū sit. hactenus. et similiter de iusto
et iniusto. vniuersali. Cum autem fieri
possit vt quis iniuriā faciat et non dū sit
iniustus ob quas iniurias. quis faciēs iu
stus iam ē sū vnāquāq; iniusticiam. ceu
fur. aut mechus aut latro vel sic quidem
nihil differret. nā si coeat quis cū muliere
sciens cum qua sed nō p electionis princi
piū sed ppter animi p̄turbationē: iniuriā
quidem facit sed non ē iniustus quemad
modū nec fur cum furatus ē eodē modo i
alijs. Quēadmodū igit se habet id quod
repatit ad iustū. dictū ē pri⁹. Nec late
re oportet qd id quod queritur ē quoq; sim
pliciter iustū et ciuile iustum. hoc ē sociabi
le ad vitam. vt sufficiens sit ad libertatē
et equalitatem vel sū p̄portionem vel sū
numez. Itaq; quibuscumq; non est hoc
eisdem non est iustum ciuile adinuicē. sed
aliquid iustum per similitudē. Est em̄ iu
stum. quibus et lex ad ipsos. lex autem in
quib⁹ iusticia. Iudicium ac ē iudicacō iu
sti et iniusti In quib⁹ ei iusticia ē in eis dē

est iniuria sed in quib⁹ iniuria nō ē oib⁹ i
iusticia hoc ē plus sibi tabuere ex simpli
ac bonis min⁹ at ex simplici mal⁹. Quia
ppter nō simim⁹ dūari hpiēz sed rōnē. q: si
bi hoc agit a tirān⁹ effiat. Est e m mgra
tus custos iusti q: si iusti a equi Cū vō si
q: iust⁹ sit nihilo plus videat habiturus
Nō eī plus tribuit sibi ex simplici bono
nisi ad ipsū pporōe seciata. ex q: sit vt al
teri laboret atq: ob id alienū bonū dicit eē
iusticiā vt supradixim⁹. iō merces quedā
tribueda ē. honor scz a gl'a: quibus at hec
nō sufficiūt: hī sūt tyranni.

Omninū vō paternū ius nō idēz
hīs ē sed simile. nō eī ē iniusticia
ad sui ipsi⁹ simplici: nā filij ac
cetera q: in pātē sūt qdā nō sepata fue
runt tāqm illi⁹ ptes sūt. At sibi ipsi nemo
nocere vult. Quia ppter hec iniusticia ē ad se
ipsū. nō ergo iustū nec iniustū oule. nā s
leges id erat a ē in hīs quoz ea natura ē
vt lex in illis eē possit: tales vō erāt hī in
quib⁹ equitas erat impandi atq: parēdi
Itaq: magis ad viores id ius ē qm ad
filios ac que sūt i pātē. hoc ē iconitū ius.

et quidē alienū a ciuili iure Jus alterū
naturale est. Alterum legitimū. Natu
rale quod ubiq; eandē habet vim. nō quia
sic videat vel nō legitimū quod m̃h̃l ab
inicio referebat h̃pc vel illo modo eēt. sed
postquā lata est lex refert. veluti vt redē
p̃ciōis captiuorum certo p̃cio fiant vti
q; capra immoletur non due oues. et que
de singulis cauta legibus sūt. vt sacra fa
cere brasidae. et decreta publica videntur
aucē quibūdam cuncta eē eiusmodi. nā
q; naturale est. id immutabile ē. et ubiq;
eandē habet p̃tatem. vt ignis hic et in par
tis vut. Iura vō imitari vidētur. h̃pc at
nō ē ita se habens. sed sic. Enīvero apud
deos quidā forsan nō ita se h̃nt. Apud
nos certe aliquid ē naturale mutabile nō
eē quidē s; tñ est aliud natura aliud non
natura. quale at natura se aliter h̃t p̃e
et quale non. sed lege ac p̃siciōe. siquidē;
vtraq; mutabilia simpl̃e manifestū ē In
alijs q; eadē est dēmiatio. nat̃a ei dext̃a
melior ē. fieri tñ p̃c vt om̃s āphidext̃a
sint. Iura vō s; p̃siciō; ṽl vtilitatē sibi
sūt mensuris Non ei oib; in locis equales
l ij

fūt vim critiq; mensurē. sed vbi emunt
maiores. vbi videntur minores. Eodē mō iu-
ra que nō sunt naturalia sed hūana non
eadem fūt eadem vbiq; sū naturā opti-
ma: singula vō eorū que iure et lege proui-
dētur ita se habent vt vniuersalia ad sin-
gularia. nā ea que aguntur multa fūt et
qđq; ipsorum vnum vniuersale nāq;.

Dēnt at inustum et iniuria. Itē iustus
et ius. Inustum est ei natura vel ordina-
tio. hoc at ipsum postquā factum est. iniu-
ria est. Ante vō quā fiat nō est iniuria s;
iniustum. Eodē mō ius. sed cōt dē iusti
degenetia. Est at ius iniurie correctio. In
singulis vō ipsorū que spēs et q̄t et circa q̄
sunt. postea cōsiderandū est

Vm at sic iusta et iniusta que su-
pra dixim? ius et iniuriā facit. cū
sciens quis ea facit q̄ si iniurius
quis faciat neq; iniuria ē. neq; ius nisi per
accidens: quibus enim accidit iniustis et in-
iustis eē agentibus. Ius autem et iniuria
determinatur sū voluntarium et inuolun-
tarium: Cum enim quis facit. vituperat-
ur et iniuria est

Itaq; iniustū erit quoddā at nō dum
iniuria. nisi hoc addito vt volens quis fa
ciat. Dico autem voluntariū vt pri⁹ dictū
est. quādo quis in potestate sua existens
sciens ⁊ non ignorans. ne quem neq; quo
veluti si non ignoret quē pulsat. nec quo
nec cuius gratia. et eorum singula faciat
non per accidens nec per vim coactus.
Nam si manum alterius capiens aliū pul
set. non volens facit is cuius ē man⁹ nec
in sua est potestate. Fieri enim potest vt
pater sit qui pulsatur. illum vero qui pul
sat intelligere hūc eē hōminem quendam
sed q; pater sit ignorare. Eodem modo di
cendum est in hijs que alicuius gratia fi
unt et circa rem totam. siue autē ignoret
quis siue non ignoret cum in sua potesta
te non est. vel per violenciam faciat. in
uoluntarium est Multa enim ex hijs quo
q; que natura existunt: scientes agimus
⁊ patimur quorum nullum neq; volunta
rium neq; inuoluntarium est. cēn senesce
re vel mori. simile est de iustis et iniustis
per accidens. nam si depositum quis in
uicinis ⁊ per mecum reddat. neq; facere
l in

neq; operari iusta fatendum est nisi per
accidens. Eodem modo si coactus et inui
tus depositum non reddiderit - per acci
dens dicendus est iniusta facere. Eorum
vero que volentes facimus: Alia cum ele
ctione: alia sine electione. Cum electio
ne facimus cum deliberatio antecessit - si
ne electione cum non antecessit deliberatio.

Quoniam vero tripliciter nocet in
communi societate per ignorantiam pecca
ta sunt quando - nec quem: nec quod - nec
quod - nec cum gratia intelligebat hoc egit - nam aut
non pulsare aut non illum aut non illo: aut non
cuius gratia putabat - veluti si non vul
neraret - sed ut pungeret vel non ut. Quando
igitur preter propositum vocetur - in
fortnium est - quando autem non preter
propositum sed sine malicia - error. Errat
enim cum in ipso est principium cause. Ad
uersa enim fortuna utitur cum extra - sed
quando sciens quidem sed non deliberatio
ne premissa facit. iniuria est cuius gene
ris sunt omnia quecumq; per iram aut ce
teras perturbaciones animi committuntur
et quecumq; necessaria vel naturalia hominibus?

accidit. hec em committentes peccatesq;
iniuriatur quide et iniurie fut. no dum ta
me ppter ea illi iniusti neq; mali. No em
ob improbitate commiserut. sed quando cum
electione iniustus et improbus. qua obrem
recte illa que p ira fut no p inde heneur
quasi ex providencia fuerint facta. No em
incipit qui per iram facit sed qui prouo
cauit. Insuper no de facto utrum sit vel
no sit desceptatur. sed de iure. Apparen
cie enim iniusticia existit ira: nam no ve
in commercijs defaciendo disceptant quo
rum alterum necesse est ee improbi; mi
per obliuionem hoc agat. sed conuenien
tes de re de iure disceptat. sed qui insidia
tur no ignorat. Itaq; ille quidem putat
iniuriam accipere. ille vero non. quod si ex
electione noverit iuriam facit. et has i
urias faciendo iniustus est. quando ppter p
porcionem sic vel ppter equitatem. Eode
modo iustus quando eliges iusta facit. fa
cit at iusta si modo volens facit. Inultra
ex at alia fit i quib; venia locum habet
Alia i quib; non habet. Na quotuq; non
ignorantes solum veru etia per ignoracia

delinquuntur: ignoscenda sunt. Quodamque
vero non per ignorantiam sed ignorantes qui
dem vez propter perturbationem animi non na
turalem neque humanam non sunt igno
scenda

Abiget vero quispiam an sufficiat
ter determinatum sit circa facien
das paciendasque iniurias. Primum
quidem si est ut euripides inquit dicens.
quomodo ipse matrem occidi meam Bre
uis est sermo volens volentem aut volentem
nolens Vtrum ne re vera fieri possit ut
volenti iniuria fiat vel non. sed omne tale sit
inuitum ut facere iniuriam voluntarium est
et an omne sic est: vel hoc voluntarium illud
involuntarium Eodem modo et cum iusta quis
patitur. Nam in agendo iusta semper volun
tarium est: quare conueniens est oppositum simi
liter esse et iniuste ab alio corrigi aut volun
tarium aut inualuntarium esse. Absurdum
videbitur fortasse et dum iniuste corrigitur
quis totum voluntarium esse. Nam quidam
non sponte corriguntur Nam de illo quo
que quis ambigat utrum omnis qui patitur
iniusta et iniuria fiat. vel in paciendo idem

He quod in agēdo ac si fieri possit ut utri
q; participes sint iustorum & accidens si
militer ubiq; et in multis. nō enim idem ē
iniusta agere et iniuriari: neq; iniusta pa
ci et iuriam accipere. Eodem modo et in
agēdo iusta et paciēdo. Impossibile ē enī
accipere iniuriam nullo iſerere aut iuste
corrigi nō iuste agēte q; si iuriam facere
est simpliciter aliquem volentem ledere.
et volentem aut scientem quem et quo et
quomodo. incontinentem autem seipsum le
dit: volenti iniuria fit et sibi ipsi quis iniu
riari potest. Preterea volens ab alio
per intemperantiam leditur quod si ē ita
volenti iniuria fit. vel non recta diffinīō
est. sed addendum est q; ledat sciēs que;
et quo et quomodo. preter illius volunta
tem. leditur quidem igitur quis volens
et iniusta patitur. verumtamen nulli vo
lenti iniuria fit. nullus enim vult ne intē
perans quidem sed preter voluntatem id
agit. Sed qui sua donat ut homerus de
glauco scribit dedisse eum diomedī arma
aurea pro ferreis Ceterum p̄ciū p̄ nouē hūic
iniuria non fit. nam in ipso est donare

sed ut fiat sibi iniuria in ipso non est: sed
oz eē qui iſerat. Accipe igit iuriā quod
non voluntariū est patet

Estat insup ut de duobus prius
assumptis dicamus utrum iniuri
atur qui plus tribuit preter dig
nitatem. an qui plus accipit. et utrum sibi
ipsi quis valeat iniuriari. Si enim accipi
tur prius dictum. qui tribuit iniuriatur:
non qui plus habet sed si quis plus alij tri
buit q̄ sibi sciens et volens hic sibi ipsi
iniuriatur. quod quidem videtur boni et
equi viri facere. nam bonus et equus vir
in diminutione est. vel non hoc simpliciter
nam alterius boni si contingat plus appe
teret ut glorie vel simpliciter honesti.

Preterea soluitur per diffinitionem i
uriandi. nihil enim preter suam pacis vo
luntate. Itaq; per hoc quidem iniuria ei
non fit: sed si quidem leditur solum. Mani
festum ē autem et q̄ tribuens iniuriat sem
per ac nō is qui plus habet. nō enim quo
iniustum est iniuriam facit. sed quo sciens
hoc agit. hoc autē unde proprium actus
quod est in tribuente nō in accipiente.

Præterea si facere pluribus modis dicitur et est: ut inanimata occidere et manus et seruus inuentis non iniuriatur quidem facit tamen iniusta.

Adhuc si ignorans iudicauit non iniuriatur secundum ius illud quod est ex legibus nec iniustum iudicium est sed est ut iniustum. Aliud est enim iustum quod ex legibus est et primum. quod si sciens iudicauit iniuste plus quoque ipse appetit vel gratie vel vindicte. ut igitur si quis particeps iniurie foret et hic propterea iudicans iniuste plus habet: nam et qui ager alij adiudicauit. et si non agerum ipse ac argentum suscepit. putant homines esse in ipsis utrum iniuriæ: atque ob id facile iustum esse. quod certe non est ita: nam coire cum uxore vicini. et pulsare proximum ac manu tradere argentum per facile est et in ipsis. verum sic se habentes hoc agere neque facile est: neque in ipsis. Eodem modo cognoscere iusta et iniusta nullam sapientiam putant. quoniam de quibus rebus leges loquuntur eas res non difficile est intelligere

At non sunt hec illa iusta nisi per accidens sed cum certo fiunt modo et certo modo tribuuntur. tunc iusta sunt. Emin vero hoc maius negotium est quam scire illa que pertinent ad sanitatem. nam et ibi quidem mel et vinum et elleborum et adustionem et secationem scire per facile est sed quem admodum ad sanitatem tribuenda sunt et cui et quando. tanta est difficultas quanta est medicum esse propter hoc ipsum iusti quoque nihilominus esse putant iniuriari quia non minus sed magis potest quod libet horum iustus facere. nam et vivere cum muliere et pulsare et fortis clipeum relinquere et in utramvis partem currere sed timidum esse et iniuriari. non est hoc facere nisi secundum accidens sed sic se habentem hec facere est. quemadmodum et mederi et sanare non est incedere vel non incedere aut formacium dare vel non dare sed isto modo.

Sunt enim iusta in hijs que participia sunt simpliciter bonorum habent. Vnde in hijs excessum et defectum. Quibusdam vero nullus est excessus eorum et fortasse dijs

quibusdā em̄ nulla p̄s utilitatis vt īsan
bilibus et improbis sed oīa nocent quib-
dā ei aliquaten⁹ p̄rere hūanū est.

Consequens vero fuerit dicere de
bono et equo quemadmodū boni-
tas et equitas se habent ad iusti-
tiam ac bonum et equum ad iustum. Non
enim vt idem simpliciter nec vt aliud ge-
nere si consideretur apparet et interdum
quidem laudamus bonum et equū ac hu-
iusmodi hominem. Itaq; super alia quasi
maioris cōmādacōis locō adiungimus
magis ex bono et equo. Interdum vero
rationem sequentis absurdū videt si bo-
nū et equū preter iustum aliquid sit quod
laudari mereatur. nam aut iustum res ex-
imia non est aut bonum aut bonum et e-
quum non iustum sed aliud. aut vtraq;
eximia et idem sunt. Dubium igit̄ ac-
ca bonum et equum fere ob ista cōtingit
habere vero se quodammodo cuncta recte
et nihil subcontrariantur sibi. nam et bonū
et equū aliquid iusti existēs meli⁹ ē et nō
vt aliud quoddā genus meli⁹ qm iustum
Idem ē ergo iustum ac bonum et equum

Facit autē dubitacōnem q̄ bonum et
equum ē iustum quidē. Ac vō non id iu-
stum qd ē s̄ legē: sed qd ē s̄m emendacō
legis. Causa vero hui? ē. q̄ omnis lex vni-
uersalis ē. Ac de quibusdā vniuersaliter
dicere recte non potest: In quib? igitur ne-
cesse ē vt lex vniuersaliter dicat nec recte
potest. lex id complectitur quod plurimu
est. non ignorans defectum et ē in huc mi-
nus recta. nam peccatū non ē in lege nec
in legis latore. sed in natura ipsius rei. nā
rerum ipsarum protinus natura talis est

Quādo igitur lex vniuersaliter loqui-
tur et accidit p̄ter vniuersale. tunc rectius
ē vt qua omisit legis lator et defecit i sim-
pliciter loquēdo emēdetur omīssū. quod
et legis lator ipse si adesset vtiq; diceret: si
cet iam legem viderit. quam obrem iustum
est ac melius aliquo iusto. non eo quod ē
simpliciter. sed eo q̄ p̄ter simpliciter pec-
cat hec ē natura boni et equi emendacio
sc̄z legis quia omissum erat p̄ter vniuer-
sale hec enim causa est ne omnia sint s̄m
legas q̄ talia quedā sunt vt de ipsis lex
ferri non possit Itaq; decreto opus ē nā

indiffiniti indiffinita est regula. quēadmo-
dū ē lesbie edificacōis plūtea regula. nam
ad formam lapidis transmutat̃ et nō manet
regula et decretum ad res: Quid igit̃
sic bonum et equū. et qđ iustum et qđ iusto
melius manifestum est. Ex hoc etiam p̃
quis sit bonus et quis equus vir hōz viz
elector et actor qui nō exacte amplectat̃
ius in peiorem partē sed de suis comodis
decehi patitur. et si lege se tueri possit
et habitus iste bonitas et equitas dicitur
nec aliud est quā iusticia quedam.

trum autē sibiip̃i iniuriam facere
quis possit ex supradictis p̃. nā
iustoz alia sūt fm omnē virtutē
a lege ordinata: veluti non iubet seipsum
ocadere lex. quo autem non iubet. vetat.

Preterea quando cōtra leges ledit nō
lesus volēs iniuriā facit. qđ si volens sci-
ens quem et quomodo: qui vero per iram
se ocadit. volens id agit cōtra rectam le-
gem quod nō p̃mittit lex. Iniurias ergo
facit. at cui facit. an civitati. nam sibi qui
dē non. qz volēs patitur. nulli autē volēti
iniuria Itaqz et civitas penam constituit.

et est quedam ignominia aduersus illum
qui seipsum necauit ac quitari iniuriam fe-
cit. Insuper fm q inustus e qui solum
iniuriat ⁊ omnino prau⁹ non potest sibi
ipsi iniuriam facere: nam aliud hoc e qm
illud. Est em quodammodo iniustus sic
prau⁹ ⁊ timidus. non vt totam habet pra-
uitatem. Quare nec fm hanc iniuriatur.
nam simul foret eidē ablatū eē ⁊ ad eē idē
qd e impossibile sed semper in plurib⁹ ne-
cesse e eē iustum ⁊ iniustum. Preterea
voluntarium ⁊ per electionē et premium
qui enim ab alio lesus idem facit adueri⁹
illum: non videtur iniuriam facere. sz idē
ipe eadē simul patit⁹ et facit sibi. Pre-
terea sequeret⁹ q volenti iniuria posset i-
ferri. Insuper sine particularib⁹ iurijs
nemo iniuriatur. null⁹ vero e adulter sue
uxoris neq; effractor sue parietis. neq;
fur suarum rerum. In totū autem tollitur
vt quis sibi iniuriari valeat fm diffinīō-
nem voluntarie paciendi iniuriam. Ma-
nifestum e q vtraq; praua sunt ⁊ facere
⁊ pati iniuriam: nā aliud e plus habere q
medium aliud e hūc mīn⁹, velut sanitas

in medicina bona habitudo in gimuastica
vixtamē pei? ē facere iniuriā. nā id cum
prauitate ē. ac vitupat et prauitate vel p
fecta simplici vel pprie. nō ei oē volunta
riū cū iniuria sed pati iuriā sine prauitate
ē et sine iuria. p se igit pati iuriā min⁹ ē
malū sed p accidens mhu phibet esse ma
ius. At nō est ea cura arti. sed dolorē late
ris dicit maiore morbū q̄ offensionem pe
dis. licet fieri possit aliud per accidens si
contingat offendentē pedes; cadere et ab
hostibus capi et mori: per trāslacionez vo
ac similitudinez est nō sibi ad seipfū iustū
sed suoz aliquib⁹. nec vero ōne iustū sed
dominicum et economicum. Hys ei rōni
b⁹ diuisa est ea pars animi q̄ rōnez h⁹. ab
ea que est sine racōe. Ad que si inspicias
videt esse iniuriā ad seipfū. qz est in hys
pati aliqd pter sua desideria. vt igit patē
ti et inparenti esse adinuicem aliquid iu
stū et istis. De iusticia quidem ac alijs
moralibus vtutib⁹ determinatum sit in
hunc modum.

Explicit liber q̄ntus. Incipit liber sex
tus

¶

¶

in j

Vomam prius dixim?
mediū eē recipiendū nō
āt ex cēssū neq; defectū
mediū āc est vt recta di
ctat ratio. hoc distingua
m? Qib? ei dictis habi

tibus quemadmodum a alijs ē quoddā si
gnū ad qd inspiciēs qui rationē h; inten
dit a remittit. Est a quidā terminus me
diocritatim quas dicim? eē inter ex cēssū
a defectū; fm recta; rōnē. Est autē huius
sermo vetus quidem sed nequaquā clarus
nam a in alijs facultatib? de quib? sciētia
est hoc etiam vere dici pōt. nisi parum min?
laborandum aut negligendum eē sed me
diocriter a vt recta dicat ratio. s; ob hoc
dictum nihilo plus quis sciret velutī qua
lia offerenda sint corpori. si quis dicat qd
medicina iuvet. a quemadmodum is qui
illam habet. Quapropter o; non solum vere
hoc dixisse de habitibus animi. verum et
am determinare que sit recta ratio: a qui
sit huius terminus. Animi ergo
virtutes supra distingimus. et alias inef
se monis diximus. alias intellectus: et

de moralibus quidē trāsegit? - de reliq;
vero nūc dicem? - Prius tñ de aīo p̄mitte
ntes q̄ due sūt animi p̄tes. Altera ratio
nem habens. Altera irrationalis. ut dictū
ē prius. Nunc at̄ circa eā p̄tē que rationē
habet. eodē mō distinguendum ē ut sup̄
positum existat duo esse rationē habentia
vnū q̄ p̄spicim? illa talia quorū p̄cipia a
liter se habere nō possūt. Aliud quo illa q̄
aliter se h̄re possūt. nā ad ea que a' a' sūt
genera: et p̄s aī alia genera que ad vtrūq;
apta ē siquidē sūt similitudinē et p̄prietatē
quādā noticia illis existit. vocat̄ at̄ harū;
altera scientifica. alia rōmātiua. nā cōsul
tari et rōmāri idē ē. nō at̄ cōsultat de re
b? que aliter se h̄re nō possūt. Itaq; ratio
cōmātiua ē vna p̄s eius qd̄ rōe; h̄. Summe
d? ē ergo vtriusq; iūcturū optimis h̄icis
nā hec vtriusq; v̄tus. v̄tus autē erga opus
p̄prium; tria sūt autē i aīo que rei agēde
veritatisq; dūant̄. sensus intellāis apper
tus. ex h̄is autē sēsus nullius rei agēde
p̄cipiū ē. Id ex eo p̄ q̄ bestie sensū qui
dē habēt: rerū vō agēdarū participē nō
sūt: quod vero ē in mente assentire et dī.

sentire idem in appetitu sequi et vitare.
Itaque cum virtus moralis sit habitus electiuus. Electio autem appetitus cum deliberatione. et per hoc sermonem esse verum: et appetitum esse rectum. siquidem electio studiosa et eadem assentire et sequi. hec igitur mens et veritas in agendo versatur. At contemplatiue mentis que nec in agendo nec faciendo est: laus et vituperatio in vero et falso consistit. hoc est enim totius intellectui opus. Actui vero et intellectui veritas consentanea appetitui recto. Rei igitur agende principium est electio. unde motus est sed non cuius gratia electionis aut appetitus et ratio que alicuius gratia. Quapropter non absque mente et intellectu nec absque morali appetitu est electio. Bene agere aut in rebus et contra si ne intellectus more non est. sed mens ista nihil mouet. verum illa que gratia alicuius et actiua. hec ei et in faciendo princeps est. nam gratia alicuius facit quicumque facit et finis non simpliciter est sed ad quod et factibile alicuius est et non agibile. nam bene agere finis est. appetitus autem huius. quapropter aut intellectus appetitiuus est electio aut appetitus intellectiuus et tale principium

homo. Nō est aut eligibile quicquid ex iā fa-
ctis: ut puta nullus eligit troiam diripi-
se. nō em de pterito electio ē sed de futu-
ro possibili. Factū aut ne factū sit fieri nō
pōt. Itaq; recte Agathon. hoc solo de⁹ pri-
uatur infecta facere quecūq; sūt fca. Am-
bax itaq; piculariū itellectiuaz op⁹ est
veritas. fm quos ergo habic⁹ vtraq; ve-
rū pspiciat. hec vtutes ambaxum existunt

Epetentes ergo alius de illis di-
camus. erunt quibus animis ve-
rū pspiciat assentiendo aut
dissentiendo. quinq; numero. hec autē sūt
Ars: sciencia. prudentia. sapientia. intelle-
ctus Estimacione enim et opinione falli
contingit. Quid igit sit sciencia ex hoc pa-
tet. si diligenter discutiendum est. nec simi-
litudinibus inherendum. Omnes enim sic
accipimus ut id quod scimus aliter se ha-
bere non possit. que autem se habere aliter
pos sūt quādo extra cōsideracionē sunt: la-
tet utrum sine vel nō sine. ex necessitate
ergo scribibile est sempiternū ergo: nā que ex
necitate sunt. ea oīa plāe sēpiterna sunt
Sēpiterna aut sine gnacōe et corrupcōne
m iij

Insup oīs sciētia videt ēē de cōbilis. et
qđ sciū pē idem pōt et disci. Doctrina vō
oīs ex antecognitis fit vt in resolutiōis di
am? nā aut p inductionē aut per silogis
mū. aut inductio principij ē et vniuersalis
Silogism⁹ at ab vniuersali. sūt ergo pī
cipia ex quib⁹ silogism⁹. qz at nō ē silogis
mus. eoz inductio ē Est igitur sciētia
habēns demonstratiū? at vt i resolutiōis
diffiniūmus: Cum em fidem quodāmodo
adhibet quis. et principia sibi nota sūt. scit
nam si magis discursu cōclusionis per ac
cedens habet scientiam. De scientia ergo
in hunc modum determinatū sit. Eius
vero quod recipit aliter se habere: quiddā
est quod fieri. quiddam quod agi potest.
Est autem aliud facere: aliud agere. Cre
dimus autem de hīs exteris quoq; ser
mombus Itaq; habitus cum ratione acti
uus aliud est q̄ habitus cum ratione fa
ctiuus. nec alter in altero orietur. nā ne
q; actio ē factio. neq; factio est actio. Cū
at edificatiua sit ars quedā et q̄ habitus
quidam cū rōe factiuus nec vlla neq; ars
sit que nō cum rōne factiuus habitus sit

neq; talis habitus qui non sit ars. item
utiq; eēt ars et habitus cum talis vera
factiuis-omnis autem ars in faciēdo ver
satur et artificio uti et mente prospicere
ut aliquid fiat eorum que possunt et esse
et non eē et quoque principium in faciente
est non autem in eo quod fit. Non enim
eorum que necessarie sunt aut sunt ars
est. neq; eorum que sunt secundum naturā. Nā
hec in seipsis habent principia. Cum ergo
agere et facere diuersa sint. necessariū ē
ut ars in faciēdo et non in agēdo consi
stat. Et circa eade; quodammodo ver
santur ars et fortuna. ut agathon inquit
ars fortunam adamanit. fortuna artem.
Ars igitur ut diximus habitus quidam
cum ratione vera factiuis est. Inertia ve
ro contra cum ratione falsa factiuis habitus.
circa id quod aliter se habere potest.

Et prudēcia vo sic utiq; accipiem?
consideratōs habitū q̄ sunt hī q̄s pri
detestor utam? videt prudētis eē vni bene
consulere posse circa illa q̄ sibi bona et vtilia
sunt non partialiter puta qualia ad
sanitatem vel robur. sed vniuersaliter
in illis

ad edous vite statū bene dirigēdūm. sig
nū verō huius ē. q̄ circa quid prudētes di
cunt eos qui ad finē aliquē studiosū acu
te excoḡitant illa in quibus nō ē ars. quā
obre ⁊ vniuersaliter prudens eēt cōsulcati
uus. Consulcat autem nemo de hīs que
ipossibilia sūt alie se hē. neq; de hīs que
ipse agere nō potest. quare si scientia ē cū
demonstraōe quorum autē p̄cipia aliter
se habere possunt. horum nō ē demonstra
tio. nā oīa possunt mutari. neq; lo cum hīs
cōsilium ī hīs que ex necessitate sunt. pru
dēcia nō sciēcia erit. nec ars sciēcia: quia
id qđ agi potest aliter se hē. ars q; ali
est finis agēdi qm faciēdi. Restat ergo
ut prudēcia sit habitus verus cum cōse
qui in hīs agēdis versatur que sunt homi
ni bona et mala. nam faciēdi quidem ali
finis. Agēdi verō nō alius ē. Est enim
id ipsum finis bene agere. Ob hoc p̄ idem
⁊ alios hūmodi prudentes dicim⁹ qđ illa
q̄ sibi ⁊ alijs veilia sunt. p̄spicere valent
Esse autem huiusmodi putam⁹ illos qui
publicis priuatilq; rebus administrandis
sunt apti. Vnde temperancia dicitur

prudencie conseruatur. Conseruet enim
hmodi iudiciū. Nō enim totum iudiciū
corruptū ac peruerit voluptas et dolor
veluti q̄ triangulus duobus rectis equa-
les habet vel nō habet. sed illud quod in a-
gendo versatur. Principia enim rerum a-
gendarum sunt quorum gracia illa agun-
tur: ei autem qui corruptus est ob volup-
tatem vel dolorem. repente non apparet
principium neq; oporere gracia huius. ne-
q; propter hoc suscepisse omnia et egisse.
nam vitium corruptiū principij est.

Itaq; necesse est prudēciam eē habitū
cum ratione vera qui in hīs agēdis ver-
satur que sunt hominibus bona. At qui
artis quidem est virtus: prudencie vero
non est. Et in arte quidem is qui sponte
delinquit peior est. In prudēcia vero cō-
tra quemadmodum in virtutib? p̄z igit̄
q̄ virtus quedā ē et nō ars. Cū vō due
sint animi pericula rationē habentes. alia
vtiq; eēt virtus opinatiui. Nam opinio et
prudēcia circa idē est qđ recipit aliter se
hēre. ac q̄ nec hīc? cū rōe solū. signū erit q̄
obliuio ei?modi hīc ē s; prudēcie non ē

Via vero sciēcia de vniuersi: liby
existimatio est et de hīs que sūt
ex necessitate sūt autē principia
demonstrabūm et eorū sciēcie nā cum
ratione est sciēcia principij eiū quid sci
pōt neq; sciēcia vtiq; eēt neq; ars: neq;
prudēcia: nam quod scibile id demonstrā
bile. Ille vō sūt circa ea que aliter se hē
possunt sed nec sapiēcia hōz est: nam sa
piēcia est de quibuscūq; demonstratiōē
habere. si ergo in quibus veri sum? nec vni
quā fallimur circa illa que non recipiunt:
aut recipiūt aliter se habere sciēcia et pru
dēcia est sapiēcia et intellēctus nullū vō
hōiū eorum recipiēt. Dico at tria pru
dēciam sapiēciam sciēciam: restat ut
intellectus sit principiorum.

Sapiēciam vero in artibus tri
bimus illis qui excellētissimi
sunt vultu phidiam lapidariū sa
piētem et policletum statuarum mhu ali
ud in hoc pro sapiēcia intelligētes q̄ vici
tatem artis: Sed eē quosdam sapiē
tes putam? i totū nō s pte nec aliū qd sa
piētes ut hōer? de magite dixit hūc neq;

Follore dij fecerant nec aratorē nec ali
ud quiddam sapientem Itaq; manifestū
q̄ exactissima scienciarum utiq; erit sapi
entia. Oportet ergo sapienciam nō solum
ea que a principiis manāt scire: verum et
am circa principia veritatem tenere. Ita
q; sapiencia utiq; erit intellegens a scien
cia: ac veluti caput habens sciencia p̄cio
sissimoꝝ. Eten̄ foret absurdum si quis pu
tet scienciam ciuilem aut prudentiaz stu
diosissimam eē: nisi optimū eorum que in
mundo sunt homo existit: quippe si sanū
a bonū aliud est hominibus. Aliud ē pisci
bus. album vero et rectum idem est sem
per et sapiens idem: omnes utiq; dicētes
prudens vero aliud prouidere em̄ circa
se recta singula dicētes esse prudentis
et huic ista tribuerent. Quamobrem besti
arum quasdam prudentes eē aiunt quot
cumq; circa vicam suam prouidēciam ha
bere videntur. Manifestum autem q̄ nō
est ciuile et sapienciam idem: nam si di
cant circa cōmoditates p̄prias versari sa
pienciam: plures erunt sapiencie: nō em̄
vita ē circa cōmodum oī m animalium sed

alia circa singula ipsoꝝ. nisi ⁊ medicina ē
vna de oibꝫ? Quid si qꝫ optimū ē hō oīm
aīalium nihīl refert. Nā alia sunt multo
diuīniora sū naturā velutī ista p̄clarissīa
ex quibus mūdus cōsistit. Ex dictis er
go patet qꝫ sapiēcia ē sciēcia ⁊ intellectꝫ
p̄ciosissimozum natura. quā p̄pter anaxa
gorā ⁊ talem ⁊ hūmōdi hōies sapientes eē
dicunt sed nō prudētes. quia vident illos
p̄pria commoda ignorātes: ⁊ illa que sūt
admiranda ⁊ difficilia ⁊ diuīna scīre ipōs
aiunt. imutilia tamen qm̄ nō hūana que
sunt bona. At prudēcia circa humana ver
satur. et circa illa in quibꝫ cōsiliū habet
locū. nam prudētis hoc maxime opus ē di
ximus bene cōsulere. nemo autē cōsulcat de
impossibilibꝫ aliter se habere neqꝫ de hīs
omnibus quozum non est finis aliquis. et
hoc agibīle bonū: simpliciter at̄ bene cōsu
lere dicendus est ille qui quod optimum
ē homīni in rebꝫ agēdis id rōmādo come
ctura assequit̄. neqꝫ prudēcia ē vniuersi
solum: vix etiam singulāria oportet cogno
scere. nam actiua quidem est. actio au
tem in singulis versatur. Ex quo fit vt

quidā nescientes quibusdā scientibus ef-
ficaciores sint in agendo: et inter ceteros
hij qui experimentū habent: nā si quis sci-
at q̄ lenes carnes facile degerintur et sa-
lubres sūt sed que sint leues carnes igno-
ret: non faciet sanitatē. s; qui scit q̄ auius
carnes leues sūt et salubres faciet magis
Prudencia vō actiua est. Itaq; oportet
vtramq; h̄re aut hanc magis. Et erit vti-
q; hec veluci quedam ceteris p̄sides ac
dominans. Est autem ciuilis et pruden-
cia idem habitus. essentia tamen nequa-
quam eadem ipsis est. Eius autez que cir-
ca rem publicam versatur alia est veluti
p̄sides quedam ac magistra prudencia
in legibus ferendis. Alia in singulis agē-
dis consultandisq; versatur que commu-
ni nomine ciuilis dicitur. Decretū enim
agibile est vt postremum. Quapropter
hos solos aiunt rem publicam gerere: so-
lum enim hij agunt quemadmodum ma-
nuales artifices. videtur autem et prou-
dencia maxime esse que circa ipsum et v-
num versatur et habet hoc nomen prou-
dencia. Illarum autem et alia disciplina rei

familiaris. Alia posicio legum salutaris
dicitur

Eccies igitur quedam erit cognitiō
nis sibi comoda. Sicut sed h; mag
nam varietatem. et videant qui
illa que ad se pertinent scit et in illis ver
sa ē prudens eē. Cuius autem negocii
Quapropter et eurpides inquit: quonā
modo prudens esset cui ocioso aderat. in
multitudine cōnumerato exercitus equū
percipere: nam solertes et agentes aliqd
plus. querunt enim quod sibi sit bonum
et hoc agendum eē existimant. Ex hac
igitur opinione natum est hos eē pruden
tes quamquam forte non est eius sine di
sciplina rei familiaris et sine ciuili. In su
per res sua cuiusq; quemadmodum admi
nistranda sit obscure est ac difficile co
gniti. huius vero signum est q; iuvenes
quidem et geometre et mathematica fūc
ac sapientes in huiusmodi. at prudentes
fieri non videntur. Causa huius est q; in
singularibus est prudentia que per ex
perimentum nobis innotescunt. inuenis
autem non est expertus. longitudo

enim temporis experientia facit. Nam et
de illo quis dubitabit quare sit quod puer ma-
thematicus quidem fieri potest. sapiens
autem vel philosophus non potest. An quia ex
hauritionem est. horum autem principia
experimento: et hec quidem non credunt
pari sed dicunt. hec autem quid sint non
est obscurum. Insuper error aut circa
totam rem in consulendo existit aut circa
particularia aut enim quod omnes ponderose a-
que prave sunt. aut quod hec ponderose. quod
autem prudentia non est scientia. manifestum
est nam extremum est ut diximus. tale enim
agibile. Opposita est ergo intellectui. nam
intellectus est terminorum quorum non est ratio
hec vero extremi sensus non apriorum sed
quemadmodum sentimus quod in mathematicis
extremum est triangulus consistet enim a
ibi sed hic magis sensus quam prudentia.
Illius vero alia est species

Idendum est et quid sit bene con-
sultare utrum scientia aliqua vel
opinio vel bona coniecturatio vel
aliquid quippiam genus. scien-
tia quidem non est. Non enim querunt

homines de quibus sciunt. Bene consule-
re autem consilium est. qui vero consulit
querit et ratione discurret. At qui nec bo-
na coniecturatio est. nam absque ratione et
cum celeritate quadam fit coniectura. sed
ad consilium. temporis spacium adhibet.
Et aiunt celeriter agendum esse. consulendum
autem morose. solertia quoque aliud est quam bene
consulere. Est autem solertia bona conie-
cturatio. Nec cursu opinio aliqua est te-
ne consulere. sed quoniam qui male consu-
lit aberrat. qui vero bene consulit recte co-
sulit. patet quod directio quedam est bene co-
sulere. non scientie neque opinionis. nam sci-
entie non est directio cum sit error. opinio-
nis vero directio veritas est. Et simul iam
determinatum est omne id cuius est opinio.
At qui nec sine ratione est bene consulere.

Restat igitur ut sit cogitacionis. hec
enim non duz assensio est etenim opinio non
questio. sed iam assensio quedam est. qui autem
consulit siue bene siue male consulat. que-
rit aliquid et cogitat. sed bene consulere
directio quedam consilij est. Itaque primo
querendum est quid sit consilium et circa quid

Cum verò directio multipliciter dicatur
patet qd nō omnis. Inuincens enim et fla
giciosus quod sibi propositum est ratio
nēdo assequitur. Itaq; recte consulit licet
magnum amplectatur malum et bene con
sulere bonum quiddam videtur. Nam ea
directio cōsiliij que bonum assequitur bene
consulere est. Etenim vero hec etiam fal
sa ratioe quis assequi potest et quod fieri
oportet optinere per quod autem nō sed
falsum eē medium terminū. Itaq; nec id
etiam bene cōsulere erit per quod assequi
tur qd oportet sed non per quod oportet
bat. Preterea fieri potest vt aliq; mul
tum tempus consulendo potat. Aliquis
vero cito non igit illud adhuc bene consu
lere est sed directio fm utilitatem et fm
id cuius opus et vt et quando preterea
est simpliciter bene consulere et ad finem
aliquem: simpliciter cum ad dignum sim
pliciter dirigatur ad finem aliquem cum
ad hunc finem: si igitur prudens eē be
ne consulere: erit utiq; bene consulere dire
ctio fm utilitatem ad finem cuius prudē
tia vera existimatio est.

Agacitas q; et ebrietas f; quas
sagaces et ebrietas dicuntur no om
mino idem e q; sciencia vel opio
nam omnes sagaces ee possent neq; una a
liqua pticulariu scienciarum veluci medica
lis-naz de sanis utiq; eet: aut geometria
circa magnitudines. neq; em de hys que
semper sunt et nunqm mouentur sagaci
tas est sed de hys circa quas dubitare
vtiq; aliquis et consule re. Quappter ar
ca illa eadem in quibus prudentia versat

Non est autem idem sagacitas et pru
dentia. nam prudentia preceptiua est. quid
enim agendum sit vel non sit: eius est fi
nis. At sagacitas diiudicatiua est solum.
Idem em sagacitas et bona intelligentia
et em sagaces et bene intelligentes. Est at
sagacitas no hre prudentia aut accipe. sz
veluti addiscere dicis sapere quando utit
sciencia. sic et in vrenda opinione et in iu
dicando ea de quibus est prudentia. Pro
dicente bene iudicare. Etenim bene idem
est quod probe hinc venit nomen sagaci
tas secundum quaz bene sagaci ex ea que
in discendo est dicimus enim frequentes

in addiscendo sapere. Ea que appellatur
sententia secundum quam bonum sentire dicimus et sen-
tentiam habere boni et equi rectum iudicium
est. Cuius rei illud erit signum quod bonum
et equum virum maxime dicimus esse senti-
sententia et equum esse circa quedam ignosce-
re. At ignoscere sentire est recte iudicando
circa equitatem. recte autem veri sunt autem
hij omnes habentis rationabiliter in idem ten-
dentes: dicimus enim sententiam sagacitatem
prudenciam et mentem cum et prudentes et
sagaces. Omnes vero hominum potentie extre-
morum sunt et singularium. in iudicando qui-
dem de quibus prudens sagax et bene sine
mitis: Nam equitas commune quoddam est bo-
norum omnium in eo quod ad alium sunt autem agi-
bilia singularium et extremorum omnium
et prudentem oportet ipsa cognoscere: et sa-
gacitas ac sententia circa agibilia. hec au-
tem extrema et intellectus extremorum utri-
usque. Nam et primorum terminorum et vl-
timorum intellectus et non ratio est. Aliter
secundum demonstrationem terminorum immobilium
et primorum aliter in rebus agendis extre-
mi et mobilis et alterius dispositionis.

hec em̄ principiū sūt cuius gr̄a. Ex singū
larib⁹ em̄ vniuersale. horū igit⁹ oꝝ hūc sen
sum. hic est ac̄ intellect⁹. ex quo natura
lia videret⁹ illa eē. Natura vero nemo sa
piens ē. ac sententiā habere ⁊ sagacitatez
⁊ intellectū. signū est qđ fm̄ etatē puram⁹
illa sequi cōuenire. et hec etas intellectū
habet atq; sententiā quasi natura existit
causa. Quapropter principium ⁊ finis est
intellectus. Ex hīs enim demonstracōnes
fiunt de hīs. Itaq; nō minus inherēdum
est exptis ⁊ senioribus vel prudētiū opi
nionibus atq; sentencijs siue demonstracō
ne qđ demonstracionibus ipsis. veluti enim
oculum per experiēciam habentes princi
pia discernūt. Quid ergo sit sapiencia ⁊
prudēcia ⁊ circa quid verset⁹ ipsarū vtra
q; dictum est

Ed̄ abiget quispiā in quib⁹ reb⁹
vtilis sint. nā sapiēcia quidē hō
hū eorum prospicit ex quibus hō
beatus efficiatur. nulli⁹ em̄ generaciois
prudēcia vero hoc habet quidē. s; quēad
modum vtilis erit. siquidem prudēcia cir
ca illa versatur que sūt iusta ⁊ honesta ⁊

bona hōib⁹. her āt sūt que agere boniviri
ē. sed per eoz sciēciam nihilo magis ad a
gēdum illa erimus apti. siquidem habic⁹
v̄tutes sūt. veluti neq; sana neq; valitu
dinaria quotūq; nō ab agēdo sed ab ha
bitu eē diam⁹. Et enim nihilo magis age
re apti sum⁹ quia medicinale; aut gigna
sticam habeamus. Qd si nō hoz gracia
prudenter ponere debem⁹. sed eius qd ē
fieri studiosos nihil vtiq; erit vtil⁹. Pre
terea neq; hīs qui non habēt. Nihil ei re
fert vtrum ipsi habeāt vel habeant cōsili
is adquiescant. abunde que nobis erit ve
luti in sanitate. quāvis ei sani esse velim⁹
medicinam tamen non addiscimus. Et
p̄terea absurdum videbit⁹ si deterior quaz
sapientia existens potior erit quam illa.
que ei facit dñatur et iubet in singulis. de
hīs ergo dicendum est. Nūc tñ dubita
tum solum de ipsis. Diam⁹ ergo p̄io q
per seipsas necessariuz est v̄tutes eas exi
stere. v̄tutes autem esse vtriusq; pericu
le et si nihil faciat alterutra ipsaz. Deinde
faciunt quidem non vt medicina sanitatē
sed vt sanitas sic sapiēcia felicitatem. cū
n iij

em ps sit eoa? virtutis hēdo et opando
facit beatos. Insup op? pfiat fm poi
dēā et virtutē morālē- qz v̄tus intēconā
facit rectā- prudēcia v̄o illa dirigat q̄ ad
hāc tendūt- quare vero animi p̄ticle non
ē virtus talis vegetatiue- Nihil ei in illa
ē v̄t agat vel nō agat- De eo at q̄ m̄h
magis ap̄ri sūt p̄tē prudēciā ad hōnesta et
iusta agenda paulo superi? incipiendum
est hinc sūpto im̄is- quemadmodū dicim?
quosdam iusta agere nec tamen eē iustos
veluti eos qui faciunt ea que leges p̄ca
piunt aut iniuri aut per ignorāciā aut
per aliud quippiā: nō at p̄tē ip̄a- aut q̄
agūt illa que oī et quod oī studiosū virū
Sic est vt videt aliquāliter se habentem
agere singula vt bonum sit- Dico cū per
electionē et ip̄orum que agunt̄ gracia.
Electionem ergo rectam facit virtus- q̄
autem illius gracia fieri nata sunt: ea nō
sunt virtutes sed alterius potēcie. De
quibus sciēciis dicendum est clariis.

Est ergo quedam potēcia quā astu
ciā vocāt: nec h̄mōi ē vt ad subiectā iten
sionez agē ista possit et ad effectū p̄ducē

Si itaq; id ad quod intendim? rectū fe-
laudabilis est - sin autem improbū - tūc ē
dolus: quā ppter prudētes astutos ⁊ non
dolosos eē dicim? Est autē prudentia
nō hec potentia: sed nō absq; ista potēcia
habet? vero huic intellectui efficit animi
nō sine virtute vt dictū ac manifestū est
Nam cogitationes ⁊ discursus ratiōis re-
rum agendarum principium habent. q; ta-
le quidem sit extremū et optimum quale
cumq; tandem id sit - Et enim sit verbi
gratia quiduis nisi bono viro nō videtur.
Nam prauitas obliquat ⁊ falso errore la-
bifacit principia rerum agendarum. qua-
re patet q; impossibile est prudentem
esse quempiam nisi sit bonus

Ed cōsiderandum ē rursus circa
virtutem. nā virtus fere similiē
se habet vt prudentia ad astuci-
am. nō eadē quidem. sed certe simul. sic et
naturalis virtus ad eā que est ppter vir-
tus. Omnibus em vident natura quodā
modo mores in singulis subsistere. nā vt
iusti sim? ⁊ temperati ⁊ fortes ⁊ alia hūmōdi
Itacim a natūitate habemus.

Sed
n iij

tamē querim? aliud quiddam p̄prie bonū
eē ac talia aliter adesse. nam pueris qui
dem ⁊ bestiis naturales sūt habitus. vēr
absq; mēte vidēt eē noqui Illud dūtaxat
appet q̄ quemadmodum in robusto corpo
re siue int̄itu se mouente cōcingit forti
ter offendere quia visum nō habet. ita et
hic. quod si accipiat in agēdo differt: ha
bitus vēr similis existēs tūc erit p̄prie
virt? Ita q̄vt in opinabili due sunt spēs
astucia ⁊ prudēcia. sic ī morali due sunt.
moralis virt? ⁊ p̄pria. verum harum. que
p̄pria est nō fit absq; prudēcia. ⁊ p̄pte
rea aiunt virentes eē prudēcias Et
socrates partim recte quesiuic partim er
rauit. quod enim omēs virtutes putauit
prudēcias esse errauit: quod vero non
absq; prudēcia recte dicebat. signum hu
ius est q̄ nūc omnes quando virentē dif
fimiūt adiungunt habitum dicentes. ⁊ ad
quid est fm rectam rationem Recta autē
ratio est fm prudēciam. vidēt augurari
quodammodo omnes huiusmodi habitum
virentem eē qui habitus fit secūdm pru
dēciam Sed oportet parumper trāf.

gredi. nō enim solum habens qui est sū
rectam racōnem. sed ille qui est cum recta
ratione virtus est. Recta autem ratio in
talibus prudēcia est. socrates igitur pu
cabat virtutes eē racōes. Nam illas om
nes dicebat eē sciēcias. nos autem cum
ratione esse putamus. patet ergo ex iam
dictis non posse quemquam eē bonum vi
rum sine prudēcia. neq; prudente; sine
moralī virtute. Sed sermo hic soluere
tur quo disputare quis possit virtutes ab
inuicem separari. Non enim eundem nasci
ad omnes aptum. Itaq; aliam iam qui
dem habere. aliam non habere sed hoc
reapiendum est in naturalibus virtutib;
At i hīs virtutib; per quas simpliciter
dē vir bonus nō recipitur. simul em̄ cum
prudēcia que vna est om̄es simul existūt
patet autem qd et si non actiua esset. ta
men opus erat eius quia partibile virt;
est. et quia non erit electio recta sine pru
dēcia neq; sine virtute. hec vero finis.
hec vero ad finem agere faciunt. Atta
men nec prestat sapiēcie nec meliori pti
cile vt nec sanitati medicīna nō eī vrit

illa sed prouidet vt sit Illius ergo gracia
iubet sed non illi- Preterea simile vt si
quis ciulem dicat principium esse deorum
quia disponit de omnibus que fiunt in ci
uitate.

Explicit liber sextus- Incipit liber se
ptimus

Est hec autem dicendum
ē alio sumpto principio
Et circa mors fugiend
um tres sunt species.
Viciū Incontinentia
Immanitas- horum ve

ro duobus contraria manifesta sunt- nam
aliud virtutem aliud continenciam voca
mus. Aduersus autem immanitatem ma
xime quis congrue opponat eam virtu
tem que supra nos est heroicam quandā
et diuinam- vt homerus de hectore facie
priamum dicentem eximia illum bonitate
prestare neq; videri mortalis hominis fi
lium sē sed dei- Itaq; si ex hominibus
fiunt dii per excellenciā virtutis vt aiunt
tal' vtiq; quidē erit is hū? qui immanitati
oppōitur- nā vt bestiax nō ē neq; vicium

neq; virtus. sic etiam nec dei. sed hic qui
dem pretiosior ē qm virtus. illa vero aliq
quoddā genus improbitatis. Cū at ra
ro otingat virum quēpiā eē dīnuz. vt laco
nes dicere osuenerunt. cū valde aliquē ad
mirāt. diuin? est īquunt vir. sic et imanē
quempiā īcer homines raro aiunt existere
Ac maxime īcer barbaros est. Sic au
tē qnq; ppter morbos et orbītates: et qui
alios homines malignitate excedunt. eos
hac infami appellaciōe notam? sed de hu
iusmodi disposiciōe ptea mentio erit faciē
da. De vicio autem dictū est prius. De
incontinentia vō et mollitie atq; luxuria di
cendū ē ac simul de cōtinēcia et cōstancia.
Nō em sic accipiendū ē quasi vtraq; ipax
sit idē habitus qui v̄tus et viciū. nec etiā
quasi sint aliud genus: oportet vero vt in
alijs ita et hic positīs hīs que apparēt. Ac
dubitacionez primo factis ostendere ma
xime quidem omnia que p̄babilia sūt cir
ca h̄mōi effectus aut certe plurima ipsorū
atq; precipua. si em soluantur difficilia: et
relinquātur ea que p̄babilia videntur
sufficenter esset ostensum.

Idcirco igitur continentia et constantia bonorum et laudabilium est. Incontinentia vero et mollicies impropria bonorum et vituperabilium. Idcirco est omnes et constantis in ratione. At incontinentes et is qui rationem omittit et incontinentes quidem sciens quia prava sunt facit propter cupiditatem. Continentes vero sciens quod cupiditates prave sunt eas non sequitur propter rationem.

Et temperatum quidem continentem et constantem ac talem alij omnino temperatum alij non et intemperatum et incontinentem et incontinentem incontinentem promiscue vocamus. Interdum vero alios esse dicimus et interdum aiunt fieri non posse ut prudens sit incontinentes. Interdum vero quosdam prudentes et solertes incontinentes esse. Insuper incontinentes dicuntur et ire et honoris et lucra. Ea ergo que dicuntur ista sunt.

Veret autem aliquis quomodo fieri possit ut quisquam sane mentis incontinentis sit dicunt quidam fieri non posse in sciente. Nam difficile ut socrates putabat si scientia

afflic alud quicqm pualere ac veluti mā
cipium in seruitutem trahere. Socrā
tes ei contra incontinēciā omio pugna
bac quasi illa nō eēt. neminē ei intelligen
cem facere cōtra id quod optimū sit. sed
eos quī faciunt p ignoranciā facere. At
hec ratio manifeste dissenti ab hīs que
apparent. et optimū est de affectu inqū
rere si p ignorāciā quī mod⁹ ignorācie
fiat qd̄ enim nō putat q incontinēcia vti
tur priusquā in pbaōe cōstitutus sit. ma
nifestū ē. Sed sūt quidā qui p̄tim assen
cūt socrati. p̄tim nō assentiūt. Nā mihl
ē potēcius quā scienciā cōfidentur. et p̄
terea dicunt incontinēcem nō sciēciā habē
rem. sed opimionem supari voluptatibus.
quod si opimio ē ac nō sciēcia neq; firma
existimacio que repugnat. sed remissa i ā
bigētibus venia dāda est si non persistit
otra vehemētes cupiditates. At pramta
ti non ē venia neq; alteri cuiquā vitupe
rabilium. prudencia igitur resistēte. hec
enim valdisimum quiddā ē. Ceterum
absurdum quia vnus et idem esset simul
prudēs et icontinēs sed diceretur non eē

prudētis spē agere illa que sūt prauē

Et insup ostēsum est prius prudētem
ī agēdo versari. nam extremum est qd ali
as habēs virtutes. Præterea si ī habēdo
cupiditates vehēmētes et improbas con
tinens est. nō erit temperatus continēs
neq; continens tēperatus. nō enim est
temperati vehēmentes habere neq; impro
bas. Ac id quidem oportet. nam si bonæ
sūt cupiditates prauus est is habitus qui
nos ab earum prosecutione repellit.

Itaq; continētia non omnia studiōsa
quod si imbecilles et non prauē mīd egro
gium sin prauē q imbecilles mīd magnū.

Præterea si in omni opinione persiste
re facit continētia. praua est. vtputa si
etiam in falsa.

Et si ab omni opinione dīmouere facit
incontinētia. esset quedam incontinen
cia laudabilis. vt neoptolemus ille apud
sofēdum laudatur q non permaneat in
hīs que suaserat vixes propter molesti
am menciendi. Idem est in capcionib; so
phistarū. Illi enim cum videri velint supra
modū acuti ac mirabilia quedā iprobare.

eorum si logissimis sit insolubilis. ligatur enim
mens cum acquiescere velit. occlusionem non
placenter nec procedere ultra valeat: quo-
niam quemadmodum soluat non habet.

Cōtingit vero aliqua ratione inprudē-
tiam cum incontinēcia esse virtutem. propter
incontinēciam enim contraria faciet eo-
rum que sentiebat. Sentiebat enim bona
esse mala. nec agere illa oportere itaque bo-
na et non mala ageret.

Insuper qui voluptates ex eo sequitur
et eligit quod persuasus est. potior esse vi-
debitur quā is qui nulla ducens ratione
sed per incontinēciam facit. Est enim ille
saluabilior quoniam dissuaderi potest. At
incontinens prouerbio subiaceat quo dicitur
si aqua fauces exsiccat. quid iam potaret
oportet. nam si suafus ageret. dissuasus
vtique cessaret. nunc vero non suafus. alia
inquit dominus agit.

Præterea si certa omnia est continē-
tia et incontinēcia. quis est simpliciter
incontinens. nullus enim habet inconti-
nēcias omnes. sed dicimus esse quosdam
simpliciter.

Dubitationes igitur tales quedā con-
tingunt: hanc aliquę soluende sunt aliquę
relinquende: nam solutio dubitationis in-
uencio est.

Primum ergo considerandum utrum
scientes vel non: et quomodo scien-
tes: deinde circa qualia continentem
et incontinentem ponere debemus. Dico v-
trum circa omnes voluptates et dolores
circā aliquas determinatas. et utrum idem
sit continens et constans aut alius. Eodem
que modo de ceteris que pertinent ad hanc
questionem. Primum considerationis est
utrum omnes et incontinentes sint in eo quod
circa que vel in eo. quod qualiter: habentes
differentiam. Dico autem utrum circa hoc
sit incontinens. solum. vel non sed ex amba-
bus. Deinde si circa omnia est incontinēcia
et continēcia vel non. non enim circa omnia
est simpliciter incontinēs. sed circa que in-
temperās. neque ex eo quia simpliciter ad
hec se habet. nam idem est quod temperācia
sed quia certo modo se habet. Ille quidem
enim. electione putās. oportere semper se
qui presentem voluptatem. hic autem non.

pntat quidem opōtere. atcamē sequitur.

Vtrum illa quam transgredientes in
concinenter agūc opīnio vera sit an scien
cia. nihil refert ad presens. Quidam enī
ex hīs que opīmantur nō dubitāt. sed pu
tant se pro certo scire. In eo igitur q̄ re
misse credunt uō opīmantur et ob hoc ma
gis agunt contra id quod sensiebant agē
dum nihil refert sciencia ab opīnionē. Nā
quidam vt heraclius ostendit nō minus
opīnionē credūt qm alij sciencie: sed cum
dupliater dicat scire. nam q̄ qui habet sci
enciam et nō utitur q̄ qui utitur differe
cia erit. si habēs q̄ nō cōsiderās agat que
nō oportet. vel habens q̄ cōsiderans hoc
enim pregraue erit. sed nō nisi cōsideret

Preterea cum duo sūt propositiōnum
modi nihil prohibet eum qui ambas habz
agere preter scienciam vtendo vniuersali
sed nō p̄ticulari. nam agibilia singularia
sūt. Differt etiam vniuersale nam aliud
in se. aliud in re: ceu cūctis hōmīnibz sicca
prodeē. q̄ hūc eē hōmīnem vel hoc tale eē
siccum. sed si hoc tale aut non habet. aut
non opatur. p̄ hos modos tātm differt

quantū vñe dici potest vt videatur in hū
absurdum q̄ isto modo sciat. Alio autem
mō absurdum. Contingit etiā alio mō
quā supradictum sic habere scienciam. nā
in habendo sed non vrendo varium certū
mus habitum vt et habeat quodammodo
et nō habeat cū dormientem et ebriū. at
qui ita disponūtur qui in perturbationi
bus sunt. ire namq; et cupidines venere
cum hac hūmōdi quidem corpus quoq; di
strahunt manifeste. Non nullos etiā in
furorem adigūt. Patet igitur q̄ dicendū
est incontinentes illis similiter est habere.

Dicere autem verba sciencie nullum ē
signum. nam et in hūmōdi perturbationib;
constituti demonstrationes et verius em
pedocles proficiunt. Et qui primo addi
scunt: verba complectuntur quidem sed
non intelligunt. Opus ē ei vt cognata na
tura fiat. Ad hoc autem temporum spa
cium exigitur. Quamobrem ita existimā
dum est dicere incontinentes quemadmo
dum eos qui in scena recitant.

Insuper et isto modo quis naturaliter
inspiciat cām. alia ē vniuersalis opinatio.

Alia singulariū res quib? sensus iā dñat
Cū autē ex illis fit vna: necesse ē vt con
clusioni hac quidē assentiat anim? . et i hijs
que factū requirunt statim agat seu si oē
dulce gustare oportet. hoc autē dulce tā
quā vnum aliquid de singularib? . necessa
rium ē eū qui potest nec prohibet simul et
hoc agere. quando ergo vniuersale adest
gustare prohibens. sed hoc oīne dulce Iocū
dū ē: hoc autē dulce operat. sic vero concu
piscenz. Alia quidem dicit fugendum
ēē. sed concupiscenz ducit. Potest enim
quodlibet membrum mouere Itaq; cōtin
git ratione quodammodo et opinatione
incontinentem esse contraria per seipsam
sed per accidens. Concupiscen
cia enim contraria est rationi. sed nō opia
cio. Ac ppter ea bestie nō sūt icontinētes
quoniam vniuersalem apprehensionem nō
habent. sed singularium familiaritatem et me
moriam: quomodo autem soluatur ignorā
tia ac rursus incontinēs fiat. Sciens vt in
ebrio et dormiēte nec propria est huius p
turbacionis q̄ quidem ratio a naturalib;
discenda est. Cū vero vltima appetitio
oij

que sensitiui ⁊ dōmīna reꝝ agēdārum exi
stat hāc vel nō habet in pturbacione cōsti
tutus vel ita habet vt se habere nesciat ⁊
sed ita dicit vt vīolenti dicunt empedo
clis carmīa. et ob hoc eadē qꝫ nec vniuer
sale extremus termin⁹ nec ita scientificū
videt⁹ vt vniuersale. ⁊ apparet id qđ tra
ctat socrates euenire Non em̄ presēte illa
que pprie videtur sciēcia fit perturbacio
nec illa trahit⁹ superat⁹ qꝫ a perturbacioē
sꝫ sensitīua. De sciēte igit⁹ ⁊ non sciēte ⁊
quēadmodū atigat sciētem īcontinētē age
re hec dicta sufficiāt

Item vero quis simpliciter sit in
continēs vel omēs ī aliquo et si
ita circa qualia. deinceps erit di
cendum. Circa voluptates ⁊ dolores ver
sari cōtinētes et cōstātes ac īcontinētes
et molles manifestum est. Sed eo
rum que voluptateꝝ efficiunt quedam sūt
necessaria quedam per se expetēda. vꝫ
tamen ex cōssum habēcia necessaria dico
que ad corpus pertinent qualia circa ali
menti et venereorum indi genciam ⁊ alia
huiusmodi ad corpus spe cta cia circa que

temperantiā posuim? et intemperantiā.
Nō necessaria verō sed expetēda dico seu
victoriā honores diuitias et hmoi talia bo
noz et delectabiliū. qui ergo in hīs ultra
rectā rationē que in ipsis est excedūt eos
nō diam? incontinentes simpliciter. sed adiū
gim? pecuniā incontinentes et lucra et hono
ris et ire simpliciter autē non. quasi alios
quosdam et per similitudinē dictos. Quē
admodum homo qui inlympia vicerit. nā
illi communis ratio parum differebat a p
pria. sed tamen alia erat. signum huius ē
q incontinentia vituperatur. non vt deli
ctum solum sed vt viciū quoddā vel sim
pliciter vel fm aliquam partem. Noz
autem nullus. sed qui circa corporis volu
ptates in quibus posuim? temperātem et
intemperātem excedit voluptates ample
ctendo. dolores fugiendo famis et sitis ca
loris et frigoris et omnium que sunt in gu
stu et tactu nō per electionem sed pter in
tellectionem et intellectum incontinentis dē.
nō fm aliquā additiōē vt de ira dixim?
sed simpliciter. signū vero etēm intēperā
tes diuēt circa istas sed nō cca aliq illaz
o in

Et propterea in eodem collocamus incontinentē
et intemperantem: sed non illoꝝ quēquā q̃
circa easdem sed non eodem mō- sed hī qui
dem eligunt- quocirca magis vtiq; dicere
m? intemperantē quocūq; vel non concupiscēte?
vel patum excedendo psequimur volupta-
tes: et fugit mediocres dolores q̃ hūc qui
propter vehemētes cupiditates hoꝝ agit- nā
quid ille faceret si adesset cupiditas iuue-
nilis et circa necessarioꝝ indigentiam ve-
hemens dolor.

Vm vero cupiditatū ac volupta-
tū alię sūt gēne honestoꝝ et studi-
osoꝝ- nā efficienāū voluptatem
quedā natura sunt expetenda- Alia oꝝ
ria hoꝝ- alia mediavt primo distinxim?
seu pecunia- luctum victoria honor- in au-
ctis talibus atq; in medijs non vituperan-
tur homines q̃ efficiantur ab illa q̃ cupi-
ant: q̃ amant: sed q̃ ita vt modum exce-
dant.

Quapropter quicumq; pre-
ter rationem incontinentē agunt vel per-
sequūtur quicquā eorum que natura sūt
honestā et bona- veluti si circa hōres magis
qm̃ oportet studeant- aut circa filios et

parētes. Nā q̄ hec sūt in bonis q̄ laudāf
qui illis student. sed tamē est ī illis ex cēl
sus quidam. si quis ut iube certet cū dijs
vel ut satius qui philopater dicitur ac
ca patiens simis eum insamire videbāt

prauitas quidem igitur nulla est circa
ista. preterea quia ut diximus unūqđ
q; eorum per se expetendum est. sed ex
celsus ipsorum improbi sunt atq; vitādi
similiter incontinencia. Nam incontinēcia
nō solum fugiendorum est. verum etiam
vituperabilium. sed per similitudinem vi
tuperacionis addentes incontinenciam
de unoquoq; dicim⁹. veluti malum medi
cum. malum hystriōnem. quē simpliciter
nō vocarem⁹ malū. ut igit nec hic ex eo q̄
viciū nō est aliquod. eorum; sed p̄p̄e p̄por
tionem simile: sic nūq; a illi accipiendū est
solum incontinenciam q̄ continenciam eē
illam que est circa eadem. circa que tem
perancia q̄ intemperancia. De ira vero
p̄ similitudinem dicimus. Itaq; cū dicim⁹
inēōtinēcē adiungim⁹ ire ac eēiā lucis et
honoris. Qm̄ vero aliqua vere sūt nat̄a
efficiencia voluptatē. ⁊ horū alia simpl̄r
o iij.

alia fm genera ⁊ aīalium et hōim. Aliave
ro nō sūt sed p̄tim p̄pter morbos p̄tī p̄p̄e
mores sūt p̄tim p̄pter flaciosas naturas
circa istorū singula similes cernunt habi
tus. loquor āt de immāmbus seu de mulie
re quā fecunt p̄gnācium viscera rescide
re puerosq; comedere. vel qđ dicūt de qui
busdā efferatis gētibus circa pontum. A
lios crudis delectari. alīs hūmāis carmb?
alios tradere natos adiuvē vt in cuius
comedantur. vel qđ de phalari dē. hī nā
q; sunt inanes. alij p̄pter morbos et īsani
am: vt ille qui matrē imolauit comeditq;
Et qui cōserui epar: hī ex morbo vel ex
cōsuetudine veluci pilorum euulsiones. et
vnguinum efus: ac p̄terea carbonum et ē
re et insuper coitus masculorum. nā alij
natura alijs ex cōsuetudine accidunt vt a
pnericia consuetis. quibus igitur natura
causa est. eos nemo diceret incōtinentes.
vt eciam nec mulieres q; nō futuant sed
fucuantur. Eodē modo et qui īsane se
habent p̄pter consuetudinem. habere igi
tur quodlibet horum exera terminos est
vicij quēadmodum et imānitas. habentes

verō continere se vel incontinere se nō est
simpliciter incontinentiae sed eius que est p
similitudinem vt et is qui circa iram eo
dem modo se habet incontinens nō est di
cendus. Omnis enim superexcessiua pra
uitas et amencia et timiditas et intemperā
cia et crudelitas et immamitas est aut
morbi. Nam qui talis natura existit vt
cuncta pertimescat etiam si soror obstre
puerit timidus est timore quodam imma
ni: quidam vero muscipulā timebat prop
ter morbum et demenciā qui natura sine
ratione sunt et solum sensu viuentes. ima
nes sunt vt quaedam longe barbare nati
ones. Alij propter morbos veluti mente ca
pti et insani ex morbo. Sed fieri potest
vt quis interdum aliqua istorum habeat
solum non superetur veluti si phalaris con
cupiscat puerum comedere ac se abstineat
vel aduersus irrationabilem coitus libi
dinem. Fieri etiam potest vt non habeat
solum verum etiam superetur. Vt igitur
prauitas alia simpliciter dicitur alia scilicet
additionem veluti immanis aut insana: sic
et incontinentia est alia immanis alia in

sana simpliciter autem illa solum que est
secundum humanam incontinentiam esse
igitur continentiam et incontinentiam cir-
ca illa solum circa que est temperantia et
intemperantia. et quod circa alia est alia spe-
cies incontinentie dicta per similitudinem
et non simpliciter manifestum est

Quod autem sit minus turpis
intemperantia ire quam intem-
perantia libidinis ostendemus
videtur ira quidem aliquid
rationis audire. obaudire tamen quemad-
modum ministri qui veloces sunt priusquam
eorum id quod eis dicitur audiant. excur-
runt ac postea in agendo errant: et quem
admodum canes antequam considerent
an amicus sit. si modo strepuerit: latrant
Sic ira propter calorem et velocitatem
naturæ audiens quidem sed non præceptum
exaudiens. properat ad violationem: ratio enim
vel fantasia iniuriam seu contumeliā ostendit
Ira vero tanquam ratione cludens quod huic
tali repugnandum sit. statim insurgit.

At libido si solū dixerit cogitacō vel sensus
voluptatem efficit properat ad fructionez
Quamobrem ira quidem sequitur ratio
nem quodammodo: libido autem non tur
pior ergo. Nam ire incontinentis a ratione
quodammodo vincitur. Ille autem a con
cupiscencia ac non a ratione. Preterea
naturalibus desideriis magis est venia si
sequare. nam et talibus concupiscenciis
quod omnibus cōmunes sunt et inquantū
cōmunes. At ira et indignatio naturalib?
quiddam est quā libidines que excessiue
sunt et non necessarie. veluti qui se excusa
bat qd patrem verberasset. nam et ipse in
quit patrem verberavit suum. Et qui pu
erum ostendens inquit. et hic cum vir erit
me. nam id nobis gentile est et qui trahē
batur a filio sistere praecepit ante ianuam
nam et patrem suum eousq; a se tractum
fuisse.

Preterea magis iniusti sunt qui oc
culte insidiantur. Iacūdus enim non infi
diatur neq; ira sed palam est. libido vo
cra. vt de venere aiunt. Dolosa opoge
nā et baltheum lora et frans que abstulit

mentē q̄muis multū sapiēti Quod si i
iustior ⁊ turpior incōtinencia hec q̄m illa
que est circa irā: ⁊ simpliciter incōtinēcia
⁊ viciū quodāmodo. Adhuc nemo luxuriat
dolens: sed qui per irā facit. dolens facit:
qui vero luxuriat cum voluptate. Si igit̃
illa quibus magis irasci iustū ē magis in
iusta sūt ⁊ incōtinencia que ppter libidi
nē fit. nō em̃ est in ira luxuria. qđ igit̃ tur
pior est incōtinencia circa libidinem quā
circa iram: ⁊ q̄ est incōtinencia ⁊ continē
cia circa concupiscēcias ⁊ voluptates cor
poris patet

Acum vero ipsarum differēcie
sunt omittēde. nam. ut ab ini
cio diximus alie humane sunt
ac naturales. ⁊ genere ⁊ mag
nitudine. Alie immanes instar bestiarum
Alie ex morbo ⁊ orbitatib⁹ Earū circa pri
mas solum intemperancia est ac tempe
rancia. Atq; ideo bestias neq; tempera
tas dicimus nisi per similitudinē et si cui
omnino aliud alio differt animalīū. ⁊ fina
moria et in comedendo omnino. non enim
habent electionem neq; rationis discursū.

sed discesserūt a natura se infanti hoīes.
Est autem immanitas min⁹ q̄viciū s; ter
ribilius non eī corruptū ē id qđ optimum
vt in hoīe sed p̄termisū ⁊ non habet. qua
re perinde ē ac si quis inaiatum compara
ret. cum aiato vtrum peius min⁹. Im
proba em̄ semper prauitas est non habē
tis p̄cipium. Mens vero p̄ncipium est.
Perinde est igitur vt comperare iniustici
am ad hominē iustū. Est enim vt vtrum
q; peius. Istā sentēciam bene p̄bat p̄hs
primo politicoꝝ ca: in fine. Mules enim plu
ra mala faceret homo mal⁹ quam bestia
mala

Ira voluptates vero ⁊ dolores
qui ex tactu gustuq; pueniunt
cupiditates ⁊ fugas in quibus tē
peranciam ⁊ intemperāciam versari deē
minuimus. est ita se habere vt superetur
ab hīs qui pleriq; superant. Est etiam su
perare illa a quibus pleriq; superantur.
et horum circa voluptates quidem alter
continēs. alter incontinēs dicitur. Cir
ca dolores vero. hic mollis. ille constans.
Inter hos autem plurimorum sūt habitus

et si declinēt ad deteriores Sed cum
voluptatum alie sunt necessarie alie non
necessarie et usq; ad aliquid excessus ve
ro non neq; defectus similiter se habet ac
in cupiditates et dolores. qui em̄ excessus
voluptatum psequitur aut per excessum
aut per electionem et ppter ipsas et non
ppter aliud exinde pronemius. est intem
perans. necesse est enim hunc nō ēē talez
ut pemitat. Itaq; insanabilis est. Alius
in defectu huius opponit. Medius vero tē
perans est. similiter qui fugit dolores cor
poris nō quia superetur sed per electionē
sed eorum qui non eligunt. quidam dican
tūe ppter voluptatem. quidam ppter do
loris fugam qui ex cupitate puenit. quā
obrem dēnt inter se

Omnes tamen dicerēt ēē deteriozem
si nō concupiscens aut per iram faciat ali
quod turpe. quā si concupiscens vehemēt
et si nō per irā percussit quam si iratus
nam quid hic ageret si ēē in p̄turbacōe
cōstitutus. quocirca intempans est prior
quā incōtinens. supradictorū ergo altera
molliciei spēs magis ē. Aliter intempans. op

ponit autē incontinenti quidē continens
mollī vero constans. nā constancia in resi-
stendo est. Continentia vero in superan-
do. Est autem aliud resistere q̄ superare
quēadmodū nō vinci qm̄ vincere. quo ar-
ea potior continentia qm̄ constancia. Qui
autem deficit in hīs aduersus que plerūq;
resistunt et valent: hic mollis et delicatus
est. nā deliciae mollicies quedam sūt. qui
trahit togam ne laborem subeat tollendi
et mutans egeorantem nō pueat se mise-
rum eē cum sit misero similis. Eodem mo-
do se habet circa continentiam et incontinē-
ciam. nō enim si quis vehementibus excelsi-
suis que voluptatibus aut doloribus su-
pat mirādum ē: sed vena dāda. si contra-
nitens. cū theodoti philocteres a serpē-
te percussus: vel carum i alopetercion. et cū
hij qui risum tenere conati acumilatum
emittunt ut accidit i xenophāto. Sed
si quis hīs quibus plerūq; resistere vale-
at succumbit nō ppter naturam generis
vel ppter morbum seu scitarum regibus
mollicies uest ppter genus. q̄ tamquam
effemiatum a virilitate secessit.

Ōcōsus quoq; intemperatus ē
videtur. Est autem mollis: nam
iocus relaxatio est. siquidem cō-
satio et excedendum in ea iocōsus. In cōti-
nēcie hoc quidem temeraritas: hoc autē
infirmītas est: nam alij cōsultantes quidē
nō p̄sistūt in hīs que statuerāt p̄pter ani-
mi perturbacionem: quidam enim seu pre-
ticillati nō titilantur sic presencētes et p̄-
uidētes. ac seipsos racionemq; exatantes
nō vīcūtur ab effectu. neq; si voluptariū
sit neq; si molestum. Maxime vero acuti
et melancolici ob fementatem incōtinen-
ter agūt. Illi quidem enim p̄pter veloci-
tatem hī vero propter vehemēciā nō ex-
pectant racionem ex eo quia fantasie se-
quaces sūt

St autem intemperās vt dictū
est qualem postea non pēiteat
Nam in electione p̄sistit. Incon-
tinētem vero omnem pēitet. quia p̄pter
non vt dubitauimus ita sed hic quidem
sanabilis est. ille autem insanabilis. Assi-
milatur autem viciū idropisi et phitici.
Incōtinēcia epilepticis. Illa ei continua.

hec nō cōtinua improbitas ē. Et omnino
aliud genus est incōtinēcie q̄ vicij. Nā vi-
cium quidē latet. Incōtinēcia vero nō latet.

Sed horum ipsoꝝ meliores sunt qui a
ratioe absūt quā qui rationem habēt qui
dē sed in illa nō permanēt. A minore em̄
perturbacōe superātur et nō incōsulte vt
alij. Similis est em̄ incōtinēs hīs qui fa-
cile inebriātur et a modico vīno et paucio-
ri qm̄ plerq; quod igitur incōtinēcia nō ē
viciū patet. sed aliquatenus fortasse.
nā hec quidē absq; electiōe est. illud vero
cum electiōe. In rebus tamen similia sūt
seu damocici illud in milesios dictū Mile-
sij quidem insipiētes non sunt. faciunt ta-
mē qualia insipiētes et incontīnētes iniu-
sti non sūt. iniuriātur tamē. Cū vero hic
quidē talis sit vt non persuasus sequatur
corporis voluptates excedēdo prefer rectā
rationē. hic autem persuasus quomā tal'
vt ipsas persequatur. ille quidem facile
remouebitur. hic autē non: nā virtus p̄-
cipium cōseruet. viciū corrūpit. In reb; ac
agēdis principium est cuius gracia. vt in
mathematicis suppositiones. Neq; illic

igitur gratia edoctus est principiorū ne
q; hic sed virtus aut ex cōsuetudine aut
ex natura recte sentite faciens circa prin
cipium temperans quidem igitur talis ē.
Intemperans vero huic contrarius.

Est vero quispiam qui ppter animi p
turbationem discedit a recta ratione. quē
ut nō faciat sū rectam rationē pertine
bacio vincit. sed eē talem ut ei persuade
ant persequi imprudenter oportere hu
iusmodi voluptates non pervincit: hic ē
incontinens melior quidem qm intemp
rans. nec penitus malus. servatur ei prin
cipium quod optimū est. Alius vero huic
contrarius constans. nec discedens ppter
pturbationē. parēt igit q; hic quidem stu
diosus habitus est. ille autē prauus.

utrum ergo continens est qui in
qualicumq; ratione et quicumq;
q; electione persistit vel qui in
recta. et incontinens qui in qualicumq; e
lectione et qualicumq; ratione nō perma
net. vel in falsa ratione et electione nō re
cta ut pri⁹ quesivim⁹. vel p acadēs qua
liūq; s; se ac ipfū vā rōe et recta electione:

hic persistit ille non persistit. si enim quis hoc propter hoc expetit et sequitur per se ipsum hoc sequitur et expetit. per accidens vero prius simpliciter autem dicamus quod per se ipsum Itaque est in qualicumque sententia hic quidem permanet ille dimouetur sed simpliciter in vera. Sunt autem quidam qui persistant in sententia sunt autem quos vocant dure sententias homines ut quibus difficile est suaderi quicquid potest. hi aliquid simile habent continenti ceterum prodigius liberali et timoratus forti sunt talia multa hominibus. Continens enim propter libidinem et cupiditatem non mutat sententiam cum in alijs quidem si accidant facile sic ac persuaderi sibi patitur hic autem non a ratione cum cupiditatem assumat ut ducantur quam plures a voluptatibus.

Sunt autem hijs dure sententias qui sui capitis sunt et qui indocti et agrestes illi qui sunt sui capitis propter voluptatem et dolorem nam gaudent cum perimuntur nec e sententia dimouentur et dolent si eorum sententia irritetur instar publicorum decreto tum quare magis hijs quidem incontinenti similes sunt quam continenti.

Sed fuit quidā qui in sententiā nō p̄sistunt nō tamē p̄ incontinentiam vt neoplaton? ille apud sophoclem quāquā p̄pter voluptatē non p̄sistebat ac honestam nā vera loqui pulchrum illi videbatur ab ulixē vero suafus fuerat mentiri. Non eī omnis qui p̄pter voluptatem aliquid facit intemperans est aut prauus aut incontinens. sed qui p̄pter turpem voluptatem. Cūq; sit aliquis huiusmodi vt min⁹ quā oportet voluptatibus corporis gaudeat nec i ratione persistat. huius et incontinentis medius ē et cinēs. nā incontinēs non p̄sistit in ratione p̄pter aliquid plus. hic at p̄pter aliquid min⁹. Continēs vō p̄sistit nec ob alterutrum discedit. necesse ē ac si qdē et cinēcia ē studiosa. utrosq; et rarios hītus eē prauos: quēadmodū apparet

Etum quia alter in paucis et raro conspicitur videtur incontinēcie solum continēcia esse contraria. quēadmodum intemperācie temperancia. Cum vero multa dicantur per similitudinem et cinēcia temperati per similitudinem consecuta est. nam cōtinēs

talis est vt nihil p̄ter rationē agat ob cor
poreas voluptates ⁊ temperat⁹. sed hic
quidem habens: hic autem nō habēs pra
uas cupiditates. ⁊ hic quidē talis vt non
delectet̄ preter rationem. hic aut̄ talis vt
delectetur quidē sed nō ducatur. Simi
les etiā sūt incontinentēs ⁊ intēpans. vtriq;
em̄ corporis voluptates cōsequūtur sed alē
putans oportere. alter nō putās. Nec fi
eri potest vt vnus ⁊ idē simul sit prudēs
⁊ incontinentēs. nā simul prudētem ⁊ studiosū
esse on̄sum est. Preterea non qz sciat so
lum. sed qz actiu⁹ sic prudentem esse. sed
incontinentis non est actiu⁹. Em̄ vero astu
tum nihil vetat incontinentem esse. ex q̄
fit vt non numq̄ prudentes quidem icon
tinentes esse videantur qmā astucia vt
superiorib⁹ libris dixim⁹. rōe quidem appi
qua est prudentiae. sed differt ab ea fm ele
ctionem: neq; porro vt sciens ac p̄spiciēs
sed vt dormiens ac v̄molent⁹ ⁊ volens q̄
dē. nā quodāmo sciens ⁊ qd facit ⁊ cui⁹
grā. malus aut̄ non. nā electio quidē bona
est. Itaq; semimalus ⁊ non iūst⁹ non ei
insidiator. Nam ipsorum hic quidem non

perſiſtit in hijs que conſultādo ſtatuerat.
hic autem malancolicus. omnino nō cōſul
cat Videturq; incōtinens ſimilis ciuita
ei que omnia oportune diſcernat ac leges
habeat bonas ſed illis nō vtatur. vt anax
andrides obiecit iniquiens. Ciuitas vole
bat cui nulla legum cura eſt Malus autē
ciuitati. que legib; vtiſ. ſed malis. Eſt
autē concinēcia ⁊ incōtinencia circa id qđ
excedit multitudinis habitū hic enī ma
gis perſiſtit. ille autē minus quā pleriq;
valeant. ſanabilior eſt incōtinencia illa
que malancolia incōtinenter agunt. quā;
illoꝝ qui conſultant quidem ſed nō per
manent. ⁊ qui cōſuetudine incōtinentes
ſunt. quam qui natura: Facilius enim ē
conſue tudinem quam naturā mutare. nā
ob id ipſum conſuetudinem mutare diffici
le eſt. q; nature aſſimilatur. vt ebenus in
quit. Aio inueteratum vſum permanere
amicē atq; eum eandem hominibus natu
ram eē Quid igitur ſit incōtinēcia ⁊ qđ
continencia et quid conſtācia ⁊ mollicies
⁊ quemadmodum hij habitus adinuicem
ſe habent dictum eſt.

Evolutate atq; dolore ei? ē vi-
dere circa cui? philosophat. hic
em̄ pater atq; magister ē ei? finis
ad quē pspicientes vnū qd q; vel bonū vl
malū simpliciter dicim? Insuper necessa-
riū ē de illis videre: nā virtutē morālē et
viciū circa dolores atq; voluptates posui-
m? atq; felicitates oēs fere aiunt cū volupta-
te eē Itaq; beatū noīauerūt a gaudēdo.

Quibusdam at videt nulla quidē volu-
ptas eē bonū: nec p seipsā neq; p accidēs
Nō ei idē eē bonum qd voluptas. Alijs q
dā videntur quidē: sed plurime eē prauē
Est atq; horū tertium: atq; si oēs sint bonū: tñ
nō recipi vt voluptas sit fūmum bonum
qd oīo quidē nō sint bonum. q; oīs volup-
tas affectio est in naturā sensibīlē. Nulla
vero affectio cognata ē finibus seu nulla
edificatio edibus. Preterea tēperās fu-
git voluptates. atq; prudēs vacuitatem do-
loris sequitur nō autem voluptatem

Preterea voluptates impediunt pruden-
tiā. atq; quāto maiores sint. tanto magis qd
in venereis patet. nemo em̄ dum in illis ē
mētē pspicere quicqm̄ p̄t. īsup voluptatis

Nulla est ars omne aut bonum artis est opus
preterea pueri et bestie sequuntur volup-
tates. quod vero non omnes sint studiose: quia sunt
turpes quedam et infames. et quia detrimen-
ta afferunt morbos ei non nulle ipsarum gignunt
Quod autem non sit summum bonum volu-
ptas quia non finis est. sed affectio: hec
sunt fere que dicuntur

Vod aut non contingit propter hoc
non esse bonum neque optimum. ex his
primis primum igitur cum bonum dupli-
citer dicatur. Aliud simpliciter aliud ali-
cui et nature et habitus consequuntur quare
motus affectiones sequuntur. et quod prave pra-
ue videtur simpliciter prave. alicui autem non
sed expetende sunt huic quedam vero necesse
huic quidem sed quandoque primum tempus sed
non expetende. Alique autem volup-
tates necessarie sunt quidem. sed viden-
tur quaecumque et medicine gratia cum egrotat
cum voluptates preterea cum boni hoc
quidem sit actus hoc quidem habitus secundum
accidens que constituunt in naturalem ha-
bitum voluptatibus sunt. Est autem actus in concu-
piscibili nature et habitus subdolis quoniam

quā eā sine dolore et cupiscētia sunt vo-
luptates. veluti que in cōtemplando sūt
nullo defectu naturam vrgēte Signū
hui⁹ est qd nō eisdem rebus delectatur na-
turā dūm repletur et dūm in statu est. sed
dūm in statu est simpliciter iocundis. et
dūm repletur etiam aduersis. nam et ac-
b⁹ et amaris gaudent quū nihil neq; na-
tura neq; simpliciter iocūduz ē Itaq; nec
voluptates. ut eī iocunda adinūcem cōsti-
tuta sunt. sic etiam voluptates que ab illis
pveniunt Preterea nō ē necesse aliud
quiddā eē māius qm voluptas ut quiddā
aiunt finē quā affectionē. Nō eī effectio-
nes sunt neq; cum affectione omnes. sed
operationes et finis. nec illis que fiunt con-
ueniunt. sed illis que vtunt neq; finis om-
nium aliud quiddam. sed eoz que dicunt
in perfectionem nature. quapropter non
recte dicitur sensibilem affectionem esse
voluptatem. sed magis dicēdum est ope-
rationem habitus fm naturam et pro sen-
sibili sine impedimēto

Videtur autem effectio quedam esse
quod principaliter bonum quia opacōem

affectionē esse existimāt. Est aut aliud eē
āc prauas voluptates ex eo qz morbos gi-
gnūt voluptaria quedā. idē; et qz salubria
quedam praua ad lucz. hac igitur praua
utraq; sed nō praua sūm tpc: nam et otem-
platio interdū obest ad sanitatem. Impe-
dit vero neq; prudentiam neq; hūm vl-
lum. voluptas ab utraq; proueniens sed
aliene. nam que in otemplacōe et disciplina
magis faciunt otemplari atq; addiscere. qd
autem nō sit op⁹ volupeas alicui⁹ artis.
rationabiliter otingit. neq; ei alteri⁹ ope-
rationis cui⁹qm est ars sed potencie licet
unguentaria ars et qūmāria voluptatis
esse videat. fugere autem tempatū volu-
tatem et sequi prudentem vacuitate; dolo-
ris ac pueros et bestias sequi eodem modo
ōmnia solunt. Cum enim dictū; sit quō
bene simpliciter et quō nō bene omnes vo-
luptates tales et pueri et bestie sequuntur.
et harum vacuitate; doloris prudensq; cū
concupiscencia sunt et calore: et que sūt cor-
poris. tales enim hec. Et enim harum ex-
cessus sūm quas intempans. intemperat⁹.
Itaq; temperatus fugit has

Nam sit et temporis alique voluptates. Ac qui malum esse dolorem ac fugiendum confessum est. hunc quidem enim simpliciter malum. hunc vero quia impedimentum affert fugiendo autem contra. quia ei fugiendum est quod et malum bonum. nam solutio illa sponsum non conuenit. ut maius minori et equali contrarium. non enim diceret idem quod malum quoddam esse voluptatem. nihil enim prohibet voluptatem quandam esse optimum quousque sint alique praeue ut et scientia aliqua quibusdam praeuis existencibus. Forsan vero et necessarium est siquidem cuiuslibet habitus operationes sine non impeditur sine omnium operatio est felicitas sine alicuius eorum si sit non impeditur esse summe expetendum. idem est autem voluptas. Itaque esse utique voluptas optimum. licet praeue sint multe voluptates si contingat simpliciter. At propterea omnes beatam vitam putant esse iocundam et implicant voluptatem felicitati rationabiliter. nulla autem operatio si impendatur perfecta est. felicitas autem est perfectior. quae prope indiget felix bonis corporis et exterius.

atq; fortune. vt nō impediāt. qui autē in
vota ⁊ calamitatibus magnis constitutū di
cūt eē beacum. si bonus sit. vel volētes vel
inuiui mihl dicunt. quia vero fortuna indi
get: videtur quibusdam idē eē p̄speritas
ac felicitas. quod nō ē. nā ⁊ hec excedēs
impedimentum affert ⁊ forsan nō amplius
prosperitas nomināda est. nam eius ter
min⁹ est ad felicitatem. Quod autem
⁊ homines ⁊ bestie voluptatem sequūtur
id signum est voluptatem esse optimum.
Fama vero nō omnino vana ē quam po
puli multi decātant. sed cum nō idem ne
q; natura neq; habitus optimus neq; sic
neq; appareat. nec etiam voluptatem eā
dem omēs sequuntur: tamē sequunt̄ oēs
voluptatem. forte autem ⁊ sequunt̄ nō
quam putāt nec quam dicerēt. sed eādem
cūcta enim habēt aliquid diuinum. natu
ra: sed acceperunt hominis hereditatem
corporee voluptates propter frequēciam
v̄sus et quia omnibus communes sunt.
Cum igitur sole cognoscantur iste: solas
esse putant.

Pateat autē q. nisi voluptas bonum sit

et operatio beata vita iocunda non est. nam
cui? gratia opus est illi? siquidem non bonum
sed et cum molestia agi vitam potest. nec ma-
lum ei neque bonum dolor: siquidem nec volup-
tas itaque cur fugeret. neque sane dulcior vi-
ta studiosi nisi eius operationes

Et voluptatibus aut corporis aside-
radum est dicentibus quod que-
dam voluptates vehementer am-
plectende sunt: ut puta ille que sunt hone-
ste sed non corporee et circa quas intem-
perans. Cur igitur dolores hijs contrarij
sunt mali. nam malo bonum contrarium
est. vel ita bone que sunt contrarie quia et non
malum est bonum vel usque ad aliquid bone
habicuum ei et motuum quorumcumque non
est melioris excessus neque voluptatis. qui
tamenque aut est. et voluptatis est. sed corpora-
lium bonorum est excessus et malus est qui sequitur
excessum sed non necessitas. Cuncti ei quodam
modo gaudet epulis et vino et venereis sed
non ut debet. Contra in dolore. non ei ex-
cessum fugit: sed omnino. non enim est ex-
cessum contrarius dolor. sed persequentem ex-
cessum. Quomodo autem non solum verum

dicere oꝛ sed etiā causā falsā. nō sō faciem
faciendā p̄tinet. nā qm̄ cō conspic. p̄ter
quā videbāt̄ vex. qđ nō est verū fac. et ut
vero magis credatur. Itaq; videndum est
quare videntur corporis voluptates. ma
gis expectere. Primū igitur quia dolorem
pellunt ⁊ per excessum doloris quasi me
dicinam quandam voluptatem excessivā
sequūtur. ac penitus corporalem. vehemē
tes autem fiunt medele quā p̄ter eas se
quuntur quia aduersarij vident̄

Nec studiosum quid videtur voluptas
p̄ter hec duo ut dictum est qm̄ alie qui
dem prauę nature sunt ac̄ us. aut ex ge
nitura quemadmodum bestiarum: aut ex
consuetudine ut prauorum hōmī: alie me
dele quia indigentis ⁊ habere melius quā
fieri. Alie accidūt eorum que perficiuntur
per accidens igitur studiose sequuntur ⁊
etiam illas quia magnam vim habent quā
do p̄ter alias letari nō valent Itaq; sibi
ipsis fames aliquas machinantur. quādo
igitur sine noūmento. irrephensibilē. quā
do autē cum noūmento. prauę nō ei hūt
alias quibus gaudeant. neutrum vero

multis dolorosum est propter naturam sem-
per enim laborat animal ut naturales te-
stantur sermones et videre et audire dolo-
rum esse dictantes sed consueti sumus ut aliter
similiter in inuenta quidem propter icrome-
tum et uolenti disponuntur et iocunda
res est inuenta. Malancolica uero natura
semper egent mediana. nam corpus quidem
abroditur et in hoc est continue propter com-
plexionem et semper in vehementi appetitu
existunt. Pellit autem voluptas dolorem
que contraria est et que contingens. mo-
dit vehemens et ob hoc intempati ac mali fi-
unt. que uero sine dolore sunt non habent
excessum. Sunt autem hec ex hijs que
natura iocunda sunt et non per accidens.
Dico autem per accidens illa que meden-
tur quia enim contingit mederi patiente
sano agente aliquid ob hoc iocundum esse
videtur. natura autem iocunda que faci-
unt operationes talis nature. nullum au-
tem iocundum semper idem est quia non
simplex est natura nostra sed inest quid
aliud secundum quod corruptura. Itaque si quidem
aliud agat hoc alteri nature aduersatur.

Bo equat. neq; molestum videt eē id qđ
fit neq; iocundum: nā si aliquid natura sim-
plex sit. semper idē actus iocundissim⁹ erit
Quāobrez deus semper vna atq; simplici
gaudet voluptate: non em̄ motus dūtax
at ē operatio. sed etiā imobilitatis et vo-
luptas magis inquiete est qm̄ ī motu. va-
riatio autem res omnū difficillima sim po-
etam ppter nequiciam quandam vt ei ne-
quā homo facile variat. sic ⁊ natura vari-
etatis indigens. nō em̄ simplex neq; e-
qualis De continencia igitur ⁊ de in-
continēcia ac de voluptate. ⁊ dolore dictū
est. ⁊ quid sit vnūquodq; ipsoꝝ: ⁊ quomō
alia ipsoꝝ bona sunt. alia mala Reliquuz
est vt de amicitia dicamus

Explicit liber septimus ⁊ Incipit liber
octauus

Ut hec cōse quēs erit
de amicitia tractare est
cū virtus quedam vel
cum virtute res insuper
sūme necessaria in vita
Sine amicus null⁹ elige

ret viuere licet cuncta possideret ab a bo
na. nam ⁊ locupletes ⁊ indiguitate sūma
ac potentia cōstituti plurimum amicos idi
gere vidētur. quid enim prodesset talis
prosperitas si beneficij cōferendi auferat
facultas quod maxime fit cōmendaturq;
in amicos. vel quomodo custodirentur ser
uarenturq; sine amicitia cum quanto plu
ra illa sint. tāto magis periculo subiacēt
In paupertate quoq; ac reliquis calamita
tib⁹ vnicuique putant in amicos eē refugium
Et iuuenib⁹ ad concupiscendos errore⁹
et senib⁹ ad curam ⁊ obseruacionem auxi
liumq; illarum rerum que eis defunt prop
ter imbecillitatem. Florentib⁹ autē ad res
præclaras. duo simul euntes. nam et in cō
gnosendo ⁊ agendo potiores erunt. Na
turaq; melle videtur ad id qđ gemitum ē
ei qđ gēuit ⁊ ad id qđ genuit qđ gemitum

est. nec idem in hominibus solum. verum etiam in animalibus ac plerisque animantibus et eisdem generis inter se: ac maxime hominibus. ex quo fit ut eos homines qui erga ceteros benigni sunt. laudibus efferamus.

Intueri licet in erroribus omnem hominem amicum et familiarem homini esse: videtur civitates quoque amicitia concinere. et legumatores magis circa illam studere. quam circa iusticiam. Concordia enim simile quiddam amicitie videtur esse: huic autem maxime legumatores intendunt discordiam vero ut rem inimicam expellunt. et amici si sint. nihil eis opus est iusticia. Ne si sunt iusti. nihilominus eis opus est amicitia et iustorum maxime amicitia videtur. Nec solum res necessaria amicitia. verum etiam honesta. nam eos qui erga amicos afficiuntur laudamus: et copiam amicorum. quam aliquam honestatam rerum esse dicimus.

Vnde etiam qui putent eosdem esse viros bonos et amicos. sed

arabunt circa illud dubitationes nō par-
ce. nam aliam posuerunt cē eam similiter
dinem quandam et amicos similes: Itaq;
aiunt similem ad similem ut cornicem ad
cornicem et talia quedam. Alij contra om-
nes huiusmodi. inter se connexos eē aiunt
atq; de hijs alius maturusq; perquirunt
Euripides quidē inquiring amare ibrey
terram arifactā. amare formosum celum
inbre grauescens pluerē in terram. Et
exachus vicissitudinariam commoditatem
et ex diuersis pulcherrimam conuenien-
tiam et omnia per litem fieri. Aduersus
hos et alij multi empedocles. Nā si se si se
appere. hec igitur naturalia omittamus.
non enim sunt propria presentis confide-
rationis.

Quot vero ad homines et ad mores
pertinent. ea discutiamus. seu utrum in
omnibus sit amicitia: vel in malis homini-
bus locum nō habet. utp. amicitie sit spe-
cies vna vel plures. qui eīn specie vnā eē
putant ex eo qd recipit magis et min⁹: nō
sufficiens argumentū. duantur. nam et
illa que alia sunt specie magis et minus

recipiunt de quibz supius dictū ē. patebit
id autem si amabile inspiciat. nō ei omne
videt amari sed quod amabile est. hoc at
ēē bonū aut iocundū aut vtile. Videtur
utriq; ēē vtile id p quod efficitur bonū ali
quod aut voluptas: quare igitur bonum
amant an id quod ipsis sit bonum. discor
dant quādoq; ista. Eodē modo circa iocū
dum. videtur enim quisq; sibi bonū ama
re et ēē simpliciter quidem amabile bonū
cuiq; autem quod cuiq; est Amat vero qd
q; nō quod bonum est sibi: sed quod vide
tur bonū. nec quicqm id refert. Erat enim
amabile apparens. Cumq; tria sint illa
per que amant. in natura quidem maiato
rum nō dicitur amicitia. nec ei est i illis
reciprocus amor neq; voluptas eoꝝ boni
Nam ridiculum fortassis est vīno bonum
velle: sed saluum ēē cupit vt habeat ipse.
At oportere aiunt amico bonum velle illi
us grā. et qui ita volunt bona. eos tenuio
los appellāt. et si nō idē ab illo repēdatur
Benuolētiā ei i repēdētibz amiciciā esse
vel adiungēdum ēē nō latētē. multi ei tenui
uoli sunt erga illos quos nunqm vident

qđ eos viros bonos eos eē putāt ⁊ viles
Atq; hoc idem fortasse aliquis illoꝝ vice
uerſa facit. Amico vero quoni quis nocet
latentes quēadmodū ſe inuicē habeāt. op⁹
eſt igit̃ vt intelligāt. vtq; beniuolentia ſit
mutua nō latens ipſoꝝ ꝓpter vnum al
quod predictorum

Transferūt at̃ hec ſpecie inter ſe et
amores ergo ⁊ amicicie. ſunt at̃
illatuꝝ ſpēs tres. cum totidē ſine
amabilia. In ſingulis em̃ mutua eſt dile
ctio nō latens: qui vero mutuo ſe amant
bona ſibi inuicem capiunt hac qua amant
Qui igit̃ ꝓpter vtilitatem ſe diligunt.
nō ſeipſos diligunt. ſed qua ex ipſis aliqđ
ꝓuenit bonum. Eodem modo qui ꝓpter
voluptatem. Non eī quia tales quidem
ſint facetos amant. ſed quia iocūditatē
ſibi afferunt. Et qui ergo ꝓpter vtilita
tē amāt. bonum quēūt fui. ⁊ qui ꝓpter
voluptatem. iocunditate fui mouent̃ nō
qua is eſt qui amatur. ſed qua vtilis
aut iocundus. Sunt itaq; huiuſmodi a
micie ſecundum accidens. Non enim
qua talis eſt amac⁹ hac amatur: ſed qua
q in

afferunt. hī qui bonum aliquod. hī eutē
voluptatem. Itaq; tales amicitie facile
dissoluantur non in eodem permanenti-
bus: nam si non amplius iocundi aut uti-
les sint. amare desistunt. utilitas vero nō
permanet. sed alia alias est. Cessante er-
go eo propter quod amici erant. cessat
et amicitia utpote illis inuixa.

Videtur autem huiusmodi amicitia
maxime fieri in senibus. non enim volup-
tatem hī sequuntur. sed comoditatem. Ju-
venes q; ioc; et vigentes quicunq; utilita-
ti sue student. nec sane hī multum inuicē
versantur et inēdum iocundi nō sunt. Ita-
q; nec eorum conuersatione indiget. ex
quibus non provenit utilitas. Eatenus
enim iocundi sūt. quatenus spem aliquam
habent boni. In hīs et hospitalitatem
collocant. Adolescentium vero amicitie
voluptatis causa institute videntur: nam
amant scdm affectus. et maxime id sequū-
tur. quod voluptatem in presencia afferat.
verum id simul cum etate mutat. ex quo
fit ut cito fiant amici citoq; desistant.
Nam simul cū voluptate amicitia mutat.

At voluptatis celeris est mutatio et ad a-
moris primi sunt iuvenes. nam amatorum per
alfectum et voluptatem plurimum fit. Itaque a-
matur et cito desinit. sed per eadem rationem appo-
situm mutabiles. Delectantur autem in hac conuersacio-
ne et usu nam per hunc modum amicitia fru-
untur. Perfecta vero est amicitia viro-
rum bonorum et virtute inter se similitum.
hii namque sibi bona simpliciter mutuo vo-
lunt: quia sunt boni. sunt autem boni per seipsos
qui vero amant amicos illos etiam. hii sunt
maxime amici. per seipsos sic se habent et
non per accidens. permanet igitur talia a-
micicia. quoniam diu sunt boni virtutis autem res
permanens est: et est uterque simpliciter bo-
nus et amicus. nam boni simpliciter boni sunt
et inuicem utiles. Eodem modo et iocundi. Boni
et iocundi simpliciter et inuicem. vnicuique enim
voluptati sunt proprie res et tales bonorum autem
tales vel similes. talis vero amicitia meri-
to durabilis est: nam complectitur omnia que in amico
esse oportet. Omnis enim amicitia propter bonum
est aut simpliciter. aut amati et secundum similitu-
dinem quandam. huic autem omnia superadi-
cta insunt per seipsos. nam huic similia
q. iiii)

et reliqua quodq; simpliciter bonū id iocundum simpliciter est Maxime vero hec sunt amabilia amare et amicia i hijs maxime est atq; optia sunt autē hee amicicie merito rare naz et qui tales sint: pauca admodū reperiuntur Preterea cōsuetudine indiget et tempore: nā iuxta puerbiū: prius sal illud de quo dicitur comedendum est q̄ se cognoscere possit. nec autē recipiendum est eo: eē amicos. qm̄ alter alteri dignus amicitia. fidusq; appareat. qui enim prope amicitias instituunt. amici quidem eē volunt: sed nō sūt nisi digni sine amari. et id cognoscitur. voluntas em̄ amicitie celeriter fit. sed nō amicitia. hec igitur et tempore et reliquis perfecta est. et fit per hec omnia et similia utriq; ab utroq; quod oportet amicos existere

Ve vero gracia voluptatis est amicitia. similitudinē huius habet nam boni inuicem iocundi sunt.

Eodē modo et que propter utilitatē nātales mutuo boni sunt. Maxie autē i hijs amicitia pmanet cum equalitas seruetur quēadmodū voluptas. et non solū sic. sed

ab eodē seu facietis. et non ut amatores et
amato. non enim hijs eisdē rebus delectantur
sed ille quidē aspectu gaudet amati. hic
autem obsequio amatoris. Desinente enī
etatis flore et amicitia frequenter desinit
Nam huic aspectus non amplius iocūdu
est. illi autem non prestatur obsequium.

Sunt iterum qui permanent si ex con
suetudine mores comprobauerunt et simi
les sint: qui vero non voluptatem sed uti
litatem in amoribus cōmutant. hijs et mi
nus sunt amici et permanent. qui autē ap
erere utilitatem sunt amici. simul cum utili
tate mutant. non enim amicos sed utilita
tē amabant. Propter voluptatē igit
et propter utilitatem malos contingit eē
amicos inter se et bonos malos et neutrum
cuiusq; propter se ipsos autē constat qd
solos bonos. nā mali quidē non gaudent
se ipsis. nisi aliquod exinde proueniat como
dū. Solaq; bonorū amicitia sine quere
la est. non enim facile est quicq̃m credere
aduersus eum quem multo tempore com
probanit persuasitq; animo numquam in
iuriatū irasci et quicūq; alia i vera amicitia

requiruntur. At in alijs nihil vetat talia
fieri. nam cum homines etiam illos vocēt
amicos qui ppter utilitatem quemadmo-
dum civitates: videntur enim civitates so-
cietates institui ut utilitatis gratia. et qui
pppter voluptatem se mutuo diligunt quē
admodum pueri oportet fortassis et nos.
huiusmodi homines vocare amicos.

Species igitur amicitie plures sunt.
sed prima atq; precipua est bonorum viro-
rum qua sunt boni. relique vero per simili-
tudinem. qua enim bonum hīs aliquid
aut simile. ea amicitia. nam quod voluptatē
efficiat. id est bonum quoddam hīs qui vo-
luptatem amant. non autem multum cō-
iunguntur hęc. nec sunt idem amicitia pro-
pter utilitatem ac voluptatem. nō enim
multū cōbmanetur ea que sūt fm accidēs.
in has species amicitia diuisa inter malos.
amicitia erit propter voluptatem vel pro-
pter cōmoditatem in hoc similes existen-
tes. Inter bonos autem propter seipsos.
nam qua sunt boni et boni quidem amicitia
simpliciter. mali vero scdm accidens et p-
similitudinem.

t autē in virtutibus alij fm actū
alij fm habitū boni dicuntur: sic et
in amicitia. Alij usu cōi delectan-
tur et beneficia cōferunt: alij dormientes et
locis disiuncti nō agūt quidē sed sic se ha-
bent vt amice agere. loca em̄ nō dissoluit
amicitiā simpliciter sed actionē. Quod
si diutius mor sit absentia obliuionē amica-
cia inducere videtur vnde id natum ē di-
ctum multas amicitias silencium diimit.

Non videtur autem neq; senes neq;
difficiles et quiculi ad amicitiam apti. qm̄
am patitur in illis est voluptatis. nemo
enim potest illi familiaritate vtī qui mo-
lestiam affert: neq; illius qui nō sit iocū-
dus. Maxime autem videt̄ natura mole-
stiam fugere. et id assistere quod efficiat
voluptatem. Qui autem sese inuicē reci-
piunt nec tamen simul viuunt. hii beneuo-
lis magis similes sunt q̄ amicis: nihil em̄
tam est amicorum qm̄ simul viuere. nam
vtilitatem quidem egem expetunt. ac si-
mul viuere etiam beati. huius enim minime
cōuenit solus viuere. diuersari ac simul nō
tam sint iocūdi et tales qui eisdem reb;

delectentur quod sodalicia habere vident. Maxime quidem igitur est amicitia bonorum virorum. ut iam sepius dictum est. videtur autem amabile et expetibile simpliciter bonum et iocundum. cuique autem quod sibi est tale. bonus autem bono propter hec utraque. Similis est amatio quidem affectui. Amicitia vero habitui. nam amatio non minus ad res immitas est. In amore vero respondetur cum electione. Electio autem ab habitu est: et bona volunt hijs quos amant illorum gratia non solum affectum sed secundum habitum. et amantes amicum id amant quod sibi est bonum: nam si bonus est amicus. bonum est quia amicus est. uterque igitur amat sibi bonum et par reddit voluptati et iocunditati. Dicitur enim amicitia equalitas maxime vero illi que est bonorum hec existunt

Et difficilibus autem et senibus minus fit amicitia quanto difficiliiores sunt et minus usu ceterorum gaudent: hec autem maxime videntur amicitiam continere et facere. quapropter iuvenes quidem cito amicitias contrahunt at

nō senes. nō em̄ fiunt amia hīs quib? nō
delectātur: sile nec hī qui sunt difficiles
sed tales beniuoli quidem sunt inter se: nā
appetunt omodicates et prompti sunt ad
utilitatem. Amia vero nō multum sūt qz
nō familiaritate neq; mictua ouersacōe gau
dent quod maxime videtur amicitiam fa
cere Pluribus vero eē amicum fm̄ per
fecta; amicitiam non datur. quēadmodū
nec amare plures. et simul excessus quidē
videtur. hic autem ad vnum fit. Multos
em̄ vni vehementer placere non facile est
forte etiam nec bonū eē. videtur et expe
rimentū accipere et consuetudine fieri qđ
fūme difficile est. propter utilitatem ve
ro et voluptatem. multis placere quis po
test: multi enim tales et breuis obsequia
temporis: horū vero magis videtur amici
cia que prouenit ex voluptate quādo ea
dē ambob? fiunt. quod sc; mucuo delectē
tur atq; eisdē rebus. quales sunt iuuenū;
amicie. Magis enim in hīs ingenuitas ē
Que vero propter utilitatem negotiato
rum. Beati vero non indigent utilitate
sed iocunditate. volunt eī habere aliquos

quorum usu delectentur. molestiam vero
patio sustinent tempore. Concinnio au-
tem nemo ne bonum quidem tolleraret
si sibi molestum esset. Itaque amicos que-
runt iocundos. Oportet autem et bonos
huiusmodi esse etiam ipsis nam sic illis ad-
sunt cuncta que adesse debent amicos.

Sed in dignitate constituti homi-
nes bifariam videntur amicos uti. Qui-
dam enim illis utiles sunt. quidam vero
iocundi utrumque vero ut idem sint per-
raro contingit. nam neque iocundos per
virtutem querunt. nec utiles ad honesta-
tem. sed iocundos quidem ad voluptatem
expecunt. astutos vero ad negotia expli-
canda. hec autem raro fiunt in eodem.
nam simul iocundum et utilem diximus
esse studiosum. sed superexcellenti non fit
talis amicus. nisi virtute supereminet.
Alii vero non adequat proportionem
is qui inferior est. nec frequenter consue-
verunt tale existere.

Sunt igitur hec amicitiae de quibus
diximus. in paritate. eadem enim fiunt

ambobus et inuicem volunt vel alterum
pro altero committant seu voluptatē pro
utilitate. Quod vero minus sunt hęc ami-
ciæ et permanent. dictū est prius: vidē-
tur autem propter similitudinem et diffi-
militudinem eiusdem eē. ac nō eē amiciæ
Nam per similitudinem eius videntur a-
miciæ que sū virtutem est. nam ea qui-
dem voluptatem continet. ista vero utili-
tatem. hęc autem existunt et illi. verū sta-
bilitate et securitate. q̄ hęc cito intererit.
Alijsq; permultis differunt: non vidētur
amiciæ ppter illius dissimilitudinem

Et et alia species amiciæ scdm
maioritatem velut patri ad fili-
um. et seniori ad iuniorem. viroq;
ad uxorem et gubernatori omni
ad eum qui gubernatur. Sed differunt
hec inter se: nam neq; eadem est patri
ad filios et magistratibus ad subditos.
quimmo nec patri ad filium et filio ad
patrem neq; viro ad uxorem. et uxori ad
vireum.

Alia em̄ cuiq; istoz virtus ⁊ op⁹-alia
eciā propter que amāt-alie ergo dilecti
ones ⁊ amicitie. Eadem igitur non fiunt
vtriq; ab altro nec certe queritur-sed q̄
ens filij parentib⁹ illa tribuunt que opor
tet: ⁊ parentes filijs-firma ⁊ equabilis ē
amicicia. Corndentem vero in omib⁹ q̄
fm maiorem sunt amicitie-dilectionē
eē oportet-veluti meliorem magis diligi
q̄ diligere-⁊ vtiliorem ⁊ alium quemq; si
militer. Quando em̄ fm dignitatē diligit
tunc fit quodāmodo equalitas quod por
ro amicitie videtur eē. Non similiter
equale in amicitia ⁊ in iusticia se habere
videtur: nam in iustis quide; primū illud
equale est quod est dignitate-fm vero il
lud quod est quantitate. In amicitia vero
id quod est quantitate primo est loc⁹-qd
vero dignitate-secundo. Patet autem si
plurima distantia fiat virtutis aut vicij
aut diuiciatū aut alterius rei: nō ei am
plius sunt amici nec dignū id putāt- ma
nifestum ē id in dijs-quoniā hī plurimum
omnib⁹ bonis excellūt-patet eciā in regi
bus-nō enim illos dignātur amicitia qui

valde sunt humiliores-neq; optimus et sapientissimus eos qui nullius sunt precij In his ergo nullus prefixus est terminus quo usq; amica. Multis enim ablatiis adhuc manet amicitia Quod si magnus sit excessus seu deorum ad homines non amplius permanet. Unde dubitatur an interdum non optanda sint amicitia maxima bona putant dii fiant-quomodo non amplius essent amica neq; simpliciter bona-nam amici quidem bona-quod si recte dictum est amicum amico bona cupere illius gratia manere oportet qualiscunq; is est ut homini: ergo maxima bona optabitis sed forte non omnia - nam sibi ipsi quisq; maxima bona cupit

Idetur plerique per ambitionem a mari magis velle quam amare-ex quo fit ut multi adulatores amant

Inferior enim amicus est adulator vel fingit quidem tale quiddam et magis amare quam amari Amare vero proxime videtur accedere ad honorem omnem quod sane plerique appetunt nec honorem per se expetere videtur sed per accidens-gaudet enim multi cum ab his qui in potestatibus constituti sunt honorantur

spe ducti q̄ putāt siquid opus sit ab illis
impetraturos ut igitur signo bonae affe-
ctionis gaudent honore qui vero a bonis
viris et scientibus appetunt honorari: opi-
nionem sui confirmare desiderant. gaudent
igitur q̄ boni sint credentes loquencium
iudicio. Amari autem per seipsum gau-
dent. quia propter videtur utiq; potius esse
q̄ honorari et amicitiam per seipsam esse
expetendam. Videtur autem magis ex-
hibendo amorem q̄m in recipiendo consiste-
re. signum huius est q̄ matres amare gau-
dent. quedam vero filios dederunt collē-
dos et amant sciētes amari vero non que-
runt. si utraq; fieri nequeāt. sed satis illi
videtur si videant in prosperitate cōstitu-
tos. et amant ipse licet illi nō valeāt ma-
tri que oportet tribuere propter ignorā-
tiam. Cum vero amicitia in amando ma-
gis consistit: et amantes amicos laudem?
amicorum virtus videtur esse amare. Ita-
q; in quibus hoc ita fit ut debet. hi firmi
sunt amici et horum amicitia est per hunc
modum. inaequales quoq; maxime erunt
amici. nam equari possunt: et equalitas:

ac similitudo amicitia- stabiles enim per
seiplos existentes et inuicem mutant - et
neq; indigent reproborum neq; tanta mi
nistrant - sed ut ita loquar. etiam prohibet
Nam honorum est neq; ipsos delinquere
neq; amicos permittere sibi ministros esse
Mali vero firmitatem non habent - neq;
enim sibiipfis similes perseverant et pro te
pote sunt amici gaudentes mutua pravi
tate - sed qui sunt utiles et iocundi magis
durant quead enim afferant inuicem vo
luptates aut utilitates

Ex contrariis vero maxime vide
tur fieri ea amicitia que est propter vei
litatem - ut pauper diviti et indoctus sapi
enti - Cuius enim quisq; indiget - id exoptat - Aliud pro alio affert - Ad hanc quis
trahat amatorem et amatum turpemq; et
pulchrum - quapropter amatores inter
dum ridiculi videntur dignum putantes
se amari quemadmodum ipsi alios amant
Nam similiter dignos fortasse exigendus
est ita amari. Quod si non sint tales : et
dignum - forte vero neq; appetunt con
trarium contrarij per se - sed per

acadēs. desiderū autē mediū est. hoc em̄
bonū puta sicco nō fieri molle. sed ad medi
um deuenire. similiter ⁊ calido ⁊ alijs. hec
igitur relinquuntur quoniam aliora
sunt

Idetur ei ut ab inicio dixim⁹ ac
ta eadem ⁊ in eisdem eē amicitia
⁊ iustum: In omni enī societate
videtur aliquid eē iustū ⁊ amicitia Itaq;
⁊ eos qui simul nautigant. ⁊ eos qui siml
militant. amicos vocant. Eodēq; modo i
alijs societatibus quatenus comunicat. ea
tenus est amicitia: nam ⁊ iustum ⁊ puer
bium amī vꝝ cōmunia recte. In cōsione ei
amicicia est Sunt ei fratribus ⁊ soda
libus cōia omnia: ceteris vero diuisa. et a
lijs plura: alijs pauciora. nā amicitia iustū
alie plus: alie minus. Differunt etiam
iusta: Non enim eadē parentib⁹ ad filios
et fratribus ad fratres. neq; sodalibus
⁊ ciuib⁹: eodēq; modo in alijs amicicijs

Alia igitur sunt et iusta ad singulos
istorū ⁊ augmentū suscipit. ut magis ad
amicos sunt. puta grauius est sodali pecu
niā auferre quā ciui ⁊ nō ferre opē fratri

qm extraneo ⁊ pulsare patrem • quā quā
uis aliū. Incrementum fuscipere simul vi
dentur amicitiaq; ⁊ iustum vtpote in eis
dem existencia ⁊ equaliter procedencia

Omnes autem societates • partibus ⁊
uiles similes eē videntur • Congrediunt
enim in aliqua commoditate • paantes a
liquid eorum que ad vitam pertinent • Ci
uilibq; et societas cōmodi gracia iniri du
rareq; videntur. hec enim et legum lato
res coniectura sequūtur et iustū eē amāt
quod communiter profit. Alie igitur soci
etates particulare cōmodum appetunt. ve
nante quidem nauigandi ad parandas di
uicias aut aliquid tale. Milites vero bel
landi aut pecunie aut victorie aut capien
de vrbis cupidi. Eodem modo cōtabiles
et populares. Sūnt et societates que
dam que voluptatis gracia insticute vi
dentur. vt in hijs qui thiasontes et eram
ste vocantur: hec namq; sacrificij et cet?
causa fiunt. Omnes autem huiusmodi ci
uili videntur fuisse. Non em presentem
utilitatem ciuilib querit. sed ad totam vi
tam. Et qui sacra faciunt ⁊ illoz causa
r in

cetus instituit: diis honorem tribuunt et
sibiipsis requiem cum voluptate parant.
Vetusta enim sacra et cetus post leuā
um perceptionem ordinata videtur qua
si primicie quedam. Plurimum enim per
id tempus ocio indulgebant. Omnes igi
tur societates: partes esse ciuibz eē viden
tur. Dequentur vero tales amicitie soci
etates hūmodi

Administrandum vero ciuita
tum tres sunt species. totidem e
ciam excessus et quasi lates ipsa
tum. sunt autem hęc regū et optimorū ciui
um potestas. terciā a cēsus cēsuariā
appellari ouēit. quā pplacē pleriqz vocāt
harum vero optima est regni. deterrima
vero popularis. transgressio autem regni
tyrannus est. In vtraqz enim vnus gu
bernat: sed plurimum inter se differunt.
tyrannus enim proprium querit commo
dum. Rex vero eorum qui ab eo regun
tur. non enim est rex nisi per se sufficiat
et cunctis bonis excellat. At qui talis est
nullius indiget: non ergo hic querit vti

litates proprias. sed eorum qui ab eo re-
guntur: Qui vero non est talis potius
verum usque esset quam rex. tyrannis vero
huic contraria est. proprium enim sequi
tur commodum et in hoc quod deterima sit. pa-
tet. Nam pessimum optimo contrarium
est. Sic autem transgressio ex regno in ty-
rannidem. Est autem tyrannis prauitas
regni. prauus autem rex tyrannus efficitur.
Ex optimatibus autem ad pauco-
rum potentiam fit transgressio. guberna-
torum prauitate qui rem publicam pre-
ter dignitatem gubernant. et cuncta ante
plurima bona ad se trahunt. et magistra-
tus semper eisdem ad diuitias comparan-
das plurimum intendentes. Ex quo fit
ut pauci dominentur et mali pro bonis.
Ex his vero qui in censi habentur ad
multitudinem fit transgressio. Sunt au-
tem hee finitine. nam et censi multitudi-
nis esse volunt et omnes in honore equa-
les. Minime autem praua est multitudi-
nis gubernatio quia parum ad modum
transgreditur gubernando ciuitatis spe-
ciem. Mutantur igitur maxime per
v iij

hūc modū res publice. nam sic paulatim
ac facillime labuntur earum similitudines
et quasi exempla. In domibus quoq; licet
intueri. nam patris ad filium societas. re
gni instar habet. Patri enim cura est filio
rum. hinc et homerus iouem patre appellat
paternū em̄ imperium: vult esse regnū. q̄
quā apud persas tyrannicum est: quomā
filijs perinde vtuntur vt seruis. tyrānica
vero est domini ad seruos. Agitur em̄ in
illā domini vtilitas. hec ergo recta videt
persica vero erronea. nam diuersorū diuer
sa imperia. Viri autē et vxoris societas
ei speciei similis videtur qua optiātes gu
bernant. pro dignitate enī vir presidet et
in hijs q̄ vitū decent. que vero vxori con
gruunt: hec illi tribuit. quod si in omnib;
rebus dominari velit vir. ad eam speciem
transgreditur que est paucorum potentia
preter dignitatem enī sibi arrogat et nō
qua melius est. Interdum quoq; vxo
res ipse president. quasi rerum potite. Nō
igit per virtutē prestāt. sed per diuicias
et potentia q̄ eadmodū cum rem publicā
pauci opiment. Fratrum vero societas

ei similis videtur quæ est in censi posito
rum pares enim sunt nisi quātū etatib?
differunt. Itaq; si plurimum etatibus di
stent nō amplius fraterna videtur amica
tia. Multitudinis vero gubernatio maxie
in hīs domibus conspicitur quæ sunt sine
domino. Ibi namq; omnes ex equo et in
quibus intellus est princeps et vnicuiq;
licentia

¶ In vnaquaq; specie rerū publica
rum amicicia videtur inqnātum
est iustum. Regū ad eos qui ab
eis reguntur in maiortate beneficij. Pro
dest enim illis siquidem bonus exiscēs eā
habet curam ut qui eo reguntur quā op
time habeant ut pastor ouium. vnde et ho
merus: pastorem populorum vocat Aga
minonem. talis est paterna. Differt enī
magnitudine beneficiorū cum essendi cau
sa permaxima videatur nutriendiq; et p
genitoribus hec tribuuntur: natura enim
imperium optinent patres filiorum et pro
genitores descendencium. et rex eorum
qui in regno sunt

Sunt autem in maiortate amicicie

Sunt autem in maiestate amicicie
iste Itaq; honorantur genitori et iustū
igitur in hijs non illud idem sed fm digni
tatem. Nam sic et amicia et viri ad vx
orem eadem amicia et in ea specie que est
optimatum nam fm virtutem et meliori
plus boni et congruens singulis sic autem
et iustum fratrum autem amicia sodalicie
similis videtur pares autem et cœtanei
cales vero affectibus et moribus similes
sunt ut plurimum similis est huic et illa
que est scdm censum pares enim cives eē
volunt et inter se mibes. In parte vero do
minari et exequo sic igitur et amicia.
Intransgressionibus autem quemadmo
dum et iustum sic et amicia exigua est
ac minime in ea que est deterima. In
cyrannide enim nihil est amicicie aut pa
rum. In quibus enim nulla est societas
imperanti et parenti nec amicicia est ne
q; enim iustum sed quale ætifici ad or
gamum et anime ad corpus et domini ad
secum. Iurantur enim hec ab hijs qui
bus utuntur. Amicicia vero non est ad
inanimata neq; iustum sed neq; ad equum.

vel bouem neq; ad seruum qua se seruis est
nihil enim commune est. nam seruus eni
natus est organū-organū vero inaniatus
seruis-qua igitur seruus nō est ad illum
amicia-sed qua homo Videtur em̄ eē
quiddā iustū cuiq; hōi ad omnē cum quo
societas eē potest legis pactionis- et amica
na igitur in quātum homo-perparum ve
rō in tyranne et amicitie et iustum. In ci
uitatibus plurimum. Multarum enim re
rum societas est hīs qui pares sunt

In societate igitur omnis amicitia est re
diximus Distinguet rei q; aliquis consan
guineam et sodalicēam. Ciuiles vero et
contribules et cōnantice et huiusmodi soci
abiles videntur magis: veluti enim per
conuencionem quandam esse videntur.

Inter has quis collocet hospitalicēam

Consanguinea autem varia videtur
totaq; a paterna pendere. Parentes em̄
amant natos- quasi suū quiddam exi
stentes: Nati vero parentes- ut ab illis
quid existentes. Magis autem sciunt ge
nitores quere ipsi quantum gentia-
quia ab hīs. Et magis coniungitur

id a quo illi quod gemitum est. qm id qd
gignitur ei qui fecit. Id enim quod ex ip
so proximū est ei a quo: vt deus ⁊ crines
et quoduis ei quod continet. Illorum ve
ro nulli a quo vel minus magnitudine qz
temporis. Nam hī statim genitos amant
Illi vero post tempus: cum genitorum. sci
entiam vel sensum perceperint. Ex
hīs etiam patet cur matres amēt magis.
Parentes enim amant natos vt seipsos.
Qui vero ex ipsis sunt. velut alteri ipsi
fūt separati: nati vero vt ab illis ori: fra
tres vero se mutuo amant. quomā ab eis
dem nati sunt. Idempritas enim ad illos
idem inuicem facit. Itaqz aiunt eundem
sanguinem eandem stirpem ⁊ talia que
dam: sunt igitur quodāmodo idem. hī di
uisi. magnū preterea est ad amicitiam edu
catio ⁊ etas: equales ei equalem. et fami
liares sodales: quapropter fraterna ami
cicia sodalicia similis est: nepotes vero ⁊
alij cognati ex istis cōiunguntur quonias
ab eisdem sunt. sunt autem alij magis
cōiuncti. alij minus. vt p̄ximi vel temoci
sunt a stirpe. Est autem ad parentes

amicicia natis. et hōibz ad deos et ad op-
timos et maiore pte prestantes. Maxima
em hī beneficia cōtulerint. cū eēdi edu-
candi q; causa sint. nato q; erudiendi. talē
autem amicicia voluptatem et utilitatem
magis continet q̄ extraneorum. quanto ī
ipsis vita sociabilior. Est autem in fra-
terna quemadmodū in sodalicia et magis
in humanis ac penitus similibus quanto
cōiunctiores genere existentes se mutuo
diligunt. et quanto magis similes mori-
bus sunt: qui ex eisdem orti ac eadez edu-
catione disciplinaq; instituti. et temporis
cōprobatio plurima atq; firmissima. Eo-
dem modo in ceteris cognatis sūt ea que
amiciciam faciunt

Vico autem et vxori amicicia videtur
fm naturam existere: homo enim natura
est coniugale magis qm ciuile. quāto pri-
us. ac magis necessarium est domus quā
ciuitas. et procreatio filiorum cōmunis
animilibus. Alijs igitur in tantū societas
est. hōies at nō solū pcreacōis causa cōeūt
sed eoz q; grā que p̄tinēt ad vitā. Cōse-
stim ei distinguuntur opa. et alia sūt viri

et alia mulieris. Sufficiunt igitur in uita in
proprias res in componentes - quare et utili
tas et voluptas in hac amicitia versari vi
detur. Erat etiam per virtutem si bene sine.

Est enim utriusque virtus et gaudebunt
itaque simili. Filij vero nexus quidam esse
videntur. Itaque hi qui sine liberis sunt
facilius dissoluuntur: filij enim ante omnia
commune sunt bonum. continent enim societatem
quemadmodum uxor se habere debet
uir erga uxorem. et omnino amicus erga ami
cum nihil aliud videtur querendum nisi quo
modo iustum non enim videtur idem iustum amico
ad amicum neque extraneum et familiarem
et condiscipulum.

Utrum igitur triplex sit amicitia ut
ab initio dictum est et in alia sunt ami
ci pares in alia sunt excellētia. nam
et similiter boni sunt amici et meliores peiori.
Eodemque modo et iocundi et propter utilitatem
adequantes commoditatibus et differentes pa
res quidem sunt paritate oportet in amore
et in ceteris adequare. Impares vero sunt
ratione excellētijs cedere. Sicut igitur
in iusticiis et querelis in ea amicitia que est

utilitatis gracia contrahat, vel sola vel
maxie et merito quidē. nā qui p virtutem
amica sūt. benefacere mutuo pperant. hoc
enī virtutis est amicitie. Ad hec anteq cer
eatim tendentibus nulle existunt querele
neq; rixę. nam aduersus amantem et be
neficia conferentem nullus conqueritur.
sed si sit gratus beneficijs respondet. Cui
vero in dando et beneficia conferendo ex
superat. cum id assequatur quod cupit
non succensebit amico. nam vterq; bonū
appetit. nec etiam minimum in hijs que p
pter voluptatem. cum simul ambobus id
proueniat quod optabant. siquidem mu
tua conuersatione gaudent. Etenim ridi
culum eēt si quis quem quā inuideret quod
sibi iocundus non sit. cum liceat illo non
uti.

At illa que propter utilitatem est
querelis subiacet. Cum enim se mutuo p
utilitate utantur. semper plus querunt
et minus quam deest se habere existimāt.
et queruntur q nō tanta reponant quā
ea deberēt p sua dignitate. Amici vō nō
sufficiūt ad tā multa cōferenda. Videt̃

autē vt duplex est iustū; Aliud sine scripto-aliud legibus. sic et ea amicitia que ē propter utilitatē ptim moralis eē - ptim legitima. Fiunt autem in iustasiones tunc maxime cum nō per eandem cōmutant et dissoluūtur. Est autem legitima in dictis ptim omnino forensis. Quē manu in manū partim liberalior ad temp⁹ sed per pacti onem quid pro quo Est autem in hac manifesta quid debeat nec ambigū. s; amicabilem habet dilacionem. Quapropter quibusdam horum nō sunt iudicia sed putant oportere contentos eē qui scdm fidem contraxerunt. Moralis vero nō est in dictis sed vt amico donat vel quid aliud facit dignum putat vt ipse tantū vel plus ab illo consequatur quasi nō denauerit sed cōmodauerit nec similiter cōmutans et dissoluens in iustat. Idq; ex eo accidit qd vel omnes vel magna pars volunt quidem honesta sed anteponūt utilia. honestum est benefacere nulla spe recipiēdi vtile vero bene accipere. ei qui potest reddenda sunt que accipit fm dignitatē. id q; sponte agendum. Inuitum aut amicum

nō faciendum. quasi errauerit in p̄cipio
et beneficium acceperit a quo nō oportebat
Nō em̄ ab amico neq; ob id ipsum id agē
te Vt igitur in dictis beneficio accepto
dissoluedum est et quasi ouenerit redde
re si poterit. si nō poterit nō eē cogendum
Itaq; reddendum est si habeat facultatē

Considerandū est ab initio a q̄ si quis
accipit. et cuius gratia ut sic vel suscipiat
vel nō Habet autem dubitacōez. utrū
accipientis utilitate metiri debeat benefi
cium et iuxta illam rependi. an iuxta illi
9 qui contulit. qui enim capiunt attenuan
tes quidem illa: talia se accipe dicūt. que
p̄ua erant hīs qui contulerūt. et licebat ab
a' ijs accipere. Illi vero visa verse maxia
eorum que penes se erant. et que ab a' ijs
cōsequi nō poterant. et in p̄iculis atq; hu
iusmodi necessitatibus An igitur cum
utilitatis causa sit amicitia eius qui acce
pit. utilitas mensura est. hic est enim qui
indiget et satis est ut t̄cundem ferat. t̄a
tum igitur fuit beneficium. quantum iste
accepit utilitatis. et reddendum est igit̄
tantum quantum ipse accepit. aut etiā plus

id enim honestius est In ea vero que
est per virtutem: inuisiones non sunt.
Mensura autē videtur conferentis elcō
virtutis em̄ et moris in electione ius est.

Transferunt em̄ i hīs amicicijs que
sunt fm̄ excellenciam vterq; em̄
dignum putat vt ipse plus habe
at: quando autem id fit: dissoluitur amici
cia. Nam qui melior est. putat oportere
vt ipse plus hēat. quādo ā: id fit: dissoluit
amicicia: nam qui melior ē: putat oportere
vt ipse plus habeat. Bono enim plus esse
tribuendum eodem modo et vtilior. Cū
enim qm̄ inutilis sit. equum habere nō cen
se t. Famulatum quidem eē non amiciciaz
si nō pro dignitate operum erunt illa que
sūt in amicicia. putant enim quemadmo
dum pecuniarum societate. plus capiunt hī
qui plura contulerunt. sic oportere in ami
cia. Inops vero et inuallis conera amia
esse boni subuenire egentibus. nam quid
prodest inquirunt studioso vel potenti esse
amicum. si nihil sim consecutus. videtur
autem vterq; recte putare et oportere vtri
q; plus tribuere ex amicicia. sed non ex

eade re sed excellenti plus honoris inopi
vero pl? comodi virtutis em a benefici
premium est honor indigencie vero auxili
um e lucrum sic autem id se habere et i re
bus publicis pacet non enim honoratur
qui mhu boni ciuitati facit publica enim
tribuuntur ei qui publice bene fecit honor
autem publicum quid est non enim est
ex re publica simul lucrum a honorem su
scipere nam in omnibus minus habere ne
mo sustinet Qui ergo in pecuniis minus
reporat ei honorem tribuunt a qui mu
nera non capit ei pecunias Quod enim
fit secundum dignitatem equat et seruat
iusticiam vt dictum est Sic igitur et
illis qui impares sunt conuersandum est
et ei qui ad pecunias utilitatem facit
aut ad virtutem honor esse tribuendus
reddendo id quod potest nam amicitia
possibilitatem requirit non secundum ex
istimacionem neq est in omnibus vt in
honoribus deorum et parentum Nemo
enim pro dignitate vquam retribuere
psed qui pro facultate id agit bonus

agit. bon? eē videtur. quā ppter videre ē
utiq; nō licere filio prēm abdicare. sed pa
tri filiū. debitum em reddendū ē. sed qui
nihil fecit. dignū reb? fecit. Itaq; semp ē
debitor. quibus at debetur. potestas ē di
mittendi a patri igitur. simul autem for
tasse null? videbitur destitisse nisi excel
lenti prauitate. nam a fine naturali amia
tia humanum est auxilium nō negare hinc
autē fugiendum ē aut studendum prauo
auxilium ferre. nā bene accipere multi vo
lunt. facere at fugiunt ut inutile De
hij; eatenus dictum sit

Explicit liber octauus. Sequitur li
ber nonus

N amctis autē diffimi
lum specietuz amicitijs
pporao edequat setuae
qz amicitia ve dictū est
quēadmodum a in auli
sutor pro calceamentis
teptorūq; a reliquis repencio fit secundū
estimacionem. Ad hoc igitur repertus ē
minimus cōmunis mensura ad quem om
nia referuntur a quo omnia excimantur
In amatores vero interdum amator que
ritur q ipse supra modum amans non a
matur: nihil habens fortasse quod amore
sit dignum. sepe etiam is qui amatur q il
le ab initio multa pollicitus. nihil perfici
at. Eueniūt autem hec cum alter propter
voluptatem amat amatum. Alter prop
ter utilitatem diligit amatorem. Atq; ea
non existunt ambobus. Nam cum prop
ter hec sit inter eos amicitia. quando illa
non assunt quorum gracia se amabant
dissoluitur. non enim seipsos amabant sed
illa que aderant. ea vero stabilia nō erāt
Itaq; a hūmodi amicitie stabilitatē nō ha
bent: sed que moralium est per se existēs

durat: ut diximus. Quidam etiam inter eos
indignatio quando alia fiunt ac non illa
que ipsi optabant. Deinde est enim ac
si nihil fiat quando non potiuntur optatis
ut is qui adducto archaede pollicetur est
et quanto melius caneret: tanto maiora
postera die promissa posceti pro volupta
te voluptatem reddidisse inquit. Si igit
utrumque hoc voluisset: satis id esset. fin. ve
ro hic demulceri voluit: ille pecuniam ca
pere: et alter habuit quod voluit: alter non
habet: non bene se habet quantum attinet
ad societatem: quorum enim indigens est
illis intendit: et huius gratia hec dabit
sed utrum dantis an accipientis est exti
mationem ponere: nam qui primo dat vi
detur illi permittere quod aiunt et pro
thogoram seruasse: Cum enim docuerat
extimare discipulos iubebat quancumque sibi
viderentur illa que ab eo didicissent: tan
tumque accipiebant. In talibus vero qui
huiusmodi satis est illud: merces autem vi
ro
sed qui pecunias acceperunt
prius ac deinde nihil eorum que promissa
runt efficiunt propter magnitudinem.

promissorum merito aduersus eos quere
le sunt. Non enim adimpleuit promissa
hoc fortasse compelluntur phiste. quomā
nemo dat pecunias pro hijs sciunt. hi en
go pro quibus rebus pecunias acceperūt
eas res non adimplentes: merito culpan
pantur sed in quibus non fit con
nencio operis qui propter seipso exhibēt
sine querela sunt. talis est enim illa que
per virtutem fit amicitia

Remuneratio facienda est secundum
electionem. hoc enim amici atq; virtutis
Eodem modo videt faciendū phie pcep
toribus. nō enī minimis ea res estimare
nec precium equiualeus reperit. sed forte
satis est quemadmodū erga deos et erga
parentes q̄ quis potest exhibere: nō tali
existence autem dacione. sed in aliq̄ ma
xime forte oportet reddicionem fieri que
videat utriq; eē fm dignitatem. qđ si id
suenire nō potest. nō solum necessariū sed
eciā iustum videbitur eū qui pcepit eum
statuere: quātū enī hic utilitatis suscepit
vel pro quanto voluptatem suscepisset:
tantam is qui contulit ab eo consequetur

estimacionē: nam et in rebus ventilib⁹ sic
fieri constat et quibuscūq; in locis sunt legis
voluntariorum contractuū indicia non eē
quasi conueniat cuius fidem sequunt⁹ quis
sit cum eo ita agere ut ab initio contraxit
Cui enim promissum est hunc videtur
istius⁹ precium statnere q̄ eum qui permi
sit. Olera q; em̄ non eq; estimant qui ha
bent et qui volunt accipere: sua enī quisq;
et que dat plus existimat. sed tamē repē
tio fit in hijs quantū statuunt hij qui rece
perunt: o; forsā nō tanti facere quanti
videtur possidenti sed quāti faciebat pri
us quā possideret

Ed habent ista dubitacōnē velu
ti utrū oporteat omnia patri tri
buere et in omnib⁹ parere illi. An
in moribus quidē medicū credendum est
et ducē eligendū rei militaris pericissimū
si l'iter amico magis quā studioso inseruiē
dū et benefactori magis tribuendū. An
amico dandū si utriq; nō possit An ve
re talia omnia determinare nō facile. mul
tas em̄ ac varias habent dēnas et magni
tudie et paruitate et honesto et necessario

sed q̄ nō omnia eidē tribuenda sūt. nō est
obscurum. et reddendū beneficiū vt pluri
mū. magis est q̄m amīco cōferendum. seu
mutuū magis cui debeat reddēdū ē q̄z aī
co dādū sed id fortasse nō sp̄ vt ecce redē
pt? a predomb? vtrum eum qui redemit
vice versa redimere ipse debet. quicumq;
is sic. vel etiam non capto repetenti red
dere vel patrem redimere. vt igitur dictū
est. vniuersaliter debitum reddeundum ē
quod si dacio superexcedat honestate vel
necessitate. ad illa declinādum est. Inter
dum enim nō est equum beneficium retri
buere. vt si quis studioso sciēs benefecerit
ipse autem cui remuneratio sit facienda
malus existimatur ab eo qui accepit: ne
q; enī mutuantī interdum vice versa mu
tuandum est. nam ille quidem certa spe
ductus. se suum cum vult consecuturum.
mutuauit bono viro. hic autem nō sperat
a malo consequi posse. siue igitur re vera
sic est: non par est existimatio. siue non ē
ita. sed putat indigne facere nō videbit.

Vt igitur sepius iam diximus sermo
nes qui circa affectus et actus versantur

determinationem habent similem. hīs re-
bus de quibus sunt

Quod igitur non eadem omnibus
sint tribuenda. neq; patri omnia quēad-
modum nec ioui sacra dantur omnia.
Manifestum est. Cum vero alia parenti-
bus et fratribus et amicis: et hīs que
beneficia in nos fuere singulis. videlicet:
propria et conuenientia tribuenda sunt.
sic et facere videntur. nam ad nuptias
quidem vocant cognatos hīs enim com-
mune est genus. Itaq; et actus qui circa
genus versantur. In funeribus quoq;
maxime omnium putant cognatos adesse
oportere

Propter hoc idem videri quoq;
potest parentibus maxime alimenta esse
ministranda quasi id debeatur ex com-
muni causa essendi sint. honestius esse illis de
ca alimentis subuenire quam nobis ipsis:
et honorem illis quemadmodum diis im-
pendere: non tamen omnibus parentibus
non enim idem honor patri et matri. ne-
q; idem sapientis et imperatoris. Sed
paternus et maternus et seniori omni

scdm etatem tribuendus assurgendo. et
inclinando et huius. Ad sodales autem et
fratres fiduciam et omnium rerum socie-
tam. Cognatis vero et gentilibus et qui-
bus ac reliquis omnibus semper conaduz
est debitum tribuere ac discernere quid
cuiq; conueniat scdm dignitatem et usum
sed de cognatis facile est iudicium. De
extraneis vero difficilius: Non tamen ob
id desistendum est: sed vt fieri potest ita
determinandum.

Et etiam ambiguitas circa dis-
soluendas amicitias vel non cum
hjs qui utilitatis aut volupta-
tis causa: erant amica. quando hec ampli-
us non affectunt. nihil dissoluatur. Illorum
enim gratia erant amici quibus deficien-
tibus merito amare desistunt. Incausandus
autem est is qui cum ob utilitatem aut vo-
luptatem amicus sit. ob mores se amare si-
mulat. Qd autē ab initio dixim? multe
contentiones existunt in amicis: cum nō quā
admodū putant. ita sunt amici. Cū igit
quis seipsum decipit credēs ipse mores ama-
re. nihil. tale ipso agere seipsum accusare debet.

Si vero alterius simulatione decipit. iustum est eum accusare qui simulaabat et magis quam eos qui nummos falsificant. quanto circa rem nobiliorem adhibita est fraus

Quod si amicum quis suscepit ut bonum fuit autem malus et id appareat: an amplius sit amandus. vel id quidem non est possibile. si quidem non omne amabile est. sed bonum. nec amandus est malus amicus: nam malos amare non conuenit neque simile esse malis. Dictum est autem simile simili amiciz esse. An igitur statim dissoluenda est amicitia vel non cum omnibus. sed cum illis qui sunt inuicibiles propter prauitatem. nam qui corrigi possunt. eis magis ferendum est auxilium in moribus quam in diuitijs: quanto id honestius et amicitiae magis proprium videretur autem si quis dissolueret nihil absurdum facere non enim tali amicus erat. Alienatum igitur cum seruire non possit dimittat. Sin vero haec quidem permittat hic autem melior fiat. ac multum virtute transcendat. an ut amico veri debet vel non conuenit.

In magna sane distantia maxime fit

manifestum: seu in amicitijs puerorum. nā
si alter permanet mente puer. alter in vi-
rum euadat optimus; quomodo eēnt ami-
ci: cum neq; delectētur eisdem reb?: neq;
eisdē gaudeāt ⁊ doleāt: non enim circa se
ipso hec existēt eis sine istis vero non
erat eē amicos: viuere enim simul non ē
possibile dixim? vero de hīs An igitur
non alienus se habendum ē circa illum q̃
si numquā fuisset amicus vel oꝝ preterite
familiaritatis memoriam suare ⁊ quēad-
modum amicis potius quā extraneis pu-
tamus gratificādum. sic hīs qui fuerunt
amici aliquid tribuendū ē ppter precedē-
tem amicitia quādo nō ppter excessū pra-
uitatis fit dissolutio

Mabilia quidē ad amicos et qui-
bus amicitia diffinit. ex hīs que
circa seipso quis facit. processu
se videntur. posuerunt amicum esse illum
qui vult bona et facit. vel ea que vidētur
bona illius causa vel eum qui vult eē et
viuere amicum illi? gratia. vt accidit ma-
tribus erga filios: vt hī amici qui non
sunt infensi. hī vero eum qui familiari

visi versetur: et eadem oportet. et qui una
gaudeat atque doleat. Maxime autem
hoc et in matribus contingit. horum vero
aliquo et amicitiam diffiniunt. sed erga
seipsum unumquodque horum bono viro ex
istit. Reliquis vero secundum quod tales existimat
esse. Videtur ut dictum est mensuram uni
cuique virtus et studiosius esse. hic enim sibi
ipsi consentaneus est. et eadem appetit secundum
totum animum et vult ergo sibi bona et appa
rentia et agit. Bonum enim est bono stude
re ipsius causa. Intellectui enim gratia quod
unusquisque esse videtur vivere vult et seip
sum secutare ac maxime per id quod sapit.
Bonum est enim studioso esse unusquisque au
tem vult sibi bona. Factus autem alius ne
mo expectit cuncta habere illud quod fit.
habet enim et nunc deus bonum aliquod
quicquid tandem id est. videtur autem
quisque esse id quod intelligit vel maxime.
talis vero secum esse vult. libenter enim
id agit. nam et preteritorum recordatio ioc
unda est et futurorum spes optima.
hec vero patiunt voluptatem. et contem
plationibus mentis abundat. et una secum

maxime dolet ac letatur semper enim est
idē iocundum et molestum. nec alias aliud
Sine periculis enim est ut ita dicam.
Ad seipsum igitur singula horum existere
bonum et humanum. ad amicum vero ita se
habere ut ad seipsum. est enim amicus alē
ipse. et amicitia horum quiddam eē videt
et amicitia quoque hec existunt. verum aut ad se
ipsum sit amicitia vel non: relinquatur ad p
sens. videbitur utique esse amicitia. Est
duo vel plura ex predictis. et quia excel
lentia amoris illi similis est que est erga
seipsum. sed videntur predicta multis exi
stere quibus sint pravi. An ergo qua placet
sibi ipsis et existimant se bonos viros. ea p
ticipes sunt horum. nam eorum qui minimum
sunt pravi et celesti. hec existunt nemini
quin etiam nec videntur. fere autem nec
pravi sunt. nam dissident secum ipsi. et alia
cupiunt et alia volunt seu incontinentes qui
hīs que sibi bona vident voluptaria ante
ponunt cum sint dampnosa. Alii rursus p
pter seueritatem et pigritiam illa que optima sibi
putant agere omittunt. qui vero multa et
gratia conuulserunt et propter improbitatem

odio habentur vitam fugiunt et seipsos i-
teremunt. queruntque improbi alios cum qui-
bus versent seipsos vero fugiunt: nam i-
mente venit multorum ac nequamorum ac-
tusa huiusmodi. si secum ipsi sint facere cu-
piunt. sed si cum alijs sint obliuiscuntur. Cum
que nihil habeant quod amari mereatur. nul-
lo amore erga seipsos afficiuntur. neque igitur
cum ipsi se gaudent. neque condolent. Est
enim in seditione ipsorum animus cum ir-
dum propter improbitatem doleat. si quis
dam se abstineat. interdum vero letetur eo-
modo huc modo illuc rapiatur. Quod
si non potest una dolere et letari. ac certe
paulo post dolet quod letatus fuerit. nec eas
voluptates vellet accepisse: nam penitu-
dine improbi abundant. non videntur impro-
bi ne erga se quidem ipsum amaret habere.
propterea quia nihil est in illis quod ama-
bile sit. quod si ita se habere valde est mi-
serum. fugienda improbitas est: et amicus
dum ad improbitatem sic ei et erga seipsum ama-
ter habebit et alijs amicus esse poterit.

Emulencia vero amicitie finis
est non tamen est amicitia. nam

beniuolentia est etiam erga ignotos et la-
tens amicitia vō nō vt pri⁹ dixim⁹ sed ne-
q; amor est. Non enim habet intencionem
neq; desiderium. At amorem ista sequun-
tur et amor ex consuetudine fit: beniuolen-
tia vero repente. quod enime circa pug-
iles. nam beniuoli fiunt illis et cum illis
vna volunt. tamen nihil pro illis facerent
vt enim diximus repente fiunt beniuoli. et
leuiter curant. Videant igitur principi-
um eē amicitie quēadmodum et amoris.
ea voluptas que fit per aspectum. Aspe-
ctum enim nō indulgēs. nemo amat: sed
qui aspectu gaudet nihilo magis amat:
sed quādo absentes desiderat. et presenci-
am affectat. sic igitur et amicos eē nō dat
nisi beniuoli fuerit. sed beniuoli quidem ni-
hilo magis amāt. vtz bona solum volunt
illis quibus beniuoli sūt. sed pro illis nul-
lum suscipiēt negocium. Itaq; per trās-
ciōem dicere et quis illam esse iniciū ami-
cie. inueteratam vero et in cōsuetudine
procedētem. fieri amicitiam. Non illā que
propter utilitatem neq; illam que ppter
voluptatē. Non em̄ in hīs fit beniuolēcia

Nam qui beneficium accepit. pro hoc benivolentiam retribuit iuste faciens. qui vero vult aliquā prosperitatem habere spe alicuius commodi ab illo consequēdi nō videtur erga illum eē benivolens. sed magis erga seipsum. ut etiam nec amicus. sed illum boscuet ob quandam utilitatem.

Omnino autem benivolentia fit ex virtute ac probitate. quando quis honestus aut fortis aut quid tale appareat: et de pugilibus diximus Concordia quoque amabile videtur. Quapropter nō est copinatio hec enim et ignorantibus existere potest nec qui eiusdem sententiae sunt. concordēs dicimus. cū eo qui de celestibus idem sentit. nō enim pertinet ad amicitiam talis consensio. verum civitates concordēs dicimus quādo circa publicas utilitates idē volūnt et eligūt atque agūt ea quae publice decreta sūt. In rebus igitur agēdis concordāt et ea cum in hiis quae sūt in magnitudine et quae possūt verique existere aut omnibus veluti civitatibus. quādo omnibus videtur magistratus eē eligēdos aut societatem in eandem esse cum laedemoniis aut magistratum

gerere puca cū quādo et ipse volebat Cū
vero vterq; idē vult vt qui in phemissit se
dicionem habent-nō em̄ cōcordes eē idem
sentire vtrumq; quicquid tandem id sit
sed id quod est in ipso. sed cum populus et
boni viri optimates gerere rem publicam
volunt. sic em̄ omnib; fit id qd optabant

Videtur autem concordia ciuiliū amī
cia vt dicūt. nam circa comoda vsatur et
circa illa que ptinent ad vitā. Est vero
talis cōcordia in bonis viris: hī ei et secū
ipsi cōcordant et inter se in eisdē vt ita di
cam existentes. talū ei stabiles sūt volun
tates: nec in alterutrum fluunt quemad
modū eumpus voluntq; illa que iusta sūt
et vtilia. hec illi publice expetunt. Impro
bi vero cōcordes eē nō possūt nisi p̄ paz
quemadmodum nec amici plus habere cu
piētess i hī que sūt vtilia. in in?antē i la
boribus et onerib; cumq; sibi quisq; velit
ista habere proximos perscrutatur et pro
hibet quibus: quibus neglectis res publi
ca succritur: Concinget ergo illis discor
diis eē inuicem sese vrgentib; et iusta fa
cere recusantibus

Vi beneficia otulere videtur ma
gis diligere eos quibus collata
fuit qm illi qui acceperunt eos qui
fecerit et quasi absurdum fit eius ratio q
ritur. At plerisq; illa videtur causa qd hi
quidem debent illis vero debetur ut igit
in mutuo qui pecuniam debent cupiunt no
extare illos quibus debent quibus vero
debetur: hi de salute debitoru solliciti fut
sic qui beneficia otulerunt volunt extare il
los in quos beneficia fuerunt ut sic grates
consequantur. Illis vero nulla est curai red
dendi. Epicarmus igit forte inquiet hec
ipso dicere ex malo contemplatos: sz vi
detur id humanum. Ingrati enim qm plu
rimi sunt et magis bene suscipere qd bene
facere appetunt. sed naturalior illa causa
est nec similis illi que de mutantibus di
atur: non enim est dilectio circa illos: sed
voluntas salutis gracia consequendi. sed
qui beneficia contulerunt amant et diligunt
eos qui acceperunt et si in nulla re utiles
sint neq; in posteru futuri qd et in artifici
bus euenit. Omnes enim magis amant p
prium opus quam ab opere si animatum

eēt ipsi amarentur. Ac maxime id fortai
se in poetis contingit. hī enim plus quam
diligunt poemata sua et quasi filios amo
re complectuntur. tale quiddam videtur
eorum qui beneficia concutere. quod enim
bene accepit. opus est eorum. Id igitur
amant magis quā opus auctores; huius ac
causa est quod eē cunctis expectabile est atq;
amabile. sum? autem actu viuendo em et
operādo Actus igitur auctor operis quodā
modo est. Opus itaq; amare quā et eē Id
autem est naturale: quod enim est potētia
id actu opus ostendit. Preterea contu
lisse beneficium pulchrum est: Itaq; in eo
gaudet is qui contulit. suscipisse vero nō
est pulchrum in ageudo sed vtile. hoc ac
minus iocundum est min⁹q; amabile. Io
cunda vero est presentis quidē operatio.
futura autem spes. facti vero memoria Io
cūdisimum ac simul et amabile quod est
in actu. Illi igitur qui fecerit permanz op⁹
Nam honestas diuturna est. At illi qui
accepit vtilitas transit. et memoria ho
nestorum iocūda vtilium vero non nimis
vel min⁹. Expectatio ac contra videtur
t iij

habere. et amare quidem actioni similis ē
amari vero passioni. Qui igitur superant
in re agenda eos sequitur amare et amabi
lia. Preterea que cum labore fiunt. ea
magis diligunt omnes. seu diuitias hī qui
lucrati sunt magis quā hī qui acceperunt.
Ac videtur bene suscipere quidem ēē abs
q; labore. Benefacere autem laboriosum.
Ob hoc et matres filios magis amant: nā
laboriosior est partus et magis sciunt ēē
suos: hoc et hīs qui beneficium cōtulerunt
euenire videtur.

Et autem questio verum quis se
ipsum amare debet maxime an
alium quemdā. Increpant enim
qui seipsos maxime amant. et quasi tur
pe sit. amatores sui appellant. Videtur
q; improbus sui causa facere omnia. et
quanto improbius sit tanto magis. Incu
sant ergo ipsum q; nihil ab se agat.

Bonus autem vir ppter honestatem
et quanto melior tanto magis ppter hone
statē et amica grā sua vero negligit. Ab
hīcōi verbis opa discordāt non immerito.

Maxime maxime amare oportere eū, qui ma-
xime sit amicus: Ille vero maxime ē ami-
cus qui maxime vult bona alicui illi? gra-
tia et si nullus sciat. hec sunt maxime sibi
ad seipsum. et reliqua igitur omnia quib?
diffinitur amicus. Dictum est autem qd
ab ipso cuncta amabilia et ad alios exten-
dit hñ? quoq; prouerbia omnia consunt
velut una anima et amicorum omnia eē
cōmunia. et equalitas amicitia. et genu cer-
ri proximum. hec autem omnia ad seipsum
maxime existunt. Maxime enim sibi ipsi
quisq; amicus est. Et seipsum igitur maxime
maxime oportet. Dubitatur autem
merito quibus oportet credere cum verū
q; habeant suasionem. Forte igitur huius
modi sermones distinguendi sūt. ac deter-
minandi quatenus continent veritatē. si
ergo distinguam? quēadmodū amatores
sui verūq; accipiūt. forte erit id manifestū.
Alij igitur in reprehensionem ducentes.
sui amatores illos vocat qui sibi ipsis pl?
tribuūt ī pecuniis et honorib? et voluptati-
b?: hec ei optiores affectat. at; illis et opti-
mis ei studio incubūt. q̄ ppter incertū illa
t. iij

veniūt. Qui igitur in illis plus habere p
gunt cupiditatibus ⁊ affectibus ⁊ ei pti
anime que ratione caret omnino inseruiūt
tales autē sūt q̄mplurimi. Itaq; appella
tio orta est ab eo qđ frequenter fit et est
malum. Iuste igitur tales culpant. qđ ve
ro sibi p̄his talia tribuentes amatores cō
fueuerūt vulgo appellari. manifestū est.

Nam si quis studeat semp recta facere
ipse maxime omniū aut modesta aut alia
quecunq; a virtute proficiencia ⁊ semp
honestuz per se magis vsurpet. nemo hūc
culpabit neq; vitupabit. Ac videbitur is
magis sin amator. q; pulcherrima ac max
ima bona sibi ipsi tribuit ⁊ inseruit p̄cipa
lissimo sin ⁊ in omnibus illi acquiescit

Vt autem ciuitas p̄cipabilissimū maxi
me videtur ēē. ⁊ ceteri oēs conuentus. sic
⁊ homo ⁊ amator sin maxie p̄fecto est qui
illud amat illiq; inseruit. ⁊ continens por
ro ⁊ incontinens dicitur incontinendo mē
tē vel non continendo. quasi hoc sit vnus
quisq; ac egisse vidētur ipsi ⁊ voluntarie
q; cum ratiōe maxie. quod igit hoc maxie
est vnusquisq; ⁊ q; bonus vir maxie hos

amāre. non ē obscurū: quā ppter amatoꝝ fin
maxime in alia specie eēt qm̄ in illa que
reprehenditur cācumq; differet quātum
differt viuere fm̄ rationē vel fm̄ pertine
bacionē. et cupere quod honestum sit vel
quod videatur pdesse. Eos igit qui circa
preclaras res egregie student. omnes re
cipiunt et laudant. Omnibus vero ad ho
nestatem et ad res preclaras tendencib;
cōiter quidē omnib; utiq; adetunt ea que
oportuna sūt. singulariter autem unicuiq;
maxima bona siquidem virtus talis est.
Quare bonum quidem oportet finē eē ama
torem. Nam et sibi proderit agēdo hōesta
et alijs vtilitacē afferet. At malū non o;
nam nocebit et sibi et p̄ximis malas sequē
do cupitates. Improbo igit diffident illa
que agere oportet. et que agit. ac bonus q̄
o; hec agit: omnis em̄ eligit optimum sibi
bonus at̄ mēti paret verum est ac illis de
Studio et amicorum gr̄a ipsū multū face
re si et si opus sit. pro patria mortē subire
Abiciet enim et pecunias et honores. et
omnino omnia pro quibus homines inter
se cōcertant. ut honestatem assequantur

magisq; valet breui tempore letari. vhe-
menter: q̃ longo leuiter. et honeste vitā;
agere per vnum annum. q̃m mul. is annis
vtrumq; contingat. ac rem vnā rem. ho-
nestā. et magnā. quā multas et paruas.
Obiuntibus autem mortem. id forte eueit.
Eliūt profecto rem. magnā et preclarā
sibi et pecunias vtiq; abiciant. in quo plu-
ra capient amici. Adierunt em̃ amici pe-
cunie. sibi autem honestas. Maius vero bo-
nū sibi ipsi attribunt et circa honores et ma-
gistratus eodē mō. hec enim omnia amico
concedet. nam id sibi honestum et laudabi-
le. Merito itaq; videtur studiosus eē om-
nibus preferens honestatē. Quia eadē
in rebus agendis amicū quādoq; p̃feret si-
bi: eritq; pulchrius quā si ipsemet agat a-
mico causam agendi fuisse. In cunctis
igit̃ laudabilib⁹ studiosus videtur sibi ipsi
plus honesti tribuere. sic igitur cōuenit ip-
si amatore eē fin ut dictū est. sed ut vul-
go dicitur nō licet.

Vbitatus autem vtrum bea-
tus indigeat vel non. nihil
amicas opus esse aiunt beatus

et sufficientibus sibiipfis - adesse enim si
bi bona cumq; sibi sufficiant nullo prete
rea indigere. Amicum vero quasi alterum
se ea afferre que per seipsum non potest
Itaq; cum deus sibi abunde dederit quid
opus est amicis Sed videtur ab
surdum cum omnia beato tribuantur ami
cos non tribuere - quod maxime videtur
externorum bonorum - sine amica est bene
potius facere quā suscipere

Et est boni viri ac virtutis alios iu
uare: et honestius est bene facere amicis
q̄ alienis indigebit studiosus quibus be
ne facere possit. Vnde illa ori
etur questio vtrum in rebus prosperis vel
aduersis magis opus sit amicis - utpote in
digentibus auxilio qui aduersis premun
tur et in prosperitate constitutis quibus
conferre beneficia possunt

Sed est fortasse absurdum eum qui so
lus sit beatum dicere - nemo enim eligeret
cuncta bona possidere scdm seipsum. nā
civile est homo et cum alijs vivere natum
Beato certe hoc existit: nā habet bona na
ture: patet autem q̄ cum amicis a bonis

viris potius viuere uolet quam cum ex
traneis et quibuscumq; Beato igit op?
est amicus Quid ergo dicunt primi vel
quatenus ueritatē loquuntur An q̄ mul
tudo eos putat amicos qui utiles sunt.
hīs autē; beatus nequaquam indiget. cū
sibi assint bona. uel certe hī qui propter
iocūditatē; sunt amici uel admodum pa
rum. Cum enim iocunda sit. nihil indiget
externa voluptate. non indigens autem
talibus amicus non uideatur amicus indi
gere At id non est uerum. nam di
ctum est ab initio q̄ felicitas est operacō
quedam. operatio quidem fit ut patet ac
non existit quasi quedam possessio. qd si
felicem eē est in uiuendo et operando. bo
ni autem operatio per se ipsam studiosa ē
et iocunda ut ab initio diximus Est autē
et proprium delectabilem: contemplari
autem proximos ualem? magis q̄ nos ip
sos et illoꝝ actus quā nostros. Ad? uero
studiosoz qui amici sunt: iocūdi sūt bonis
utriq; em habent ea que sūt iocūda natu
ra. Beatus profecto talibus amicus indi
gebit. Si quidem contemplari eleges

actus iocundos et proprios tales sunt au-
tem actus boni viri amici. Censent vero
oportere iocunde vivere beatum. At in so-
litudine molesta est vita: Non enim facile
sem seipsum continuo operari. Cum alijs
vero et ad alios facile. Erat igitur operatio
magis continua iocunda existens per se
ipsam quod oportet beato adesse. Studio-
sus enim qua studiosus est actibus gaudet
qui a virtute proficiuntur. qui vero avi-
tio eos grauare fert. quemadmodum musi-
cus eleganti cantu cantu letatur. absurdo
autem offenditur. et est sane virtutis ex-
ercitatio quedam conuersari cum bonis ut
theophrastus inquit

Acutius autem considerantibus appetit
studiosum amicum ei qui studiosus
sit natura esse expetendum. Nam di-
ctum est quod natura bonum studioso per se ip-
sum bonum est ac iocundum. vivere autem diffi-
cilius animalibus potentia sensus homini-
bus vero sensus et intellectus potentia vero
ad operationem refertur. sed principale in ope-
ratione est. videtur autem vivere principaliter esse se-
ntire vel intelligere. vivere autem per se ipsum bonum est

atq; iocundus. determinatum enim deter-
minatus nature. quod autē nature bonus
est id et bono viro. Quia propter videtur omni-
bus esse iocundum. nec vero accipere oportet
et prauam vitam neq; corruptam neq; in
doloribus positam. nam ea indeterminata
est. sed in sequentibus circa dolores erit
manifestius. quod si idem vivere et bonum
et iocundum. constat et ex eo quia omnes
illud appetunt et maxime boni viri atq; be-
ati. hijs enim vita maxime expetenda est
et horum beatissima vita. Videns autem
quod videt sentit. et audiens quod audit. et am-
bulans quod ambulat. et in alijs similiter est.
aliquid quod sentitur quod operamur.
Sentimus vero quia sentimus. et intelligi-
mus quia sumus. Nam tale erat sentire aut
intelligere. sentire autem se. vivere per se.
ipsum iocundum est. nam natura bonum
est vita. sentire vero quod sibi bonum affit.
iocundum est. Expetendum est autē
vivere et maxime bonis. quia esse illis bo-
num est et iocundum. sentientes enim bo-
num per seipsum letantur. ut autē studio-
sus erga seipsum habet. ita et erga amicum

nā amicus est alter ipse. ut igitur eē se iocundum ē cuiq; sic et amicum aut propter eē autem erat expectandum propter sensum sui boni existentis. talis vero sensus pro seipso iocundus est. Consentire igitur oportet et amicum quia sit. hoc autem in usu ac societate verborum et voluntatis. nam dicuntur homines simul vivere. non quemadmodum in pecudibus si simul pascantur. Ergo si beato expectandum est vivere per seipsum bonum natura existens et iocundum. Amicus autem proximum est. et amicus certe expectandus est. quod autem est sibi expectandum id oī illi existere vel hac deficiens erit. Indigebit ergo qui felix fuerit sit studiosus amicus.

Et igitur quoniam plurimi nobis parandi sunt amici vel quemadmodum in hospitalitate eleganter dicunt neque multos habendos esse hospites neque sine hospitibus esse. sic et in amicitia nec sine amicis esse oportet. neque rursus multitudinem amicorum excessivam habere. hijs porro qui utilitati studēt nimis. videtur id dictum enervare. nam multis viceversa inservire laboriosum est.

neq; illis ad hoc agendum vicia sufficere
Multi utiq; illa que ad vitam perci
nēt valde molestant atq; impedimento
sūt ad bene viuendum. nō ergo opus est
illis. Ad voluptatem quoq; sufficiunt
pauca quēadmodum in epul' id quod gra
tiam habet. Studiosos vero utq; quā
plures habere oportet an aliquis termi
nus multitudinis amicorum quemadmodū
ciuitatis. neq; enim ex decem hominibus
cōstitui potest. neq; ex decies centenis mi
libus amplius ciuitas foret. quācum ve
ro nō est forte vnum aliquid sed totus id
quod est medium quorundam terminato
rum. Et amicorū igitur est terminata
multitudo. et fortasse cū quā plurib; quis
viuere possit potest: hoc em̄ principium
amicorū videtur eē. Quod autem non
potest quis se impertiri multis et vna cū
illis viuere. nō est obscurum. Preterea
illos oportet eē amicos qui debeant oēs
simul q̄cidiano vsu versari. hoc autē diffi
cile est in multitudine. Difficile etiā ut
multivna letentur et doleant. Accidat ei
os ut simul alter doleat alter letetur.

Forſan igitur bene eſt nō querere ami-
cos q̃ plurimos ſed quot ad vitam ſufficia-
unt. Videtur em̃ fieri nō poſſe vt mul-
tis vehemēter quis ſit amicus. Itaq; nec
plures amare. Exceſſus enim quidā vult
eē amicicie. hic autem ad vnū eſt et vehe-
menter igitur ad paucos. ſic autē videtur
et in rebus ſe habere. Non fiūt em̃ amici
plures. ſm ſodaliciam amiciciam et que fa-
moſe ſunt: in duobus dicuntur: qui vō mul-
tos parant amicos et omnibus familiaritē
ſe prebent. nullius videntur amici niſi cui-
liter hī quos vocant placentes. Ciuilit̃
igitur eſt multis eē amiā etiam ſi nō ſit
placens. Sed vere bonus et human⁹ vir
per virtutem autem ⁊ propter ſeipſos nō
eſt ad plures. Bene igitur purandum
eſt ſi vel pauci tales reperiātur.

Ed vtum in rebus aduerſis ma-
gis opus eſt amicis an in proſpe-
ris. In vtriſq; enim queruntur.
nam qui in aduerſis ſunt indigēt auxilio
et qui in proſperis indigene hīs qui ſiml̃
iuant et quibus beneficia eē poſſunt vo-
lunt enim bene facere. At enim magis

necessariū est in aduersis. quia ppter utili-
bus indigent. honestius vō in prosperis i-
digere. quia ppter bonos et hūanos querēt-
nam hīs benefacere et cum hīs viuere ma-
gis expetendum. Est autē assistentia ami-
corū iocunda in prosperis et aduersis: nam
et releuant afflicti amicos et dolentibus:

Itaq; dubitare fortasse aliquis utri-
camquā omnis similis suscipiant. vel id qui-
dem non sed qz eorum presentia iocunda
est et quia simul dolere intelligūtur amici:
dolor minuitur: sed utri ppter hoc vel ap-
ter aliud quiddam reuelentur dimictam?
Constat certe enime id quod dictum est:
videt autē eorum presentia mixta quedā
ēē. nam et aspectus ipse amicorū dulcis est:
presertim in rebus aduersis: et plurimum
valet aduersus dolorem. Affertur em̄ so-
lacium et aspectu et sermone si modō sic
aptus. nouit enim amicus naturā et quib?
gaudeat quibulq; angatur.

Scire autem dolentem in suis aduer-
sitatibus dolorosum est. Omnes enim
fugiunt ne causa doloris sint amicos. quia
propter quina cum viuis sunt. conueniunt

ne amicos simili dolore conficiant et si non
excedit in dolentia illorum dolorem non
tolleat nec conquerentiū voces sustinet
quia nec ipse querulus est. Mulieres ve-
ro ac huiusmodi homines condolentibus gaudēt
et qui hoc agant amant ut amicos. Imitari
oportet in omnibus meliorem: In re-
bus prosperis amicorum praesentia est io-
cunda et mentes delectat quoniam illius bo-
nis delectatur quapropter videretur oportere
in prosperitatibus quidem prompte
convocare amicos cum honestum sit bene-
facere in adversitatibus autē tarde. Nam
malorum deest quā minimè eos participes
facere: unde illud dictum extat satis est
quod ipse calamitatibus premonet. Potissime
tamen vocandi sunt amici querens mag-
na nobis comoda cum parva eorum mole-
stia possint afferre: sed ire contra fortas-
se deest ad eos qui in calamitatibus sunt
innotatum et prompte nam amicus est bene-
facere et maxime indigentibus et non requi-
rentibus. Ambobus enim id honestius et
secundius. In prosperitatibus autē coopari
prompte nam in hijs opus est amicos.

Ad beneficia vero cōsequenda tarde. cum
honestū nō sit properare causa sue utilita
tis. et canendū sic ne in properando mo
lestus eē pergat. quod nō nūquā accidit
presencia igitur amicorū in cunctis vi
detur opranda

N ergo ut amatoribus aspectus
ipse dulcissimus est et magis ex
petunt hunc sensū quā alios. ut
pote amore in hoc potissimū existente. et
genico sic et amicus maxime expetendum
est simul vivere. nam et amicitia societas
est et ut ad seipsum habet. sic etiā ad ami
cum. Circa ipsum vero sensus quia est ex
petendus. et circa amicum igitur. Opera
cio autem fit illis insimul viuendo Itaq;
merito illud affectant. Et quod tandem
est singulis eē vel cuius gracia vivere ex
petunt. in eo cum amicis volunt moram
trahere. Itaq; alij compotant. alij collu
dunt. alij simul exercentur. alij simul ve
nantur vel simul philosophantur singuli
in hīs quotidiano vsu versati quod max
ime utiq; amant in vita: vivere enim vo
lentes cū amicis illa faciunt et omunicar

In quibus putant simul viuendum Est
igitur amicitia improborum flagitiosa co-
municant enim praua instabiles existen-
tes et flagitiosi fiunt inuicem se assimilan-
tes Proborum autem proba ex quotidi-
ano usu suscipiens incrementum videtur
autem meliores fieri agendo et se mutuo
corrigendo recipiunt enim mutuo illa ex
quibus placere possint unde a bonis bo-
na De amicitia igitur haecenus dicta
sufficiant. Nunc de voluptate erit dicendum

Explet liber nonus. Sequitur liber
Decimus et ultimus

Equitur fortasse nunc
ut de voluptate transi-
gamus Ea namq; gene-
ri nostro familiarissima
videtur esse. Nam propter
ter eradiunt pueros vo-

luptati et dolori instituentes: videtur autem
tem ad amoris virtutem maximum esse
ut gaudeat quis quibus gaudere oportet;
et oderit que odisse oportet. tendunt enim
hec per totam vitam inclinationem ha-
bent et potestatem ad virtutem ac beate
vivendum. Nam voluptaria quidem eli-
gunt. dolorosa vero effugiunt. talia vero
nequaquam pretermittenda videntur per
sectum cum in ipsis magna sit ambiguitas
nam alij summum bonum dicunt esse vo-
luptatem. Alij contra minimum primum.
Illi fortasse credentes re vera sic esse hujus
vero putantes utilius ad vitam ostende-
re voluptatem esse primum licet non sit
Inclinati enim plerique ad illam inscurrere
que voluptatibus quamobrem oportere in
contrarium ducere. nam sic ad medium
utique deveniri

Sed videndum est ne id bene dicatur
nam qui de affectibus habent sermones
minorem habent fidem q̄ opera. Quādo
igitur discordant ab hijs que sunt fm sen
sum sp̄iti atq; reiecti etiam verum insup
interimūt: qui enim voluptatem vitupe
rat si quando illius appetens dephenda
tur ad illā inclinat videtur quasi talem
existentē omniē nā diffinire nō ē multo p
videtur ergo sermones qui sūt nō solū ad
sciendū vtilissimi sed et ad videndū cōsen
tanci em opib; fidem habēt quā ppter p
notant intelligentes viuere fm ipsos sed
satis de hijs

vñc ea que dicuntur de volupta
tibus referamus. Eudoxus ergo
voluptatem summum bonum eē
censebat ppter ea q̄ cuncta rationabilia
et irrationabilia illum appetere cōnebat
In cunctis vero eē id quod expetitur pro
bum ac maxime optimū. Cūta vero i
idem ferat omnibus optimū esse signi
ficare. Singula enim quod sibi bonum sit
operire quemadmodum escam: id esse
summum bonum. Eadem habuere eius
v̄ iij

sermone apter morū probitatē magis
qm̄ ppter seipsos: egregie enim modest?
eē videbatur: qua nō ut amicis volupta
tis hec dicere credit? sed quod reuera sic
esset nec min? putabat id ex cōtrario pa
cere. dolorem enim p seip sū eē fugiēdum

Similiter ergo et erratum expeten
dum. Maximum vero expetendum esse
quod nullius gratia expetim? : tale au
tem sine cōtrarietate eē voluptatē. Nemi
nem enī ultra perquirere cuius gratia vo
luptatem capiat utpote per seipsam vo
luptate appetenda. Additāq; cuiūq; ex
hijs que bona sūc expetibilia illud face
re. veluti iustis et temperatis actionibus
et augeri profecto bonū seipso. videtur ita
q; hec ratio beatorū illam ostendere et ni
hil magis quā aliud. Omne enī bonū cū
alio bono expetibile est quā solum. hac
igitur ratione et plato improbat volup
tatem quasi nō sit sūmū bonū. nullo enī sibi
addico. sūmū bonum expetibile fieri.
Manifestū est autē qd nec aliud quicqm̄
sūmū bonum eēc. qd cum alio eorū que p
se sunt bona expetibili? fiat

Quid igitur est tale cuius et nos parti-
cipes sumus? Nā tale aliquid querimus? qui
autem constat non esse id sumimus bonum quod o-
mnia appetunt nihil dicunt nam quod omni-
bus videtur adesse dicimus: et qui hanc opinio-
nem colligit non multo probabiliora dicit. si
enim qui absque intellectu sunt illam affectant
esset aliquid quod dicitur. sin vero et que sa-
piunt quomodo dicerent aliquid. fortas-
se etiam in prunis est aliquid naturale bo-
num valens? quod si seipsa quod appetit app-
riatum sibi bonum. non videtur quod nec de
contrario recte dictum. non enim aiunt si dolor
est malum voluptas est bonum Opponi eni-
us malum malo et ambobus neutra. hec
dictum non male. non tamen vero in hijs que
dicebantur: si enim abo sine mala et fugienda
oportebat esse ambo. neutrorum vero aut al-
terum aut similiter. nunc autem constat hanc nos
fugere ut malam. illam expetere ut bonam
sic ergo et opponitur. nec tamen si non qua-
litas est. propterea nec bonorum. ne-
que enim virtutes operationes qualitates
sunt neque felicitas Dicunt autem bonum deter-
minatum esse. voluptatem autem inde

Dicant autem bonum determinatū esse
voluptatem autem indeterminatū quia
recipit magis et minus: si ergo perceptio
ne voluptatis hoc iudicent et circa iustici-
am alia scilicet virtutes secundum quas manifeste
aiunt magis et minus tales existere. et si
virtutes erit hoc quidem. nam iusti ma-
gis sunt et fortes. Est igitur iustie et tem-
perate agere magis et minus. si autem in
voluptatibus nequando non dicunt ear-
um quod sunt alie simplices alie mixte. Cuius
prohibet vero quemadmodum sanitas de-
terminata existens recipit magis et minus.
sic et voluptatem recipere. non enim eadem
mensura in omnibus est. nec in eodem sem-
per una. sed remissa permanet. et quod ad al-
iquid: et differt secundum magis et minus. tale
aliquid utique erit circa voluptatem perfectum
quod bonum ponentes. motus vero et affecti-
ones imperfectas voluptatem motum ef-
fectionemque ostendere conatur. nec recte
dicere videntur nec esse illam motum. om-
ni namque motui proprium videtur esse ve-
locitas et tarditas. licet non per se. seu
mundi ad aliud: voluptati autem.

neutrum horū existit. nam potest quis
cito letari quēadmodū et irasci. sed in vo
luptatum constitutum esse. non neq; ad
aliud. Incedere autem et augeri et cuncta
huiusmodi. traduci autem ad voluptatem
velo citre et tarde quis potest. Operari au
tem scdm illam velocitate non potest. Di
co autem in voluptate constitutum esse. Et
fectio autem quēadmodum esset.

Videtur enim non ex quocumq; fieri
quodcumq; sed ex quo fit in hoc dissolui.
et cuius effectio voluptas. eius dolor cor
ruptio est. Aliunt etiam dolorem eē indi
gentiam eius quod est scdm naturam.
Voluptatem autem repletionem. At hee
corporales sunt passionēs: si ergo volup
tas replecio est eius quod est fm naturā
in quo est replecio. id utiq; voluptatem p
tiaper. Corpus igit. sed nō videt. nō est
igitur replecio voluptas. sed dum fit re
plecio quis voluptatem capie. et dum ex
haucitur. dolet. hec autem opinio orta
videt ex doloribus ac voluptatibus que
sūt circa alimenta: indigentia enim et an
xia dolentes replecione delectantur.

Verū id nō attingit circa omnes voluptates: nam sine dolore sunt que ex di-
sapina proueniūt et quedam eorum que
per sensus. et que per olfactum. Ex audi-
tu quoq; et visu plerq; etiam recordatio-
ne et species Cuius ergo iste effectio-
erunt: nullius enim rei indigencia ante-
cessit. cuius utiq; forent repletiones.

Diuersus illos autem qui profe-
runt obsteras voluptates respō-
deri potest nō eē voluntaria. nō
enim si peruerse dispositis ista sunt iocun-
da. putandum est ea simpliciter iocunda
sed ipsis: quemadmodum nec egrotanti-
bus salubria aut dulcia aut amara: nec
etiam alba que apparēt lupis. vel sic uti-
q; diceretur qd voluptates quidem expe-
ribiles sunt. nō tamen istis. quemadmo-
dum et ditari sed nō prodere. et sanum
esse. nō tamen quodamq; edenti.

Vel specie differunt voluptates. A-
lie em ex rebus hōestis. alie ex corpibus
nec fieri potest ut quis iusti voluptatē ac-
cipiat. nisi sic iust⁹: neq; musici nisi sic mu-
sicus. Eodem modo in alijs

ostendere videtur amicis cum aliis
sic quam adulator non eē voluptatem bo
num vel specie differre eas. Alter em̄ ad
bonum conuersari videtur. alter ad volu
ptatem. et id vituperatur. hoc laudatur
quasi ad alia sit conuersatio: nullus autē
optaret viuere si ita puerili mente futu
rus sit in vita vt hīs ex rebus volupta
tē capiat quib⁹ pueri maxie capere vidē
tur. nec sic vt gaudeat cum facit aliquid
turpe. nec vnquam doleat. Et circa mul
ta vtiq; sollicitudinem poneremus. etiam
si nulla sit inde prouentura voluptas. ve
luci videre meminisse scire virtutes ha
bere.

Quod si ex necessitate hec sequitur
voluptas nihil refert. nam illa certe expe
teremus. etiam si nulla ab illis voluptas
eēt prouentura.

Quod igitur voluptas non sit sum
mum bonum nec sic omnis expetibilis ma
nifestum videtur. Et q̄ alie voluptates
per se expetibiles sunt differentes specie
vel a quib⁹: que igitur de voluptate et do
lore dicuntur: ista sufficiant

Vid autem sit aut quale magis
patebit si ab initio repetam⁹ vi
detur igitur visio omni tempore
se perfecta non enim quicquam illi deest
quod postea factum illius speciem perficiat
at huic similis apparet voluptas totum
enim quiddam est nec ullo tempore volu
ptatem capere quis potest que si maiore
tempore fiat illius species perficiat: qua
propter nec motus est nam omnis motus
in tempore est et finis alicuius seu edifica
tio perfecta est quando perficit id quod
affectabat. Aut in omni quidem tempo
re aut in hoc. In partibus vero temporis
omnes sunt imperfecte et alie specie qua
tota et insimil lapidum etiam compositio
alia est quam columpne baculatio et hee alie
sunt quam templi factio. Et templi quidem
perfecta nihil enim deest illi ad proposit
um. Fundamenti vero et operis colump
narum imperfecta pars enim utraqz spe
cie ergo differunt nec est aliquo tempore
motum accipere speciei perfectum sed in
toto. Eodem modo in ambulando et reli
quis Si enim est latro motus unde quo

et huius difference secundum speciem volacō
ambulacō saltacō et huiusmodi: nec solum ita
sed in ipsa ambulacione: nam id quod est
vnde quo nō idem est in stadio et in par
te. et in alia atq; alia pte: nec transire li
neam istam et illam: nō solum enim lineam
peruadit: sed et in loco existentem. In alio
autem ista quā illa: vetum de motu i alijs
diligēans est dictum: videtur ne in omni
quidem tempore esse perfectus: sed pluri
mi imperfecti et dētes specie siquidē vñ
nō speciem facit. At voluptatis quocum
q; tempore perfecta species est. Patet igit
tur q; diuersa sunt et q; totum quiddam
ac perfectum voluptas. Id quoq; ex eo
apparet q; nihil moueri potest nisi in tem
pore. Diuersum vero in voluptate: nam
id quod est nunc totum quiddam est.

Ex hīs patet q; non recte dicunt mo
tum aut affectionem esse voluptatem
nō ei omniū ista dicuntur: sed particulariū
et nō totorum: neq; ei visionis est effectio
neq; puncti neq; vnitatis: nec quicq; horū
morus neq; effectio: Igitur neq; voluptas
tamen totum quiddam est.

Vniq; omnis sensus erga sensibi
le operetur. perfecte vero bene
dispositi ad optimum eoz que se
su subiacent. nam tale quiddam ee vide
tur perfecta operatio: dicere autem ipsu
operari vel eum in quo nihil refert. In sin
gulis autē optima operatio optime dispo
siti erga potissimum eoz que sibi subsunt.
hec utiq; perfectissima erit et iocundissima.
Per omnē em sensum voluptas fit. Simi
liter autem per intellectum et contempla
tionē. Iocundissima vero illa que perfe
ctissima est. perfectissima vero bene se ha
bentis bene erga studiosissimum eoz que
sibi subsunt. Perficiat autem operationē
voluptas. nec eodem modo voluptas per
ficit et sensibileq; et sensus. studiosa existe
cia. quemadmodum nec sanitas. et medicus
similiter causa est ut sanus quis sit.

Quod autem per singulos sensus. Na
at voluptas. manifestum est. Dicimus. vi
siones et audiciones voluptatem afferre
patet igitur qd maxime. cum et sensus est
optimus et erga tale operatur. Cumq; ta
lia sunt. sensibileq; et id quod sentit semp

erit voluptas extantibus actiuo et passiuo
Perficiat autem operationem voluptas non ut
habitus qui est sed ut resuleans quidem
finis velut in etatis flore pulchritudo. quo
usque vero sensibile aut intelligibile sit qua
le oportet et discernens aut contemplans erit
in operatione voluptas. Cum enim similia
et eodem modo ad inuicem se habeant acti
ua et passiuia: idem fiet naturaliter aptum
est. Quare ergo nullus continuo in volup
tate est aut dolore. Cuncta ergo humana
impossibilia sunt continuo operari. nec igit
tur voluptas sit: nam ea sequitur opera
tionem. Quedam etiam delectant cum
primo fiant. sed postea non similiter. nam
primo quidem prouocata est mens effusa
que agit circa illa. quemadmodum hi qui ad
uersum incitentur. postmodum non fit ea
dem operatio sed neglectior. quare volup
tas quoque refrigerat. Omnes vero ex
petere voluptatem ex eo putari utique po
test. quia omnes vivere expetunt. vita au
tem operatio quedam est. et quilibet circa
illa et illis operatur que maxime amat:
seu musici audiendi circa dulcem sonum.

disciplinam studio dedici. intellectus autem
prospicienda rerum. Eodem modo et reliquorum
singuli. Voluptas autem perficit operationes
et vivere igitur quod appetunt. Merito
ergo et voluptatem expetunt perficitur sin-
gulis vivere expetibile existens. sed ut
propter voluptatem vivere expetimus
vel propter vitam voluptatem relinqua-
tur ad presens. Coniugata enim ista vi-
dentur nec separationem recipere. Nam
sine operatione non fit voluptas et om-
nem operationem voluptas perficit. ut
de videntur specie quoque differre.

Nam illa que sunt alia specie ab alijs
perfici putamus. sic enim cernitur et que
a natura sunt et que ab arte. seu anima-
lia et arbores. picturęque et statue. domusque
et vas. Eodem itaque modo et operationes
differentes specie a differentibus perfici.
Differunt enim ille que sunt mentis ab
hjs que sunt per sensum. et hec rursus in-
ter se specie differunt. Igitur et volupta-
tes que illas perficiunt hoc autem ex eo
quoque patet quod unaqueque voluptas o-
perationi illi quam perficit propria est.

Coauget enim operationem propria voluptas. Magis enim singula disternunt exacti illi qui comprehendunt qui cum voluptate operantur ut puta geometre sunt. qui geometria delectantur et intelligunt singula magis. Eodem modo qui erga musicam et erga architecturam afficiuntur et alij omnes perficiuntur in proprio opere. si ubi delectentur. Coaugent autem voluptates quae vero coaugent propria sunt. alijs vero specie et alia specie sunt propria. Preterea id eo magis patebit quod ab alijs prouenientes voluptates impedimento sunt operationibus. Qui enim fistulis delectantur non possunt mentem adhibere sermonibus si fistularum sonum exaudiant. magis gaudentes sono quam presenti operatione. voluptas ergo sibi operationem circa sermones corrumpit. Eodem modo in alijs enititur quando simul circa duo operatur. Iocundior enim alteram excludit: et si multo voluptas precellat magis ita ut per alteram nihil operetur. ex quo fit ut quociens vehementer aliqua re gaudeamus non fere aliud agamus. et alia faciamus.

cum alijs leuiter delectamur velut illi qui
in theatro comedunt: tunc maxime hoc fa-
ciunt. Qui inepti sunt pugiles. Cum vero
propria voluptas diligentijs operam et di-
uturniores melioresq; operationes effici-
at. aliena vero corrumpat. manifestum est
multum eas inter sese differre. fere enim
aliene voluptates faciunt prout ac proprie
molestie. veluti si cui scribere aut computare
graue est atq; molestum. hic non scribit. ille
non computat quia id agere molestum. Eue-
nit igitur circa operationes stratum a proprijs
voluptatibus atq; molestijs. sunt enim pro-
prie que in operatione per se fiunt. Alike
autem voluptates diximus quod perin-
de proprie agunt atq; molestie. Corruptunt si-
licet enim non similiter. Cumq; differant
operationes probitate et improbitate et alie
expetende sint. alie fugiende alie neutre
eodem modo se quoq; voluptates habent.
In vnaquaq; enim operatione propria est volup-
tas: que igitur studiosae propria est et proba est
que vero praua. ea improba. nam et cupi-
ditates honestarum rerum laudabiles sunt
turpium autem vituperabiles

Agis autē sunt proprie opera
nō voluptates que illis insūt q̄
cupiditates: hee namq; distīcte
sunt temporibus et natura. Ille vero pro
pinque operacionibus et indistīcte. ita ut
ambiguū sit utrum idē sit operatio et volu
ptas. Non tamen videtur voluptas mēs
eē neq; sensus. Absurdum enī: sed q; non
separatur videtur quibusdā idē ut igitur
operaciones sunt alie. sic et voluptates.
Differt autē visus a tactu puritate et
auditus et odoratus a gustu. Eodē modo
et differunt voluptates et ab hīs que sūt
circa intellectum et uterq; ab invicem.

Videtur autē eē cuiq; animali propria
voluptas quēadmodū et opus. et unūquod
q; incuenti id apparet. Alia enim est volu
ptas equi. alia canis. alia hominis ut ique
heraclius. Asinos magis stramina opta
re qm aurum. nam pabulum illis est dul
cius auro: que igitur sunt aliorum specie
differunt specie. que vero sunt eorundē
indifferentes eē rationabile est

Variant ei nō par in hoībus. Eadē
si alios offendunt alios delectant. et alijs

molesta et odibilia sunt. alijs iocunda et
amabilia. Id quoq; in dñalibus contingit
Non enim eadem febricitanti videtur et
sano. neq; calidum esse imbecilli et valen-
ti. similiter id in alijs contingit. videtur
autem in cunctis talibus id esse quod vi-
detur studioso. Quod si hoc recte dicatur
quemadmodum apparet et est. et singulo-
rum mensura virtus est. et bonus vir se
cūdu q talis est voluptates utiq; erunt
que huic videtur et iocunda illa quib; iste
gaudet. que vero huic molesta sunt. si cui
iocunda videntur non est mirandū. Mul-
te enim corruptele et depravaciones in ho-
minibus fiunt. Iocunda vero non sunt
nisi hijs et illis qui sic dispositi sunt. Igitur
quas omnes fatentur turpes esse. manife-
stum est non esse dicendum eas esse volu-
ptates nisi illis qui corrupti sunt. Earum
vero que videntur esse probe qualem vel
quam dicendum est esse hominis vel ope-
rationibus manifestum est. nam illas se-
quuntur voluptates. siue igitur una est
siue plures perfecti et beati viri que has
perficiunt voluptates. hec principaliter

dicende sunt hominis esse voluptates. re
lique vero secundarie et muleis hanc quæ
admodum operationes.

Um autem de virtutibus et de
amicicijs ac voluptate dictum sit
restat ut de felicitate summam
dicamus. Nam illam finem posuimus re
rum humanarum. hijs igitur que supra di
ximus repetitis breuiter nobis fiet ora
cio. Diximus illam non esse habitum: nam
et dormienti existere posset et instar plan
te vicam degenti et in calamitatibus ma
ximis constituto.

Quod si ista non placent sed magis
in operationem quandam ponenda est ut
supradiximus: Operationum vero alie
necessarie et propter aliud expectande alie
propter seipsas: manifestum est quod felici
tas ponenda est aliqua illarum que pro
pter se expectantur et non earum que pro
pter aliud. nullius enim indiget felicitas
sed ipsa per se sufficiens est. siis autem quod se expe
ctande ille in quibus nihil vltius querat quā
operatio: tales autem videtur esse actiones secundum vtru
tum Agere et honesta et laudabilia ex hijs est
p. iij

que propter seipsa expetuntur. Ex hijs
etiam sunt ludi quidem iocundi. Non enim
aliorum gratia illos sequuntur homines. cum
dampna potius quam comoda ex illis su-
scipiunt: et corpus et patrimonium negligē-
tes. Confugiunt autem ad huiusmodi dele-
ctationes plerique eorum qui beati credunt.
Quia propter apud tyrānos in pretio habē-
tur: qui huiusmodi oblectamenta possunt affer-
re. que enim capiunt ad ea se leto animo prebent.
Indigent vero hijs: videtur ergo ad felici-
tatem ista premere quam hijs qui in magna
potestate constituti sunt. illis interdu. Ad id
fortasse nullum est signum. non enim in potestatis
virtus neque mēs a quibus laudabiles sunt
operationes. nec si isti qui nunquam voluptatem
puram libenterque gustauerunt ad corporales
confugiunt. propterea putandum est eas esse magis
experendas. nam et pueri que apud eos in
pretio sunt. ea putant esse optima: Consensum
igitur ut quemadmodum apud pueros atque
viros diuersa in pretio habentur. sic etiam a-
pud malos et bonos. ut ergo sepe dictum
est pretiosa et iocunda sunt illa que studioso
talia sunt. Cuique autem secundum proprium habi-

tum expeditissima opacio. et studioso
igitur fm virtutem Non est igitur
felicitas in ioco. nam absurdum foret io
cum esse eum quem querim? finem. et ne
gocia multa molestiasq; per totam vitam
fufcipere iocundi causa. Cuncta enim ve
ita dixerim alterius grā expetimus p̄ter
felicitatem. nam illa finis est. Studere ve
ro et laborare ioci causa stultum nimis pu
erileq; videtur. Jocari vero vt studeas:
fm anacharxis sententiam recte se habet.
nam cessacio quedam iocis videtur. Cun
q; fieri nequeat vt quis continue laboret
cessacione indiget. nō ergo finis ē cessacio
cum gratia operationis videtur autem
beata vita secundum virtutem esse. hec
autem studiosa est. ac non in ioco. Melio
ra dicim? sena quā ridicula et iocosa et me
lioris semper et partis et hominis studiosā
magis operationem. Melioris vero meli
or et beacior iam Potest autem quis
fui corporis voluptatibus etiam abiect?
quisq; non minus quam optimus. At fe
licitatem nullus dicet abiecto competere
sed vitam solum: non enim in huiusmodi

oblectamentis felicitas consistit sed in ope-
rationibus secundum virtutem ut dictum est
prius

Quod si est felicitas secundum virtutem
operatio rationabile est ut secundum
optimam. Ea vero est utique op-
timus. Siue ergo mens illud sit siue aliud
quiddam quod natura videat impare et
ducere et curam cogitationum habere honesta-
rum et diuinarum rerum seu diuinum ipsum exi-
stens seu eorum que in nobis sunt diuinissi-
mum: huius operatio secundum propriam virtutem
est utique perfecta felicitas. Quod autem
sit completa dictum est. Consentaneum
id videtur primo dictis et veritati nam
et optima hec est operatio. Etenim et mens
eorum que in nobis et cognoscibilium cir-
ca que mens. Insuper continuatissi-
ma hec est. Contemplari enim possumus
continue magis quam quiduis agere. Pon-
tamusque oportere voluptatem admixtam
esse felicitati. Maximam vero omnium
operationum voluptatem afferre illam
que per sapientiam: omnes consen-
tunt. videtur namque sapientia mirabilis

quasdam habere voluptates et certitudinem
et puritatem. At rationabile est. scientibus
maiores delectationem adesse quam quiescentibus.

Preterea sufficiencia illa
de qua diximus in contemplatione marie est.
Nam necessarios quidem ad vitam et sapiens
et iustus et ceteri indigent talibus vero
sufficienter affluentibus iustus quidem indiget
ad quos et cum quibus iusticia utatur.
Eodem modo temperatus et fortis et
aliorum quisque.

At sapiens per seipsum
contemplari potest. et quanto sapientior
sit magis melius fortasse si adiutores
habet. sed tamen ipse per se sufficientissimus
est. videturque sola propter seipsam
amari. nihil enim ab illa provenit preter
contemplationem. Ac in rebus agendis
vel plus vel minus adquirimus preter
actionem.

Videturque felicitas in otio esse. negotiamur
enim ut otiamur. et bellum gerimus
ut in pace degamus. Agibilia enim virtutum
in civilibus aut bellicis rebus sunt operationes.
Actiones vero que circa ista
versantur negotiose videntur. Bellice quidem

omnino nullus enim bellum expetit bellā
di gratia neq; parādi illa que ad bellum
pertinent nam videretur penitus quidē
sanguinolentus eēsi amicos faciat hostes
vt pugne cedesq; sequant. Eius eciam
qui in re publica versatur negociosa est
vita preter administrandi laborem opes
et honores sibi insuper comperantes vel
certe felicitatem sibi et ciuib? aliam qm
ciuilem existentē quam a querim? certe
vtpote aliam si ergo rerū que sunt scdm
virtutem magnitudine et pulchritudine
ciuiles bellice precellunt a hec negociose
sunt et finem quendam appetunt: a non
propter seipsas sunt expetende. Mentis
vero opacio studioq; precellere videtur
contemplatiua existens a preter ipsam
nullum finem appetere habereq; volupta
tem propriam que operationem exauget
a sufficienciam porro et ocium et tran
quillitatem vt humanam a quecumq;
alia beate tribuuntur viro secundū hanc
operationem esse videntur. Perfecta vt
q; felicitas hec erit assumens longitudi
nem vite perfectam.

Nihil enim eorum que felicitatis sunt imper
fectum ē talis autē

Aliis autem potior esset vita quā
secundum hominem • non enim
qua homo est ita viuet sed qua
diuinum quiddam in ipso exis-
cit: Quātu- autem differt hoc a composito- tanto et
hec operatio ab illa que ē secundum alia-
virtutem. Si itaq; diuinum est mens ad
hominem- et vita que est secundum illam
diuina est ad humanam vitam • Opor-
et autē non quāmodu- mouent quidā
nos humana curare cum sumus homines
et mortalia cum sumus mortales- sed quā-
cum fieri potest- ad immortale- beatem ani-
mā omnia facere ut viuamus scdm opti-
mum eorum que in nobis sunt • licet em̄
mole paruum id sit- ac potencia et precio
multo maius existit- et videt porro quis-
q; esse hoc siquidem principale et melius
Absurdum igitur foret si non illius vitā
sed alterius cuiusda- elegamus

Et q̄ prius diximus nunc quoq; con-
genit- Proprium enim cuiq; natura op-
timum et iocundissimum est- Et homini

igitur ea vita que est secundum mentem. si quidem
maxime hec est homo. hec vita igitur bea-
tissima est. Secundaria vero illa que est
per aliam virtutem. Nam operationes secundum
illam humane sunt. Iusta igitur et fortia
et alia que sunt secundum virtutes invicem agi-
mus in diversis et appetitionibus et variis
rebus. In affectibus quoque decorem
vinci quoque sequamur. hec autem omnia viden-
tur humane quedam etiam corpore prove-
nire et in multis appropriati affectibus mo-
ris virtus. Coniuncta est enim pruden-
tia moris virtuti et illa prudentie. siquidem
principia prudentie sunt secundum virtutes mo-
rales. Rectum autem in moralibus secundum
prudentiam. Coniuncte vero hec affecti-
bus et circa compositum essent. Compo-
siti autem virtutes humane sunt et vita
igitur secundum illas et felicitas. Illa vero que
mentis separata hactenus de illa dictum
sit. nam diligenter discutere supra propo-
situm fore.

Idem etiam externa affluentia
parum vel minus indigere quam
moralis. Sit enim utriusque

necessariorum indigentia par. quamquam
magis laborat circa corpus qui in re publi
ca versatur et quicunque; calidius autem parum
refert sed in operationibus multum dif
ferunt nam liberali quidem pecunia opus
est ad liberalitatem exercendam et iusto re
munerationes quia voluntates hominum
obscurae sunt et simulant multi se iusta vel
le aut non sunt iusti. Forti quoque opus
est potentia si perfectior sit aliquid sine
virtute et modesto licentia nam quod discas
in potest vel hic vel aliorum quispiam

Est autem questio quid tandem prin
cipaliter in virtute sit factum ne an electio
ut pote in utroque existente virtute. Per
fectum ergo in utroque constat esse sed ad res
agentas multis est opus et quanto ma
iores et preclariores sunt tanto magis sed
ut itam dixerim contemplationem impe
diunt verum quia homo est et cum pluri
bus vivit eligereque virtuosa facere indige
bit perfectio huius ad hominis usum. Esse
vero perfectam felicitatem contemplativam
quodam operationem in eo patebit quod de
os maxime existimam? felices ac beatos esse

At quas res illis tribuimus agēdas ut
iustas. At erit ridiculum si in cōtractibus
ac reddēdis depositis ac huiusmodi reb?
occupati dicantur. Sed an fortes in su
stinendis terroribus et periculis futeūdis
honesti causa. An liberales. At cui dabū
et simul absurdum est dicere illis cē num
mos vel tale aliquid: an modestos. ac que
tandem illa laus est non habentibus pra
uas cupiditates. Ita per omnia discurre
ti apparebit in rebus agendis primum quid
dam eē et indignum numine deorū. At
qui vivere illos cuncti existimant: et ope
rari ergo. nam dormire eos dicendum nō
est quemadmodum endymonem. Viue
ti autem si nec agere quicquid tribuatur et
multo magis nec facere. quid restat tādē
p̄ter cōtemplationē. quare operatio de bea
titudine p̄cellens contemplatiua quedā
eēt. et in hominibus ergo illa que huic co
gnatissima est erit utiq; felicissima. hui?
signū fuerit. q̄ cetera quidem animalia
felicitatis capacia nō sunt cum tali ope
ratione penitus careant. nam dijs quidem
omnis vita beata ē: hominib? vero in quantum

Similitudo quaedam illis existit talis opo-
rationis. Aliorum vero animalium nulli
felicitas competit. quoniam nullatenus pri-
cipia sunt contemplationis: quoniamq; ergo
se contemplatio extendit. eousq; felicitas
et quib? magis est cōtēplari. eisdē et feli-
ces eē nō sōm accidens sed sūm cōtempla-
tiōnē. nam ipsa per se speciosa est. Itaq;
felicitas utiq; erit cōtēplatiō quedā
Indigebit quoq; externa prosperitate cū
homo sit. nō em̄ natura ipsa per se suffici-
ens est ad cōtēplandū sed oportet eē sanū
corpus. et alimenta ceteraq; famularū ad
eē. nec tamen si absq; externis bonis bea-
tum eē nō datur. ideo putandū est mul-
tis ac magnis illum indigere. nō ei i excessu
sufficiēcia est neq; iudicium. neq; actio
sed possunt etiam qui nō terre marisq; do-
minantur honesta agere. nam a mediocri-
bus facultatib? potest quis illa agere que
sunt sūm virtutem. hoc aperte licet inueni-
nā priuati hōies nō min? vident recta fa-
cere q̄ illi qui sunt in dignitatib? ac potē-
cia constituti. ymo etiā magis. satis ē ve-
rotos adesse. Ent ei beata eius vita qui
vj

fm virtutē opabitur. a/olon forte recte
felices ostēdit. dicens mediocriter abundā
tes externis bonis agentes res preclatas
et viuentes modeste. Potest em̄ et q̄ meli
ora possidet agere que oportet Anaxago
ras quoq; videtur nō locupletū neq; po
tentē existimare felicem dicens se nequa
q̄ mirari si ille multitudini absurdus qm̄
dem videt. Nam multitudo solum iudicat
a rebus externis. Cōcordare hys videtur
et sapientium opacōes. Fidē igitur quan
dam hec habent. Ceterū veritas rebus
ex operib; et vita discernitur: nā in hys ē
principale. Consideranda illa sūt ad vitā
factaq; referendo et si cōcordant opib;is
recipere illa o; si vero discordant. rationē
perquirere. Qui scdm̄ mentem opera
tur et eā colit et optime dispositus ē ami
cissim; dñs videtur eē: nam si dñi curā ali
quā habent humanarū rerum ut existima
tur et ceditur. rationabile ē eos gaudere
re optimo et cognatissimo hmodi vero est
mens. Et amantibus illam maxime bono
raneibusq; fauere tanquam rerum sibi
carissimarum: auratoribus et recte acq;

bene agētibus Quod autē hec oīa sapi
ēti maxie opetāt nō ē obscurū Amicissimū
ergo deorū eūdēq; felicissimū eē decens ē
Itaq; n hoc mō sapiēs utiq; eēo maxie fe
N igit si et de hīs n de v lip
tutib; n de amicis ac voluptate
satis ē dictū: finē iā hīs putādū
est intentionē nostrā vel quēadmodū dic
tur nō est in reb; agendis finis cōsiderare
singula atq; cognoscere sed magis illa age
re Nec sane virtutem sufficit scire sed
conandū illam habere n uti vel si quo ali
ter boni efficiamur si ergo verba satis ef
fene ad faciendum nos bonos multam ac
magnam mercedem scdm theozmides me
rito reportarent et oporteret illa parare
nunc autem constat illam vim habere ut
prouocare possint ac propellere iuvenes
eos qui ingenii sunt generosumq; morē
et vere honestatis amantem virtuti ob
noxium facere sed vulgus non posse ad
probitatem inducere non enim tales sūt
ut verecūdia obēperer: sed metus ne qz
abstineāt a prauis ppē turpitudinē s; ppē
penā Affctū at viuetes pprias voluptates

ne ea que illas efficiunt & sequuntur Fugi
unt vero hijs oppositas molestias. honest
tatis autem ac vere voluptatis quā num
quam gustant: sine cura sunt. tales igit
qui verba traducunt. non ei possibi
le ē neq; facile q̄ ab antiquo morib; occu
pata sunt ea verbis mutare: sed tene agi
putandum ē si omībus existencibus per
que boni fieri videmur virtutem suscipia
mus. Fieri vero bonos existimant alij
natura. alij cōsuetudine. alij doctrina. na
tura quidem non ē in nr̄a potestate: sed
per quādam diuinā causam vere fortuna
cis existit. sermo autē & doctrina numq̄m
in omnibus vires haberet sed oportet ut
ante cultus sit morib; auditoris aīn; ad
recte gaudendū dolendumq; tāq̄m ager
qui semina sit nūcitur. nā qui s̄m p̄tur
bacionē animi vivit. nec audiret mouētis
suasiones nec intelligeret. Ei vero qui ita
dispositus ē. quomō occurrarum suaderi po
test. Perturbationes em̄ animi non vidē
ent pemitus cedere verbis. sed violencie
Opus est igitur ut mos preexistat ad
virtutem quodammodo aptus amans

honestā et furpīa indignans. sed ex pueri-
cia difficile est recta inductione ad virtu-
tem potiri. nisi sub talibus educatus sit le-
gibus. nam vivere modeste et tempate plu-
rimis ac presertim iuuenibus non est iocun-
dum. Quamobrem legibus constituta esse
oportet educationem et exercitia. non enim
molestiam afferent si fuerint consueta.
nec fortasse satis est ut iuuenes recta edu-
catione et cura potiantur. sed quoniam et
iam viros factos oportet eadem exercere
ac moribus tenere. Ad hec quoque legi-
bus indigemus omnino certe per totam
vicam. nam plerique necessitati magis quam
rationi parent: et penes quam honestati.
quapropter existimant quidem optere le-
gum positores promovere et exhortari de-
bere homines ad virtutem honesti gratia ve-
pote illis qui boni sunt ea secuturis. Aduer-
sus autem inobedientes et tardiores penas
suppliciaque imponere: qui vero tales sunt ut
emendari non possint. eos penitus extermina-
re debere. nam primum vicum et honeste vi-
uentem rationi paraturum esse. Improbum
vero libidinibus obnoxium quasi belluam quandam
p iij

sub iugo positam p̄ dolorem esse. exercen-
dum Itaq; putant penas tales eē debe-
re vt concupitis voluptatibus maxie ad-
uersentur Si ergo vt dictum est eum
qui bonus futurus sit recte educatum ac
institutum moribus eē oportet: ac subim-
de exercitijs laudabilib; viuere ⁊ nec spō-
te neq; inuisum facere praua. hec utiq;
erunt uiuentibus scdm quandam mentem
et ordinacionem rectā vim habentem. Pa-
tris ergo ordinacio vim ⁊ necessitatē non
habet nec alterius cuiusquā soli? uiri nisi si-
lex aut hmoi. Ac lex vim hēt: necessitatē
ratio existens a prudentia quadā ⁊ mēte
Et homines eos qui cupiditatib; suis ad-
uersantur ⁊ si recte faciant tamen indig-
ne ferūt. lex autem nō est molestā inbēs
probitatem In lacedæmoniorum ciuitate
vel sola vel cum paucis cura publice uide-
tur adhibita a legūlatoribus circa educa-
cionem ⁊ exercicia. In alijs uero ciuitati-
bus illa neglecta sunt ⁊ uiuit quisq; ut
uult ciclopū instar. regens filios et vxo-
rem. sed optimū foret ut publice recte q;
cura adhiberetur idq; facere posse

Quod si publice negligitur vniuiq; cura
eē debet filios ⁊ amicos ad virtutem diri-
gere vel saltem id conari poterie aut ma-
xime fm̄ predicta si legislator fiat. nā pub-
licas quidē curas constat per leges fieri
laudabiles autem per studiosas leges.
nec referre videtur vtrum per scriptas
vel sine scripto nec per quasvns vel plu-
res instituantur seu nec in musica nec gym-
nastica ⁊ alijs disciplinis vt em̄ in ciuitati-
bus vim habent leges et mores. sic i domi-
bus paterni sermones ⁊ mores. ac plus et-
iam propter cognationem et beneficia col-
lata sunt enim iam pridem affectione de-
uicti ⁊ facile illis suadetur natura

Differunt etiam priuata instituta a
publicis velut medicina. vniuersaliter autē
febricitanti conferret abstinentia ⁊ quies.
Est autem fortasse aliquis cui nō cōferret
Magister etiam ludi nō eandem cunctis
pugnam imponit. Cercus autē singula
magis declarari videntur adhibita priua-
tim cura. Magis enim eo q̄ debet: potitur
quisq; sed medicus ⁊ ludi magister et ali-
us quilibet qui vniuersalia sciāt. De

omnibus et talibus optime curaret. nam uni
uersalis quidem scientie dicuntur et sunt.
At unum aliquem nihil forte verat recte cu
rari etiam ab eo qui sine scientia sit. si con
spexerit diligenter contingencia in unoquoque
per experientiam. quemadmodum medici qui
dam sibi optimi videntur sed alijs non suffi
cere: nihilominus illi qui velut esse artifices
et contemplatiui ad vniuersale vadendum
est et illud internoscendum quo ad potest.
nam scientie circa hoc sunt ut diximus. For
te etiam illi qui meliores facere velint. vel
multos vel paucos: conandum est ut le
gis lator fiat. si quidem per leges boni fi
eri possumus. quauis enim etiam qui da
tus sit disponere recte non est cuiusque. sed
si alacrius est. idest scientis ut in medici
nis et in alijs in quibus est cura aliqua et
intelligentia. An igitur post hec consi
derandum fuerit unde et quomodo legu
lator quis fiet vel quemadmodum in ali
is ab hijs qui in republica versantur
nam pars rei publice hec esse videtur vel
non simile est in republica ac ceteris sci
encijs et facultatibus. Nam in alijs

quidem iudē eē videntē doctores ⁊ opato
res ceu medici ⁊ pictores: At scienciā qu
ternandatum rerum publicarum sophiste
pfitentur quorum nullus rempublicā gerit
sed illi qui in illa versantur et hī facilit
te quadam id agere videntur ⁊ experien
cia magis quā intelligenciā. Constat enī
eos de hīs rebus nec scribere nec loqui.
At qui preclarus id foret quā oraciones
in iudicio vel contencionibus habitas

Nec rursus filios suos aptos (ad rem
publicam efficiunt. nec amicorum aliquos.
quod facerent certe si valerent. Neq; enī
melius quicquam ciuitati sue relinquere
possent neq; sibiipsis aut hīs quos can
simos habent. magis quicquam optare
quam huiusmodi potenciam: non tamen
parum videtur experientia conferre. nō
enim fieri possunt per consuetudinem ad
rem publicam aptiores. Itaq; et hīs qui
cupiunt de re publica habere scienciam.
opus est insuper experimento ⁊ sophiste
qui id profitentur. longe abesse videntur
a docendo. Quale enim id sit aut circa
qualia penitus ignorat.

Non enim idem est quod rhetoricam nec obis-
ctorem posuissent nec putarent esse facile
leges ferre colligenti preclaras leges. nam
eligi posse optimas. quasi vero electio non
sit intelligentiae ac maxime iudicare recte
ut in musiciis. experte enim in singulis re-
cte iudicant opera. et per que et quomodo
perficiantur. intelligunt. In expertis
vero satis esse putandum est si non latras
ipsos ut bene vel male factum sit. quem
admodum in pictura. leges. autem publi-
ci opera videntur. Quomodo igitur ex
hys lator legum fieri potest. aut eas que
optime sunt intelligere. non enim vident
neque medici quidem ex libris fieri. quicquid
conantur illi non solum curas dicere sed et
etiam modum per quem medela sit traden-
da. et ut dixerit areate. cuiusquam disting-
uentes habitudines. at hec expertis qui-
dem vident. verum hys vero qui sine scien-
tia sunt inutilia. Sane etiam et legum et
rerum publicarum collationes hys qui per-
spicere et iudicare valent. quid recte vel
contra vel qualia qualibus congruant
utilia esse possunt.

Sed illi.

qui sine habitu ista peruaderet: et e iudi-
care nō ēē nisi fortuito. Intelligentiorē
vero in hīs fortasse fient. Cum igit an-
tiqui illa quę ad positionem legum perti-
nient intacta reliquerint. nos considerate
melius erit et omnino de republica ut qn-
tum fieri potest de rebus humanis philo-
sophia pficiatur. Primū igitur si quid
in parte dictum sit a maioribus recte id
conemur referre. Deinde ex collatione re-
rum publicarum considerandum est quā-
lia illa sint quę ciuitates enertunt et qua-
lia vnāquamq; rem publicam et p quas
causas alie recte alie contra gubernantur.
hīs enim vtilis forte magis intelligem?
quis reipublice status sit optimus et quo
modo vnāqueq; respublica constituta sit
et quibus legib? et morib?. Deo gratias
et sancto paulo qui viuit christo.

Explicit textus ethicorum Aristotelis
p̄r leonardū azetmū lucidissime transla-
tus correctissimeq; . Impressus Oxonijs
Anno dñi. M. cccc. lxxix .